

SZOCIÁLIS SZEMLE

SZERKESZTI:
ERŐDI-HARRACH BÉLA

T A R T A L O M

É R T E K E Z É S E K

LAKY DEZSŐ: A legkisebb gazdasági munkabérek	89
NINO FALCHI: A fasizmus agrárpolitikája	95
IBRÁNYI ISTVÁN: Az olasz korporatív rendszer tulajdonjogi felfogása	100
IFJ. ERŐDI-HARRACH BÉLA: Az Egán-jelentés negyven év előtt és ma.....	104
VISKI LÁSZLÓ: Az iparfelügyelet szervezetére vonatkozó nemzetközi egyezménytervezet	112
vitéz NÓVÁK ERNŐ: A sebészet társadalmi vonatkozásai	116

SZOCIÁLIS FIGYELŐ

A Munkásakadémia megnyitása a Szociálpolitikai Intézetben	120
Kárpátalja kulturális szociális élete. I. Az elmúlt húsz év iskolapolitikája (Kolb Béla)	122
Gyógyítható...? (Somogyi Zsigmond).....	124
Hozzászólás két rádióvitához: 1. Vissza kell-e szorítani a nőt a kenyéskeresők pályákról? 2. Javul-e a munkásember sorsa? (Vértes István)	125
A székesfővárosi iskolai gondozónővérek munkája (Dr. Massanek Gábomé)	127

SZOCIÁLIS TUDÓSÍTÓ

A kötelező munkaszolgálat a Cseh-morva protektorátustban	129
Az önkéntes munkaszolgálat módosítása Németországban	129
A munkaközvetítés rendezése az új német területeken	129
A munkaviszonyok szabályozása a háború tartamára Németországban	130
A családi segélyek felemelése Olaszországban	130
Szakmai képzés Itáliában	130
Az olasz szindikátusok megbízottainak és üzemi tudósítóinak képzése	130
Az olasz ipari tisztviselők legkisebb fizetése	131
A munkaidő meghosszabbítása Olaszországban	131
A munkaügyi viták elintézésének szabályozása Olaszországban	131
Mozgalom az idegen munkások ellen Svájcban	131
A munkaügy háborús szabályozása Franciaországban	131
A munkaadó és munkás együttműködése Franciaországban	132
A francia munkaközvetítés ellenőrzése.....	132
A fizetési szabadság Angliában	132
A szegényellátás Angliában	132
Felfedezések az önellátás terén Angliában	133
Újabb intézkedés a munkanélküliség ellen Hollandiában és Spanyolországban	133
A munkapiac alakulása Svédországban	133
A finn gazdasági élet 20 éves fejlődése	133
A munkabérek időszaki revíziója Dániában	133
Portugália költségvetésének sikere	133
Irak szociális fejlődése	133
Szociális főtánc Egyiptomban	134
A kínai munkások munkaideje	134
A világ automobiltermelése	134

K Ö N Y V S Z E M L E

Az iparegészségügy fejlődése a gyáriparral kapcsolatban, George M. Kober és Emery R. Hayhurst: Industrial Health (Iparegészségügy) című könyve alapján: A) A gyáripár fejlődése. B) Az európai iparegészségügy fejlődése. C) Iparegészségügy fejlődése az USA-ban. – Enciclopedia Romániei. Bukarest, 1938. I. kötet, IX -f- 1052 lap; II. kötet, XV + 755 1.....	134-135-136
---	-------------

SZOCIÁLIS SZEMLE

TÁRSADALOMPOLITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI

ERŐDI-HARRACH BÉLA

1940. III. 1

I-ÉVF. 3. SZÁM

A LEGKISEBB GAZDASÁGI MUNKABÉREK

ÍRTA:

LAKY DEZSŐ

A legutóbbi, 1930. évi népszámlálásnak volt egy külön szenzációja, amely nemcsak a statisztika művelőit, a népszámlálás végrehajtóit érdekelte, hanem a legnagyobb feltűnést keltette azokban a körökben is, amelyek Magyarország gazdaságpolitikájának irányítását kezükben tartják. Ezt a tanulságot röviden abban foglalhatom össze, hogy mezőgazdasági népességünk arányszáma 1920-ról 1930-ig – kerek számban – 56 százalékról 52 százalékra zsugorodott. Össze, ugyanakkor pedig az ipari népesség számaránya 19 százalékról csaknem 22 százalékra emelkedett. A statisztika számaival foglalkozva, néha, de csak nagyon néha, érdemesebb a viszonyszámok helyett az abszolút számokhoz is folyamodni, mert ezek derítenek nagyobb fényt, világosságot a számok mögött türemelő okok tömegére. Ezt teszem most, amikor hivatkoztam arra, hogy a magyar mezőgazdasági kereső népesség 1920-tól 1930-ig mintegy 100.000 fővel csökkent s az eltartott népesség száma is mindössze csak 140.000 fővel nőtt.

A pozitív és negatív eltérések egyenlege azt mutatja, hogy Magyarország agrárnépessége ebben a rendkívül nevezetes évtizedben alig 40.000 fővel lett nagyobb. Ha pedig ezt a szaporodást összehasonlítom azzal a szaporulattal, amellyel normális körülmények között Magyarország agrárnépességének meg kellett volna nőnie, nem kétséges az, hogy századunk harmadik évtizedében a magyar mezőgazdaság népességéből körülbelül 260.000–280.000 lélek eltűnt, holott egyébként annak emberállományához tartozott volna. Hova tűnt el ez a hatalmas embertömeg? Vájjon idegenbe széledt-e el, vagy pedig a magyar gazdaságtársadalmi élet egyéb területein talált elhelyezkedést?

Végtelenül sajnálatos tény az, hogy Magyarország népességének valóságos szaporodása ekkor

mintegy 80.000 olyan fővel volt kisebb, mint a természetes szaporodás. A különbség most is nyilvánvalóan kivándorlás révén veszett el népesedésünk szempontjából. De ugyanakkor még sok százezer foglalkozását változtató emberről volt szó, akik ittmaradtak a csonka haza határain belül. Akik meg is találták a mezőgazdaságon kívül a maguk számára azt a megélhetést – talán szűköset, sokszor gondot okozót –, amely a létfenntartást mégis lehetővé tette. Az ipar volt az a nagy tápláló csatorna, amelyben Magyarország népességének egyre gyarapodó tömegei megtalálták az életfenntartásnak azt a relatív biztonságát, amely átsegítette őket a nehéz időkön.

Hogy az egész problémát, amellyel a mezőgazdasági munkabérek kérdése összefügg, sok mindenféle kisugárzásában jól meg tudjuk érteni, szántszándékkal visszanyúlok a múltba, – azokba az időkbe, amikor Magyarország törvényhozása először foglalkozott a minimális mezőgazdasági munkabérek kérdésének rendezésével – érezve az idők súlyát, az idők követelményeit.

Sok tekintetben csodálatos az, hogy 1920-tól 1930-ig a magyar mezőgazdaság testéből olyan rengeteg sok vér elfolyt, mint aminek bizonyosságát azok a számok szolgáltatják, amelyeknek legjellemzőbbjeire előbb rámutattam. Hiszen 1920 körül világosan azt tapasztaltuk, hogy a modern népek településtörténetében szinte egészen egyedülálló módon, Magyarországon a falu felé indult meg nagy visszavándorlás. Amikor Magyarországnak – és különösen Budapestnek – háborús ipari konjunktúrája megszűnt, amikor az emlékezetes, minden tekintetben kíméletlen román megszállásnak gazdasági erőink kipróbálására irányuló törekvése elvitt a gyárakból minden megmozdíthatót, amikor a gazdaságok terményeik és lábasjóságaik lefoglalá-

sával adóztak ennek a megszállásnak, akkor mindenki azt hihette volna, hogy a háború alatt kiszikkadt gazdaságokban fölös mértékben lesz majd szükség újabb munkáskezekre. Ez valóban így is volt körülbelül 1921–22-ig, amikor még Európa éléstárai üresek voltak, és amikor még nem indult meg az Északamerikai Egyesült Államok, valamint Kanada és Argentína felől az újraépülő hajótér segítségével annak a hatalmasan mechanizált mezőgazdaságnak zuhatagszerűleg Európa felé áradó termény- és állatexportja, aminek eredménye lett későbbi vonatkozásban a magyar mezőgazdaságnak olyan nagyon súlyos válsága

Ennek a nagy élesztőerőnek ellenére, aminek tanúságát hiba volna meg nem látni, a rohamosan emelkedő búzaárakban is – hiszen 1927-28 táján a magyar búza ára, stabil valutában számítva, igazán majdnem álomszerű magasságra szökött fel: 35-36 pengő körül mozgott, amikor közben ilyen kedvező viszonyok uralkodtak, a mezőgazdaság benépesültsége, a dolgozó munkáskezek száma 1930-ra mégis csökkent. Nem kétséges, hogy ebben a folyamatban világosan meg kellett látni Csonka-Magyarországon is annak a magasabbrendű gazdaságtársadalmi folyamatnak a hatását, amelyet rendszerint városba özönlésnek mondanak, úgy is neveznek, hogy az a falusi népességnek a nagyobb települések felé vonzódása, amelyet azonban a nyugati államokban sokkal plasztikusabban szoktak megjelölni, amikor azt mondják, hogy a vidéki népességnek a földtől való menekülése az, ami előidézzi a vidéken a mezőgazdasági munkáskezek számának csökkenését, és más oldalról a városi – főképpen az ipari – népesség megrögzését.

A mezőgazdasági munkásmozgalomnak és a munkáskérdésnek az idők során Nyugaton s kiváltképpen Németországban, ahol a kérdésnek nagy irodalma van, kibontakozott képe, másfelől pedig Magyarország agrármunkáskérdése között lényeges különbség van. A német birodalomban és a nyugati államokban ez a munkáskérdés abban a formában lépett fel, hogy a mezőgazdaság számára nem volt otthon elegendő munkáskéz. A német birodalomban ezeknek a munkáskezeknek hiányát vagy belső vándorlással, – ezek voltak a híres Sachsengánerek – vagy rengeteg lengyel munkás importjával intézték el. Anglia más megoldást választott. Azt tette, hogy mezőgazdaságát erősen extenzívvé alakította át, úgy gondolkodván, hogy más államokból elég agrártermelvényt fog kapni, amelyeket könnyen fizet ipari termelvényeiből.

Magyarországon ilyen vonatkozásban komoly értelemben a múltban nem volt és ma sincs mezőgazdasági munkáskérdés. Nem valószínű, hogy akár a közeljövőben is különösebb aggodalmakkal kelljen számolnunk ebben az irányban. De jól emlékszem azoknak a komoly kongresszusoknak munkásságára,

amelyek a 80-as, 90-es években, majd később az 1910-es évek elején a nagy amerikai kivándorlás problémáját tűzték napirendre és amelyek odafestették a falra a rémet. Sűrűn hangzott el a szó, hogy ha nem lesz mód az amerikai kivándorlásnak gátat vetni, ha nem lesz mód a magyar munkáskezek százezreit itthon tartani, hamarosan akkora mezőgazdasági munkáshiány fog bennünket is fenyegetni, amelynek kárát a magyar mezőgazdaság, végső fokon pedig a magyar közgazdaság egyeteme fogja látni.

Ma már 1940-ben járunk. Az esztendő végén Magyarország népét a tízesztendőnkénti népszámlálások sorrendjében újra fogják számolni jellemző tulajdonságai szerint. Nemcsak szakszempontról, hanem tulajdonképpen magasabb gazdaságpolitikai érdekből is a legizgatóbb kérdések egyike, vajjon mit fog majd ez a nagy népnilyvántartás hozni. Miképpen fognak eltolódni azok a számok, amelyek Magyarország népének foglalkozási megoszlását mutatják? Vajjon tovább fog-e még mutatkozni az a fejlődés, amely a mezőgazdasági népfelesleget a városi munkaalkalmak felé, főképpen az iparba toltá át? Vagy pedig ellenkező fejlődésről fog majd a nagy művelet számot adni, s azt mutatja, hogy abban a hatalmas, nagy versenyfutásban, amelyet az iparnak és a mezőgazdaságnak munkaerők után való kutatása jelent, legalább is derékhadban, fej-fej mellett, halad a két legnagyobb termelési ág.

Nem igen lehet jóslásokba bocsátkozni, mert a valóság néha-néha megrézfálja azt, aki – bár a legnagyobb körültekintéssel is – jósláshoz próbál folyamodni. De mégis az az érzésem, hogy az 1940. évi népszámlálás újfent azt fogja igazolni megcáfolatlan számaival, hogy az a folyamat, amely Magyarországon tisztán látszott a 80-as és 90-es évek folyamán, s amely erősebbé vált 1900 után, és amelynek legérezhetőbb nyomását éppen 1920 után tudtuk regisztrálni, nem állott meg a legutolsó tíz esztendőben sem. Az 1940. évi népszámlálás be fog számolni arról, hogy megint több százezer ember ment el a mezőgazdaságból az ipar telephelyeire.

Megjelenik a kérdés, hogy valóban ez lesz-e az eredmény és ha igen, milyen állást kell ezzel szemben foglalnunk? Ha csak futó pillantást vetünk az ipar foglalkoztatottságának a közelmúlt évekből – akár 1939-ből – való adataira, világosan látjuk, hogy az ipar és különösképpen a gyáripár, többszázezer fővel növelte az évtized során munkásainak számát. Mivel bevándorlás Magyarországra területére komoly értelemben sehonnan sem észlelhető, nem kétséges, hogy megint csak a falu népe, a falu népfeleslege volt az, amely elszivárgott, illetőleg nagyobb tömegekben húzódott a városok felé.

Hatalmas mozgalom, sok tekintetben lelki mozzanatokkal összefüggő mozgalom az, amely a vidék

népét nálunk is a városok felé tolja. Ez olyan tüne-
mény, amely mögött olyan pszichikai erők működ-
nek, amelyeknek nagyon nehéz volna még akkor is
ellenállni, ha a mezőgazdasági munkásság munka-
bére ugyanazon a színvonalon volna is, amelyen az
ipari munkabérek vannak. Bármennyire is közeláll
valamennyiünk szívéhez, lelkéhez a magyar agrár-
munkásság, bármennyire is együttérzünk vele verej-
tékes munkájában és bármilyen tisztán is meg-
értjük azt a néma szót, amely sokszor tekintetéből
felénk sugárzik, magasabb gazdasági okok folytán
a legjobb akarat mellett is aligha tudjuk elérni azt,
hogy ugyanarra a színvonalra toljuk fel az agrár-
munkásság bérét, mint ahol az ipari munkásságé
van. Ez végtelenül fájdalmas igazság, de úgy vélem,
hogy sokkal többet ér az igazságokat őszintén,
egyenesen megmondani, mintsem, hogy betegyük
a fejünket a homokba, vagy elmegyünk olyan tények
mellett, amelyek a valóságban kikerülhetetlenek.
Valamennyien tudjuk, hogy a magyar agrár-
munkás – mint ahogyan minden ország agrár-
munkása – ugyancsak rászorgalna arra, hogy a
bére akkora legyen, mint az ipari munkásé. Bár-
mennyire is mondják, hogy az agrármunkásnak
milyen előnye az ipari munkással szemben az, hogy
egészséges helyen dolgozhatik, kinn a természet
ölen folytathat foglalkozást, mégis rengeteg olyan
körülmény van, amely sokkal nehezebbé teszi, sőt
sok tekintetben szinte viharosabbá teszi a sorsát,
mint amilyen az ipari munkásé. Egymagában az a
körülmény, hogy az ipari munkásnak a feje felett
mindenkor ott van a műhely fedele, a mezőgazda-
sági munkás életét pedig hol az időjárás vad viszona-
tagsága, hol pedig a nap tűző ereje és ezer más
kellemetlenség teszi nehezzé, mutatja azt, hogy
mennyire mérlegelnünk kell annak a sok százezer
magyar testvérünknek a sorsát, aki látszólag elvá-
laszthatatlanul össze van kötve a földdel. Amellett
a munka, amelyet az agrármunkás végez, sokszor a
szónak szoros értelmében nem olyan tiszta munka,
mint amilyen többnyire az ipari munkásé és időhöz
sem lehet kötni, bárhogyan akarnók is időbeli rend-
szerbe fogni. Az a munkás például, aki az istállóban
dolgozik, ugyan hogyan tudna időbérben számolni,
amikor a jószágnak nyerítése vagy más jeladása
éjszaka felébreszti és köteles is a szolgálatát mellette
ellátni. Ezek a körülmények és a túlsó parton sok
más, a városi életből származó csillogás olyan körü-
lmények, amelyek a józan mérlegelés mellett nyilván-
valóvá teszik azt, hogy az agrármunkás számára még
jobb munkabérek is kellene adnunk, jobb megélhe-
tést kellene számára biztosítanunk, mint az ipari
munkásnak. De vajjon – itt van a nagy kérdés –
meg tudjuk-e tenni úgy, amilyen mértékben ez
minden bizonnyal valamennyiünknek hű vágya.

Ha ezt a kérdést vizsgálom, lehetetlenség elvon-
koztatni a problémát annak másik oldalától. Nem

lehet arról nem beszélnünk, hogy a mezőgazdasági
munkabérek kérdése nem csupán szociális kérdés.
Nem csupán arról van itt szó, hogy többszázezer
embernek lehetővé tegyék azt, hogy derültebben
tekintsen az égre, s hogy iparkodjunk arcára néha
mosolyt is varázsolni. Ott van a másik szempont,
a munkaadónak, a gazdának a szempontja. Nagy
hibát követne el az egész közgazdaság rovására, aki
bizonyos okokból, talán a politikai népszerűség-
keresés hálójába esve, ezt a kérdést kizárólag csak a
munkás szektorából vizsgálná.

Nyilvánvaló, hogy Magyarország mai gazda-
sági és társadalmi adottsága mellett döntő jelentő-
sége van az ipari termelés mellett a mezőgazdasági
termelésnek. Ennek a termelésnek a mai helyzet
mellett elsősorban fontos szempontja az, hogy
számításaiban milyen súllyal esik latba a munkabér-
tétel, amely – akár mint naturál-, akár mint pénz-
bér – különböző becslések szerint a termelés
költségeinek körülbelül 55–60 százalékát teszi ki.
Igaz, hogy az 55 százaléknak a jelentősége némileg
csökken, ha hivatkozom arra, hogy az összes
munkabéreknél mintegy háromnegyedrésze natu-
rális bér és csak negyedrésze pénz bér. De ennek
ellenére is a kérdés ott zakatol a közélet szívetáján
s a majd dolgozó munkabérbizottságoknak mindkét
fél érdekében nagyon is meg kell fontolnunk mind-
ig azt, hogy mire határozzák el magukat.

A magyar mezőgazdaság egész fejlődési lehe-
tősége a messzebb jövőben attól függ, hogy a munka-
bérek tekintetében milyen megoldást tudunk hozni.
Úgy vélem, hogy minden más szempontnál fonto-
sabb az, hogy a munkabér kérdésének során olyan
levegőt tudjunk teremteni a munkaadó és munkás
között, hogy a munkás több jókedvvel végezze a
munkáját, mint ahogy előbb végezte s ezen át
munkájának effektusa, értéke, becse növekedjék.
Az egész problémának véleményem szerint
központi kérdése, hogy az iparban a minimális
munkabérek kérdésének technikai megoldása nem
volt aránylag nehéz feladat. Tudjuk azt, hogy egy-
felől az ipar nyeresége magasabb volt, mint aminő a
mezőgazdasági vállalkozók nyeresége. Másfelől
pedig abban a pillanatban, amint a rezsiköltségek-
nek, a munkabértétele emelkedik, az iparban meg-
van a mód arra, hogy megfelelő észszerű átállítások-
kal egyéb költségeket csökkentünk s az ipar előbb-
utóbb legalább részben tudja visszakapni azt, amit
elveszített a munkabérek emelése révén.

Vájjon megvan-e a lehetőség a mezőgazdaság
esetében is; vájjon mondhatjuk-e azt, hogy rend-
kívüli és ki nem érdemelt nyereségek származtak
a mezőgazdaságból, amelyekbe erős kézzel bele
lehet nyúlni és el lehet ragadni azok egy részét
a munkásság számára; mondhatjuk-e azt más
oldalról, hogy a mezőgazdaságban könnyűszerrel
lehet majd olyan eljárásokat kiagyalni és alkalmazni,

amelyeknek segítségével a gazdaközönség a munkabérek emeléséből mutatkozó többköltséget simán tudja elviselni?

Nem tagadom, hogy ezt a kérdést gondosan mérlegelve és latra téve, sokkal nehezebb a helyzet a mezőgazdaságban. Nehezebb annak következtében, mert a mezőgazdaság tiszta nyeresége általában kisebb, mint aminő az ipar nyeresége. Más oldalról pedig akárhogy próbálkozunk a Taylor-rendszerrel és más munkaszervezési segítséggel a mezőgazdaságban, ezeket nincs módunk márholnapra alkalmazni úgy, amint ezt megtehetjük sokkal inkább az ipari termelésben. Ennek folytán nyilvánvaló, hogy a probléma sokkalta kényesebb a mezőgazdaságban, mint aminő az ipari termelésben és én nem győzöm eléggé dicsérni a földművelésügyi kormány bölcsességét, amely abban jelentkezett, hogy a valóságban a lehetőséget megteremtve országszerte, az ország minden részében, minden agrártermelési ágban, minden munkanemben a minimális munkabérek megállapítására – kötelező normákat mégsem írt elő magában a törvényben. Ezt azért sem tehetta meg, mert az iparban talán megvan a mód arra, hogy egységes minimális munkabérekkel dolgozzunk, de az akadályok légiója szegül ezzel szembe a mezőgazdasági termelés körében.

Kétségtelen, hogy az ipar és mezőgazdaság között olyan különbségek vannak, amelyek folytán nagyon nehéz őket egyformán egy mikroszkopikus lencse alatt vizsgálat alá venni. Az a tény példának okáért, hogy az iparban módunk van a termelő munkát bármikor megszakítani és kezdeni, vagy folytatni, s ezzel szemben a mezőgazdaságban a természet szabja meg a munka egymásutánját, amely szerint a munkát végezni kell; az a tény, hogy az iparban rendszerint egy telephelyen kell dolgozni, míg a mezőgazdaságban a telephely szakadatlanul változik; az a tény, hogy az iparban az oda akkumulált tőke segítségével szinte a végtelenségig tudjuk növelni a termelés mennyiségét, a mezőgazdaságban pedig: bármennyi tőkét hordunk is bele, bizonyos határon túl a föld csökkenő termelékenységére mutatkozik, mind azt jelzi, hogy más a helyzet az egyik és a másik termelési ágban, olyan különbségek vannak bennük, amelyeket könnyűszerrel nem lehet áthidalni.

De ennek ellenére hibát követnék el, ha rá nem mutatnék arra, hogy vannak még a magyar mezőgazdaságban olyan rejtett értékek, amelyek nem tárattak fel teljes mértékben és amelyek feltárása nemcsak az egyes gazdáknak eleven érdeke és kötelessége, hanem azon túl az egész magyar egyetemes közgazdaság fellendülését is elősegítheti. Egy régebbi munkámban számításokat végeztem arrafelé, hogy egyik-másik nyugati államban a mezőgazdaságban hogyan növekedtek a ter-

melési átlagok és ezzel szemben milyen változást mutat Magyarországon a termelési átlag. Végtelen sajnálattal kell megállapítanom, hogy amíg egyes államokban pl. a búzatermés átlagos hozama 50-60 év alatt 160-180 százalékkal nőtt meg, addig a magyar mezőgazdaság, ha nem is egészen egyhelyben topogott, de csak nagyon csekély lépést tett előre attól a vonaltól, ahol 50-60 évvel ezelőtt volt. Van-e értelme annak, hogy az egész magyar mezőgazdaság s az egész magyar gazdaságpolitika ne vonja le ennek a helyzetnek a tanulságát és ne igyekezzék bekapcsolódni végérvényesen azokba a nagy, hatalmas szellemi, tudományos és gyakorlati mozgalmakba, amelyeknek nyíltan bevallott, sokféle már elért célja az, hogy a mezőgazdaság termelőképesége soha nem sejtett arányokban növekedjék?

Magyarországon az ipari forradalom korszakát, amelyet ezen a néven tart a tudomány nyilván, 120-140 évvel később éltük át, mint Anglia és más nyugati államok. Felvetem a kérdést, vajjon indokolt-e ugyanilyen időbeli késést elkövetni, amikor a mezőgazdaság forradalmasításáról van szó. Amikor a mezőgazdaság számára rengeteg olyan új eljárás, módszer keletkezik a kémia és más tudományok révén, melyeknek segítségével a mezőgazdasági termelés hozamát hatalmas nagy arányokban növelni lehet? A mezőgazdaságban nem az a döntő, hogy milyen árat érünk el a terméveinkért. Hiszen nyilvánvaló az, hogy a magas ár, ha kis terméssel együtt jár, a gazda szempontjából semmi jót nem jelent. Az ideál az, hogy többet tudjunk termelni, az árakat pedig legalább egy szintvonalon tartsuk meg és ezen az úton tudjunk a közgazdaságnak többet használni. Ha a magyar mezőgazdaságban ez a fordulat egyszer bekövetkezik, – mint ahogy ennek be kell következnie – abban a pillanatban nem lesz probléma többé az, hogy a mezőgazdasági munkás számára tudunk-e vagy sem több munkabért adni. Ahol több a kereset, ott szívesen ad a gazda a munkásnak szintén többet. És hogy ez így van, ezt röviden igazolni fogom az utolsó nem túlfelül agrár konjunktúrák éveinek számaival is.

Nem könnyű megfogni a mezőgazdasági munkabérek problémáját. Nem könnyű elsősorban azért, mert mint már érintettem, nagy szerepet játszik a bérekben a naturáljellegű rész, melynek az önköltségi, akár használati érték szerinti számítása meglehetősen nehéz és sok vitára ad alkalmat. Ha azonban arra hivatkozom, hogy a földművelésügyi minisztérium igen jeles hírszolgálati osztálya által közzétett munkabérstatisztikából egészen világosan kitűnik, hogy a gazdasági cselédek készpénzbére, ha nem is nagy mértékben, de állandóan nőtt 1933-1934 óta, akkor már rámutattam arra, hogy a gazdaközönség önszántából juttatott valamit annak a munkásnak, amely hozzá a legközelebb áll,

amelyhez sok tekintetben őszinte patriarkális közönség fűzi, sokszor sok, többszáz esztendő családi kapcsolataira is támaszkodva. Nekem különösen feltűntek a statisztikában az 1939. évi számok. Míg Magyarország egyéb részeiben a cselédbér pénzrésze évente 40-60, s legfeljebb 80 pengő, addig ezzel szemben azokban a járásokban, amelyek a bécsi döntés után kerültek hozzánk, a készpénzbér magassága sokkal nagyobb. Látunk 150-160-180 pengős készpénzbért is, olyan béreket tehát, amelyekre sóhajtvá gondol talán a régebbi, csonkamagyarországbeli gazdasági cseléd. Nehogy azonban bármi tekintetben félreértessem, én csak arra hivatkoztam, hogy ezekben a járásokban a cselédbér készpénzrésze több. Több azért, mert az egyéb bérek összetétele olyan volt, hogy azokból viszont kevesebb jutott a munkásnak, mint Csonka-Magyarország többi részén.

Még jellemzőbb és megragadóbb az a tény, amely a mezőgazdasági napszámbeérek alakulásában mutatkozik, akár a férfi, akár a női, akár a gyermekmunkások bérét nézzük. Mert igaz az, hogy az 1928/29. évi agrárbeérek színvonalát még mindig nem tudtuk elérni, de mégis kétségtelen a határozott fejlődés az 1934. és az 1935. éveket követően, igazolva azt, hogy a gazda egyáltalában nem volt szűkmarkú és mostohalelkű azokkal a munkásokkal szemben, akik a mezőgazdasági termelés nagy művében mint munkások közreműködtek. Ahol megvan a mód külön rendszabályok, külön minimális munkabérmegállapítások nélkül is arra, hogy a mezőgazdasági munkás bérszínvonala számottevően emeltessék, ott ezt nem lehet tagadásba venni és nem lehet a statisztika egyik vagy másik részéből kikapott és összefüggésükből kiragadott adatok segítségével megcáfolni azt, mintha Magyarországon a gazdasági cselédség bére is ma nem volna magasabb, mint amennyi öt, hat, vagy nyolc esztendővel ezelőtt volt.

Amikor ezt a tényt megállapítom, más oldalról ismét hangsúlyozom, milyen fontossága volna annak, hogy ez a folyamat tovább fejlődjék, hogy a magyar mezőgazdasági munkásság bérét – a munkásságát általában – tovább tudjuk emelni. De van egy körülmény, amelyre a figyelmet fel kell hívnom. Az előttünk most megnyílt évtizedben, a 40-es években különböző gazdasági erők és hatások fogják érinteni majd az agrármunkapiacot és érintik majd a gazdák üzemeinek nyers, valamint tiszta hozamát is. Fel kell készülnünk arra, – bármennyire szeretnők az ellenkezőjét és bármennyire meg fogunk tenni mindent abban a tekintetben, hogy meggátoljuk – hogy az ipari konjunktúra, amely most is inkább látszatkonjunktúra, hovatovább el fog halványulni. Akkor pedig azok közül a munkások közül, akik ma a gyárak műhelyében dolgoznak, többen vagy kevesebben, de valószínűleg elég sokan, ismét kilépnek az iparból és mint mező-

gazdasági munkások, jelentkezni lesznek kénytelenek munkaalkalomért és megélhetésért. Ez a körülmény kétségtelenül a mezőgazdasági munkapiac munkakínálatát fogja növelni.

Mi lehet ennek a következménye? Az, hogy a munkabérek csökkenhetnek is, hiszen sokkal többen kínálnak munkát, mint amennyien keresnek. Sajnos, nagy kérdés, miképpen lehet a gazdasági erők játékának majd ellene szegülni.

Más oldalról rá kívánok mutatni a gazdaközönség bizonyos érdekeire. Sok panasz hangzik el abban a tekintetben, hogy a mezőgazdaság mennyivel rosszabb helyzetben van, mint az ipar. De vajjon az összes tényezők józan mérlegelésével számíthatunk-e arra, hogy a mezőgazdaságnak az a bizonyos tekintetben prekárius helyzete, amely valamennyiünknek fáj, hamarosan megváltozzék és egycsapásra más helyzetbe kerül a mezőgazdaság. Ma ugyan a sokat emlegetett agrárrolló azt mutatja, hogy a mezőgazdaság látszólag jobb helyzetben van, mint 1933–1934 tájékán; az agrárrolló nyílása ugyanis akkor 40 pont volt, a múlt év tavaszán 16 pont, ma pedig éppenséggel 12 pont, tehát csaknem eltűnt. Sajnos azonban, el kell készülnünk arra, hogy ez a 16 és 12 pontos agrárrolló megint ki fog tágulni, ezzel éppen azokban a rendkívül értékes gazdasági körökben támasztván nyugtalan-ságot, amely körök nyugalmanak megőrzése az országnak legelsősorú érdeke. Szeretnék rossz próféta lenni, amikor azt mondom: bármennyire szeretnők is, bizonytalan, hogy az ipari cikkek árszínvonalát meg tudjuk-e tartani ott, ahol jelenleg van, ha a mai súlyos gazdasági és nemzetközi helyzet tovább fog tartani s ha a világszerte folyó hadigazdálkodás következtében a nyersanyagárak tovább emelkednek.

A kormányzat kötelessége lesz, hogy megtalálja az utakat és módokat, hogy miképpen védi majd meg a mezőgazdaságot az akaratlan támadással szemben, amely a gazdaérdekekkel szemben fog majd mutatkozni az ipari árindex emelkedése folytán; annál inkább szükség lesz erre, mert hiszen a vármegyénként működő mezőgazdasági munkabérmegállapító bizottságok magasabb hivatás-értettől áthatva, a munkásság számára valószínűleg magasabb munkabéreket kívánnak majd ország-szerte megállapítani.

Ha többszázezer embernek, körülbelül 5-600.000 munkásnak és néhány százezer cselédnek jobb életszínvonalat akarunk biztosítani, ugyanakkor azonban a gazdaközönséget rosszabb helyzetbe hagynók süllyedni, ez volna az igazi agrárrolló, amelyből kiemelkedni igazán nagyon nehéz volna s amitől Isten óvja meg Magyarország közgazdaságát.

Nagyon sűrűn szó van arról is, hogy Magyarországon az agrármunkáskérdésnek az a rákfeneje, hogy nincs mód munkásságunkat télen elegendő

módon foglalkoztatni. Százmillió munkanapok idézése röpköd a levegőben, mintha talán ezek a problémák csak magyar sajátosságok volnának. Minden valamirevaló agrárpolitikai munkában, amely ezeket a kérdéseket taglalja, pontosan benne van ezeknek a problémáknak az analízise és benne van, hogy mennyi sok nehézséget okoz a mezőgazdasági munkásság szempontjából az, hogy télen az a munkás – ha akar, ha nem akar – nem képes annyit dolgozni, amennyit nyáron és ősszel. Itt van tehát a kérdés: van-e mód arra, hogy ezen segítsünk? Annak a módszernek, amelyet a háború előtt Olaszország oly kiválóan gyakorolt, az volt a lényege, hogy Olaszország télen fél- vagy egymillió munkását hajóra tette és kivitte Dél-Amerikába dolgozni és tavasszal visszahozta.

Nekünk nyilván nincs módunk ezt megtenni, nincs módunk így téli munkaalkalmat agrármunkásságunk számára biztosítani. Minden bizonnyal vannak azonban olyan eszközök, amelyeknek megfelelő kimunkálásával lehet csökkenteni a téli munkanélküliséget. Nagyon sokat beszélünk arról, hogy a magyar ipart decentralizálni kell, hogy meg kell szüntetni azt az egészségtelen települést, amely abban mutatkozik, hogy a magyar ipar túlnyomó részében a székesfővárosunk környékén van. Ez valóban beteg ügy, de egy hosszú fejlődés következménye, amely abban a részében, hogy ezeket a meglevő gyárakat áttelepítsük másfelé, szinte megoldhatatlan feladat. Ám van egy másik mód, az

például, hogy azokat a tőkéket, amelyek minden bizonnyal hamar jelentkezni fognak a magyar földbirtokreform végrehajtása során és amely tőkéket jelentős részükben ipari vállalatokba kívánnak átvezetni, olyan vállalkozások alapítására fordítsuk, amelyek a vidéken kiválóan alkalmasak arra, hogy azt a munkaerőtömeget, amely nyáron, tavasszal és ősszel a mezőgazdaságban foglalkozik, télen kiegészítő iparágakban foglalkoztassák. Nem egy olyan ipar van országunkban is, amelyet kampányipar néven ismernek. A kampányipar megfelelő telepítésével és megfelelő segélyezéssel, azt gondolom, sokat lehetne ebben a vonatkozásban a magyar mezőgazdasági munkásság sorsán segíteni.

Minden munkabérváltoztatásnál és talán a gazdaságok művelési rendszerében történő változásoknál is többet ér a magyar mezőgazdaság szempontjából egy művészet, ha azt teljességgel el tudja sajátítani az az ember, akit sorsa és hivatása a földdel való munkálkodáshoz köt: ezt úgy hívják, hogy az emberekkel való bánásmód művészete. Ha az emberekkel való bánás művészete fogja áthatni nem csupán a minimális bérek megállapítását, hanem a jövőben annak időnként szükséges megváltoztatását is, szilárdan hiszem, hogy a legkisebb gazdasági munkabérekéről szóló és a magyar országgyűlésen tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatnak valóra válása rengeteg redőt ki fog simítani az értékes mezőgazdasági munkásnépnek arcán és rengeteg könnyet le fog törölni szeméiről.

A FASIZMUS AGRÁRPOLITIKÁJA

IRTA:

NINO FALCHI

A két egymást követő, összefüggő tanulmányban a faszizmus agrárpolitikájának elveit és megvalósításait foglalom keretbe. A jelen első részben a faszizmus mezőgazdasági politikájának alapvetését adom. Rámutatok a két alapvető problémának: a mezőgazdasági társadalmi osztályok együttműködésének és az állam életében való tevékeny részvételének a szindikális-korporatív rendszer útján történő megoldására. Megvilágítani igyekszem a korporatív rend általános alapelveit és azoknak szerepét a mezőgazdasági üzemeken belül a termelés tényezőinek társas együttműködésére. Ez az együttműködés különösen a terméseredményekben való részesedést érvényesítő művelési formákon (feles, telepes, részes művelés) keresztül történik. A szociális szempontok érvényesítésével egyidőben az integrális talajjavítás nagy szempontjait is döntő módon juttatja érvényre a faszizmus. Az 1928. évi talajjavítási törvénytől egészen napjainkig, a Szicíliát és egész Dél-Itáliát átformáló talajjavításokig végbement fejlődés bebizonyította, hogy a faszizma agrárpolitika alapvető céljának, a szociális helyzet állandó javulásának érdekében nélkülözhetetlen a talajjavítás.

A tanulmány második része a földtulajdon faszizma fogalmával, a földtulajdont a nemzeti termelő társadalomban megillető szereppel és a faszizma földtulajdonjog szociális természetét leginkább kifejezésre juttató intézményes megoldásokkal – munkásfelvételi kötelezettség, elhanyagolt földek szindikátusi kezelésben történő művelése stb. – foglalkozik. Vázolja a vándorlások és a belső telepítések ügyében hozott intézkedéseket, a hegyvidékek, elnéptelenedésének megakadályozásáért folytatott küzdelmet. Majd a mezőgazdasági termelés fokozása érdekében tett intézkedéseket veszi sorra, végül a terményárak színvonalának biztosítása, a mezőgazdasági értékesítés (gabonaközpontok, konzorciumok, stb.) és az önellátás lehetővé válása érdekében foganatosított megvalósításokat, rendszabályokat.

A ki Itáliára gondol, akár csak a földrajzi, a tájképi Itáliára is, termékeny, napsütötte vidéket lát maga előtt, zöldelő mezőket, virágzó ültetvényeket. Aki irodalomtörténettel foglalkozik, tudja, hogy az „alma parens frugum” minden idők legnagyobb bukolikusait, a mezőgazdálkodás szépségét dicsérő költőit termelte ki: Vergiliust, Horatiust, Tibullust. Aki a politikai történet lapjait forgatja, látnia kell, hogy a mezőgazdasági jellegű kultúra – a történelemnek az a korszaka, amelyben mezőgazdálkodás és termelő tevékenység úgyszólván teljesen egyet jelentett – fejlesztette ki a világ legnagyobb civilizációját: az ókori római birodalmat. Köztudomású az is, hogy a jelenkorban a faszizma nemzet arca, alkata lényegében ugyancsak rurális, mezőgazdasági.

Mégis – a földművelés sohasem jelentett Itáliában könnyű megélhetést; kitartó erőfeszítéssel, erős akarattal kellett mindig újra meg újra meghódítani a földet. A faszizmus agrárpolitikája igen átgondolt alapelvekre felépített, pontosan kidolgozott módszerek mélyeséges meggyőződéstől áthatott, vasakarral keresztül vitt alkalmazását jelenti. A munkát az a politikai cselekvés irányítja, amely az önmegtartózkodás, az egyéni önfeláldozás erényét neveli minden olasz lelkébe és sikerrel emeli szervezeti és termelési szempontból talán az egész világon egyedülállóan magas színvonalra az olasz mezőgazdaságot.

Az út azonban nem volt könnyű, sok és nehéz akadály várt legyőzésre. Elég, ha arra gondolunk, mi volt az olasz mezőgazdaság helyzete a világháború után, a Marcia su Roma előtt. A mezőgazdasági népesség tömegeinek teljes szellemi ziláltsága, a hosszú háború káros hatása a gazdasági életre, az állattenyésztésre és az erdőművelésre csaknem teljes lerom-

lása, a tervszerűtlen gazdálkodás és az elégtelen trágyázás miatt terméketlenné vált földek, igen sok külföldi piac, köztük a legfontosabbak elvesztése, a gabonaművek behozatalának egyre növekvő szükséglete, a földbirtokkal való üzérkedés elterjedése, hatalmas vidékek egyre csökkenő termelése, a pénzügyek rendezetlensége, mindez és még sok más zavaró tényező dülta fel akkor a nemzet mezőgazdasági életét.

Mindehhez hozzájárult a rendkívül súlyos szociális válság: egyfelől a városbátódulás, a túlzott és képtelen elvárosiasodás összes szociális és erkölcsi hátrányával, másfelől az elégedetlenség, a nyomor, az osztálygyűlölet. Az 1919–1922. években a sztrájkok következtében 30,569.218 munkanap ment veszendőbe. A mezőgazdasági erők egészséges része megkísérelte az ellenállást, a kibontakozási módok megtalálását. De a mezőgazdasági termelők kéréseit, sürgetéseit a gyenge, előre nem látó kormány nem hallotta meg; jelentős részben azért, mert a mezőgazdák szervezetei nem képviseltek megfelelő erőt. Ezek a politikai jelleg nélküli, az állam életével semmiféle szerves kapcsolatban nem lévő, sem önmagukban, sem másokban nem bízó szervezetek megelégedtek azzal, hogy javaslatokat és utasításokat szerkesztettek, annál többet, minél kevésbé hallgatták meg őket. És a munkavállaló rétegek, a proletariátus nagy hányada, kétségbeesett helyzetüket egyéni, pártterdeből vagy politikai gyűlöletből kihasználó agitátoroktól félrevezetve már azon a ponton volt, hogy teljesen feladja nemzettudatát és emberiség érzését.

Ilyen körülmények között fejlődött ki a harci fassók forradalmi mozgalmával karöltve Filippo Corridoni nemzeti és háborús beavatkozás párti

szindikalizmusából az új fasiszta szindikalista mozgalom. Ez a szindikalizmus kezdetben Georges Sorel tanításaiból táplálkozott, de hamarosan kialakította a maga egyéni, sajátos doktrínáját és mint építőrendszer állást foglalt amellett, hogy a nemzet és a haza minden ember számára szükséges realitások („a legnagyobb, a legemberibb, a legtisztább realitás a haza” – mondotta valamivel később Mussolini), és hogy a termelés szolgálatában vállalt szolidaritás elsőrendű és természetes érdeke az összes termelő társadalmi kategóriáknak. A Marcia su Roma előtti korszak szindikalista szervezőinek neveit idézve, szemünkbe ötlük a faszizmus fejlődésének folytonossága és egységessége az emberekben is: Italo Balbo, Libia mai kormányzója, Edmondo Rossoni volt földművelésügyi miniszter, Muti, a párt mai titkára, Bottai, a korporációk volt minisztere, most nemzetnevelésügyi miniszter, Lai, a mezőgazdasági munkások konföderációjának elnöke stb.

A mezőgazdasági népességnek sohasem volt számottevő szerepe az olasz politikai életben. Nem csupán olasz jelenség ez, hiszen mióta az industrializmus a liberalizmuson keresztül nemcsak termelési, hanem politikai rendszerré is lett, a mezőgazdasági népesség ritkán jutott elsőrendű szerephez a népek életében. Mégis a mezőgazdasági népesség volt az, amely a legváltóságosabb pillanatban legmélyebben tudta átérezni a hazaszeretet érzését és ennek védelmében a faszizmus korszakalkotó jelentőségét és a faszizmus is felismerte a mezőgazdákban a nemzet és a faj legrendíthetlenebb alappillérét. Ez a magyarázata annak, miért határozhatta meg Mussolini a faszizmust, mint „lényegbevágóan mezőgazdasági”, „rurális” jelenséget. A mezőgazdaság az egész olasz élet alapja. A mezőgazdasági termelés fejlődése, jövedelmezősége határozza meg az olasz nép több mint kétötödének életviszonyait. Az 1936. évi népszámlálás szerint a mezőgazdaságban *foglalkoztatottak* száma 8,756.000, az egész kereső népességnek 48-2 százaléka. De a mezőgazdaságtól függ igen sok iparág fennállása és jövedelmezősége is és ezek az iparágak az olasz nép többi háromötöde felének nyújtanak biztos megélhetést jelentő munkaalkalmat. Az államnak tehát legelsőrendű feladata a mezőgazdaság összes jelentkező problémáinak megoldása.

Így a faszizmus feladatai között rendkívül nagyjelentőségű a mezőgazdasági népességnek az állam életébe való beépítése és a különböző mezőgazdasági társadalmi rétegek közt a lehetőségig tökéletesen harmonikus társadalmi együttműködés biztosítása. Mindkét feladat megoldása egyszerre történt a szindikális-korporatív rendszer útján. A faszizmus pozitív célja a legteljesebb társadalmi szolidaritás és a legmagasabb fokú nemzeti jólét. Ennek a célnak érdekében az állam nem tagadja meg, sőt

elismeri és rendszerbe foglalja az egyének külön érdekeit. De megállapítja, hogy az egyéni érdekek – különösen a termelői és hivatási érdekek – mindig „szociálisak”. A munka, a hivatás, szervezetei pedig a faszizmus rendszerében egyenesen a nemzeti társadalom alapjai. Egy-egy hivatási szervezet azokat foglalja össze, akiknek azonos védelemre szoruló érdekeik vannak. Minthogy azonban igen sok társadalmi réteg gazdasági, politikai, szociális érdekei az állam közvetlen érdekei is, az állam saját céljai érdekében igénybeveszi a hivatási szervezetek közreműködését. Így alakítja ki a faszizmus a társadalom és az állam teljes azonosságát. Az egyén pedig, miközben a hivatási szervezetben saját érdekeit védi, teljes mértékben beleilleszkedik az állam életébe. De nem olvad be, nem veszíti el személyiségét.

A hivatási szervezetek igen nagyfontosságú szerepkört töltenek be. Ezt a szerepkört nem vállalhatják egyszerre különböző azonos érdekű csoportok: minden hivatási ágnak meg kell hogy legyen *a maga* hivatási szervezete. Így a mezőgazdaságban, mint a többi nagy termelési ágakban is, hatalmas egységes szervezet fogja egybe egyfelől az összes munkásokat, másfelől az összes munkaadókat. Ez a két nagy „nemzeti konföderáció”, a „mezőgazdasági munkások” és a „mezőgazdák” konföderációját természetesen szakcsoportokra (federációk) tagolódik. A mezőgazdasági munkavállalók konföderációjának szakcsoportjai, federációi: napszámosok és béresek, feles és telepés művesek, szakmunkások, gazdatisztek. A mezőgazdák konföderációjának szakcsoportjai: alkalmazottakkal dolgozó birtokosok és bérlők, földművelő gazdák, bérbeadott birtokok tulajdonosai stb. Minden egyes nagy konföderációnak az ország valamennyi tartományában van egy-egy „uniója”, tartományi szervezete s ezek ugyancsak a federációknak megfelelő tartományi szakcsoportokra tagolódnak. Így tehát minden egyes hivatási érdek egészen gyakorlati szempontok alapján életrehívott szakcsoportokban elismerést és védelmet nyer és másfelől minden hivatási érdek nagysúlyú feladatként jelentkezhetik a hatalmas nemzeti konföderációkon keresztül. És minthogy a konföderációk nem állanak az állammal szemben, amint szocialista vagy liberalista rendszerekben gyakran megtörténik, hanem állami funkciókat végeznek, magának az államnak lényeges elemei, a mezőgazdaság erői végre bensőségesen és valóságosan résztvehetnek az állami életben, amelyből politikai és természeti tényezők, körülmények csaknem mindenütt igyekeznek őket kiszorítani.

Ha meggondoljuk, hogy a mezőgazdák konföderációját az olasz földtulajdon tőkeerejét a maga teljességében képviseli és hogy a mezőgazdasági munkások konföderációját 5 millió lelket számlál, éreznünk kell, hogy az ilyen hatalmas, egységesen

képviselt érdektömegek döntő súllyal érvényesíthetik a maguk befolyását a politikai életben. Valóban, különösen a mezőgazdasági korporációkon keresztül (ezeket legnagyobb részben saját képviselőik alkotják), de az összes állami szervezetben közvetlenül résztvevő megbízottaikon keresztül is (a fassók és korporációk kamarájától kezdve), az olasz mezőgazdasági társadalmi kategóriák valóban teljes mértékben, közvetlenül élnek ma az állam életét. És ez nem csupán a nagy érdekvédelmi szervezetek útján való érvényesülésre vonatkozik, hanem maguknak a mezőgazdasági tömegeknek az állam életében való részvételére is, mert a szindikális, szakmai szervezetek az utolsó faluig is elérő hatalmas társadalomvédő és nevelő munkájuk által nemcsak eszmei részeseivé, hanem az állami és nemzeti célok közvetlen megvalósítóivá is teszik a tömegeket. Jellemző az ön-ellátásra való berendezkedés, amely a gyakorlatban, részleteiben minden egyes olasz állampolgár ötletességét, kezdeményezését és jóindulatát feltételezi. A szindikális-korporatív rendszer tehát a mezőgazdaság erősít az államba integrálja, kiegészíti ezekkel az állammal. De másfelől az osztályharc szükségtelessé válása érdekében alkotott intézmények – a kollektív szerződésektől kezdve a munkaügyi bíróságig – valósággá teszik a mezőgazdasági társadalmi kategóriáknak (vállalkozók, irányító szakemberek, munkások) azt az aktív szolidaritását, amelynek segítségével a gazdaérdekek egyre közelebb kerülnek a mezőgazdasági munkásérdekekhez és viszont. Nagy előny származik ebből a mezőgazdaságra, nemcsak a termelő tevékenység eredményes felfokozása szempontjából, hanem azért is, mert így a mezőgazdaság a nemzet gazdasági, politikai egységében milliók és milliárdokat jelentő értékek érdekekben harmonizáló tömör blokkjaként jelentkezhetik. Az olasz életben magától értetődő mindennapi jelenség ma már az, hogy a korporációk munkáján keresztül a mezőgazdasági munkaadók és munkások érdekei más gazdasági kategóriákkal szemben mint tökéletesen azonos, egybehangzó érdekek jelentkeznek. Ez pedig nem a szociális szempontok elhanyagolását jelenti, csupán a valóság jelentkezését. A fasiszta etika és nevelés eredményeként a gazdák belátják történelmi, emberességi és nemzeti szükségességét annak, hogy állandóan javítsák a munkások életkörülményeit és másfelől a munkások tudják, hogy helyzetük javulása nem történhetik egyik pillanatról a másikra, hanem lényegében a termelés életfeltételeitől, eredményességétől függ. Saját, közvetlen érdekük tehát, hogy együttműködjenek a tulajdonosokkal a lehető legeredményesebb termelés szolgálatában. Nem elméleti megállapítások ezek, hanem konkrét valóságok. A korporatív teória által megfogalmazott osztályegyüttműködés nem maradt meg a szerződések lapjain, hanem helyet foglalt a termelés módszerei között. A mezőgazda-

ságban különösen valóság az a tétel, hogy a nemzeti harmónia az üzemek harmóniáját feltételezi; az üzemekben találkoznak és forrnak egybe a munkaadók és munkások érdekei. A korporatív rendszernek megfelelően a termelés többé nem egyedül a birtokost érdeklő gazdasági tény, hanem a fasiszmus által életrehívott, vagy kifejlesztett mezőgazdasági művelési módszereken (feles, telepes, részes művelés) keresztül a munkásnak is közvetlen érdeke.

A vázolt mély etikai-gazdasági forradalom rendkívül nagyjelentőségű politikai, szociális és demográfiai szempontból egyaránt. Az igazságosabb jövedelemmegoszláson és a termelés fokozásának követelményén túlmenő szempontok is megkívánják, hogy *minden mezőgazdasági munkásból, ha nem is kisbirtokos, legalább vállalkozótársa váljék abban az üzemben, ahol dolgozik.* A máról holnapra élő mezőgazdasági munkásság földhözköltésének (sbracciantizzazione), a mezőgazdasági rétegek erősítésének (ruralizzazione) és a városbatódulás megakadályozásának (antiurbanesimo) politikája az egész nemzeti társadalom védelmének, erősítésének mélyen átértéztettségéből táplálkozik.

A mezőgazdasági tömegek városbatódulásának veszélyei ma már általánosan ismeretesek. Az egészséges és nélkülözhetetlen mezei munkákkal felhagyó falusi lakosságnak az egészségtelen és romlott külvárosokba zsúfolódása ellen, ahol silány minőségű és bizonytalan a munkaalkalom, Itáliában igen erőlyesen léptek fel. Azokat a mezőgazdasági munkásokat, akik alapos ok nélkül költöznek a városba, nem veszik fel az ipari munkaközvetítők listáira; így ipari munkához a városban nem juthatnak. Mint-hogy pedig a fasiszmus sohasem oldotta meg szociális ténykedéseit rendészeti módszerekkel (amelyeket csak néha mint kiegészítő eszközöket vesz igénybe), főként pozitív gondoskodással igyekszik megakadályozni a földek elnéptelenedését: a föld szeretetének felkeltése, a földművelés hasznosságának tudatosítása által. Hiszen a városbatódulás egyidőben lélektani és gazdasági probléma. A mai Itáliában büszkévé akarják tenni a földművelőt hivatására. Kiemelik a »ruralitás« nagy jelentőségét. Magasztalják a föld iránti hűséget. Maga Mussolini ad példát, amikor Itália »első földművelőjének« hirdeti magát. Büszke paraszti származására és minden évben az újjáteremtett pontini földeken félmeztelen testtel órákon át résztvesz az aratás kemény munkájában. Pályadíjjal jutalmazták azokat, akik »hűek a földhöz«, akik ugyanabban az üzemben a legrégebben dolgoznak. Gazdasági téren nagyjelentőségű a mezőgazdasági és ipari érdekek harmóniájának megteremtése, a két nagy termelőág munkásvédelmi, biztosítási ellátásának csaknem teljes egyensúlybahoza-tala, a megfelelő szilárd terményárak; mindez érdekévé teszi a földművelőnek, hogy ne hagyja el a földet.

A városbatódulás megakadályozásának leghatásosabb eszköze mégis a mezőgazdasági munkásság földhözköltése. Itália megismerte különösen északi és déli vidékein milyen szerencsétlenség a bizonytalan jövőjű, ideig-óráig tartó munkaalkalmakból élő, a mindennapi kenyér égető gondjánál meszszebbre nem látó mezőgazdasági proletariátus. A jól rendezett nemzeti társadalom alapja a mezőgazdasági népesség, annál inkább, minél erősebb szálak kötik hozzá a földhöz. Amikor a hazaszeretet fogalma a föld szeretetével kapcsolatos. Ez szociológiai szerkezeténél fogva különösen érvényes Itáliára. Akit azonban a földhöz még csak a tartós munkaalkalom köteleke sem fűz, mi kapcsolja azt a földhöz és a hazához, mindazokhoz az értékekhez (a családtól a társadalmi harmóniáig), amelyet a haza fogalma jelképez. A személyiség, a hit és jövőnélküli »napszámomunkás« (bracciante) fogalmát be kell tehát helyettesítenünk a termelésben személyesen érdekelt »földművelő« (rurale) fogalmával.

A »korporatív mezőgazdasági üzem«, amely a kifejtett feladatokat igyekszik érvényesíteni, szakít az abszolút tulajdonjoggal és – magának a tulajdonosnak érdekében is – szerződéses kötelezettséggel kölcsönös együttműködést, összhangot, csaknem testvéri viszonyt alakít ki a föld tulajdonosa és munkása között. Kiemelve a föld tulajdonosának nagy jelentőségét abban, hogy a művelés alá vont földet épületekkel, művelési eszközökkel, stb. felszereli. Így kelnek életre és fejlődnek ki a korporatív mezőgazdasági szerződések, a feles (mezzadria), a telepes (colonia) és részes (compartecipazione) művelési módok. Ezeknek a szerződéseknek igen lényeges jellemvonásuk, hogy munkásrésztől a szerződéses kötelezettség alanya nem az egyén, hanem a letelepedő család. Ez nagyon fontos szempont, mert hiszen a földművelő családok (kisbirtokosok, feles, részes művelők) járulnak hozzá legjelentősebb részben az olasz népesedés örvendetes fejlődéséhez, így jutunk el a falusi, tanyai házak (casa rurale) nagyjelentőségű kérdéséhez. Ha a mezőgazdasági munkást a föld terméseredményeiben való közvetlen részesedés által családjával együtt földhöz akarjuk kötni, a földdel együtt családjának és a termelés szükségleteinek megfelelő házat is kell számára biztosítanunk. A Duce jelmondta ezzel kapcsolatban a következő: »néhány évtizeden belül legyen minden olasz földművelőnek tágas és egészséges háza, ahol a földművesgenerációk századokig élhessenek és kitarthassanak. Ennek a jelmondatnak megfelelően 1928-1938 között 68 új falut és 78.387 mezőgazdasági épületet (lakóházak és melléképületek) építettek. Az építkezés nem szűnő lendületét mutatja, hogy csupán 1940 január havában 164 házat építettek.

A korporatív mezőgazdasági szerződések nagyjelentőségű gazdasági szükségleteket is érvényre juttatnak. A mezőgazdaságban nem annyira a nyers

erő érvényesül, amely mechanikus termelést eredményezhetne (amint az iparban történik), mint inkább a mezőgazdasági termelést döntően irányító biológiai és természeti törvényszerűségek kihasználására vagy legyőzésére irányuló emberi akarat és tudás. A mezőgazdasági munka ösztönző erői mindig sokkal inkább lélektaniak, mint technológiaiak. Nyilvánvaló ezért, hogy a mezőgazdasági üzemek termelőképessége akkor a legnagyobb, ha a munkásnak is érdeke a minél nagyobb terméseredmény, ha a munkás részt kap a termés eredményeiből.

A mezőgazdasági napszámos-, sommás munkásság a kiegyensúlyozatlan termelési rendszer visszfénye; a bérmunkára alapozott rendszerben a munkakihasználás egész éven át egyenlőtlen. Szociális hátránya ennek az erős időszaki munkanélküliség, gazdasági hátránya a munkaerő nem teljes kihasználása. A munkaadók ugyanis csak a leglényegesebb munkák végzésére fogadnak fel munkásokat (vetés, aratás); így elavult gazdasági módszerek folytatására kényszerülnek. Ismeretes, hogy a szocializmus mindig támadta a terméseredményben való részesedéssel járó munkaviszonyt. Ez a magatartás megfelelt a termelés és maga a munkásság jóléte megsemmisítésére irányuló taktikájának. Így az aratások idején sztrájkfenyegetésekkel megsarolhatta az üzemeket, a munkanélküliség időszakában pedig izgatásra használhatta fel a mezőgazdasági proletariátus kétségbeesett nyomorát. A mezőgazdasági termelésnek és a mezőgazdasági dolgozó tömegeknek természetes érdeke ezzel szemben nem a napszámbernövelés, hanem az állandó, egész évi munkaalkalom, mégpedig nem csupán az egyén, hanem az egész család számára, beleértve a nőket és a gyermekeket is, akiknek természetesen a családi üzemen belül nekik való munkát kell végezniük. Az olasz mezőgazdaságban nem egyedül a kisbirtok jelenti ezt az ideálisnak nevezhető üzemi típust, hanem a telepes művelés különböző, vidékenként a helyi szokásokhoz alkalmazkodó formái is. Ezek közül a legelterjedtebb és legfejlettebb a mezzadria, a feles művelés.

Ezek az üzemi formák eléggé ismertek ahhoz,, hogy ne *kelljen részletes* kifejtésükbe bocsátkoznunk. A mezzadria esetében a termelési költségeket és a terméseredményt fele arányban osztják meg a föld engedményese és a telepecsalád között. A munkaerőt teljes egészében a telepecsalád nyújtja (néhol esetenként napszámosokat is fogad), a tőkét teljes egészében a tulajdonos. Vidékek, művelési módok,, a birtok felszereltsége, a telepecsalád tőkeereje szerint a mezzadria más telepes művelési típusokká, alakulhat (pl. harmados talajjavítással kapcsolatos részes művelés stb.). Ezek a művelési típusok a mezzadriától a termények megosztásának arányaiban, vagy a szerződési feltételek egyes pontjaiban különböznek. *Végül* az egyszerű részes művelés (compartecipazione) esetében a munkás semmiféle tőkével

vagy felszereléssel nem járul hozzá a részére juttatott föld üzemeléséhez és annyiban különbözik csupán a többi munkásoktól, hogy pénz helyett terményrészesedést kap; minden esetben azonban szerződésben biztosítanak számára egy bizonyos minimális bérjuttatást.

Mindezek a művelési típusok feltételezik a házzal, istállóval, munkaeszközökkel felszerelt és jó termőerőben lévő családi kisbirtokot. Csak az ilyen birtokon élhet megfelelő körülmények között a telepes-család. Itáliában kétségtelenül igen elterjedtek már az ilyen részes szerződési viszonyra alapított családi kisüzemi típusok, mégis sok vidéken (különösen az éppen talajjavítási munkáknak alávetett és az intenzíven művelt uradalmi gazdaságokban) a gazdasági viszonyok nem engedik meg ma még ezeknek a művelési formáknak bevezetését. Egy merőben új üzemi forma, a „kollektív részes művelés” alkalmazkodik ezeknek a vidékeknek speciális szükségleteihez. Ez az üzemi típus lehetővé teszi, hogy egy-egy egymásért egyetemleges felelősséget vállalt munkáscsoport nagyobb üzemi egységet vegyen művelésbe a tulajdonos vagy bérlő irányítása alatt részes szerződési viszony alapján. A munkások a szerződésben megállapított arányban járulnak hozzá a termelési költségekhez és részesülnek a terméseredményekből. A munkások munkateljesítménye így lelkiismeretesebb és jobban díjazott, mint az egyszerű bér munka esetén és másfelől nincs szükség arra, hogy az üzem egységét megbontsák, az üzemet családi birtokokra tagolják szét.

Végeredményben az olasz agrárpolitika ezeken a különböző részes művelési formákon át fokozatosan rá akarja nevelni a mezőgazdasági munkást az önálló gazdálkodásra és a kisbirtokos méltóságára akarja felemelni. Természetesen az összes mezőgazdasági munkásból előreláthatóan sohasem lehet kisbirtokos. *De minden arra méltó mezőgazdasági munkásnak módot kell nyújtani arra, hogy azzá lehessen.* Ez a megoldás vezérli az olasz agrárpolitikát, nem a mezőgazdaság természetével ellentétes abszolút megoldások erőszakolása. A nagy cél elérését döntő módon szolgálja a részes szerződések mellett a fasiszta agrárpolitika másik lényeges eleme, az integrális talajjavítás.

A fasiszmus előtt a talajjavítás (bonifica) fogalma nem terjedt túl a belvizek túlnyomóan egészségügyi vagy ármentesítési okokból végrehajtott szabályozásán; mindenestre alig volt kapcsolatba hozható a tulajdonképpeni talajjavítással és különösen a földtulajdon szociálisabbá alakításával. A fasiszmus ezzel szemben erőteljesen kidomborította a talajjavítás szociális jelentőségét. Az 1928 december 24-i „Mussolini”-törvény, az integrális talajjavítás alaptörvénye értelmében a talajjavítás feladatkörébe tartoznak: a hegyvidékek vízügyi és erdészeti szabályozása, az erdőtelepítések, a mocsaras síkvidékek

kiszáritása és a dombvidékek vízgazdálkodási szempontból való rendezése, az öntözés és a szoros értelemben vett talajjavítás minden egyéb válfaja, családi kisüzemek alakítása és a latifundiumok betelepítése. Az alaptörvény körülbelül 7 milliárdos költségvetésre alapozott munkatervet körvonalozott meg. Azóta a talajjavítások céljaira további milliárdokat irányoztak elő. Az állam a munkálatokat két irányban támogatja: közérdekű és magánérdekű talajjavításokat különböztet meg. Az előbbiek költségeihez 75-92%-os arányban járul hozzá; van rá eset, hogy közérdekű talajjavítások költségterheit 100%-ban átvállalja; magánérdekű talajjavítások érdekében pedig átlagban a munkálatok fele költségét téríti meg. Ami az eredményeket illeti elég, ha megemlítjük, hogy több mint 6 millió hektár földön hajtottak végre talajjavításokat, körülbelül 400.000 hektár földet nyertek a gabonatermelés számára és mintegy egymillió hektár földet rendeztek be öntözéses művelésre.

A talajjavítások szociális előnyei is nyilvánvalóak és rendkívül jelentősek. A talajjavítások kívánatosak teszik a városban élő munkások számára az életet adó földműveléshez való visszatérést; munkaalkalmakat nyújtanak és emelik a munkásnép életszínvonalát. Elég megemlítenünk, hogy az 1922-1938. években a talajjavítási munkálatok során teljesített munkanapok száma összesen 124,198.470 és hogy a munka „aktivitásfoka”, azaz az egy-egy hektár földre évenként fordított munka, a talajjavítások következményeként általában meghatszorozódott, hogy végül a munkára eső jövedelemrész a tőkére eső jövedelemrésszel szemben Littoriában pl. 19%-ról 60%-ra növekedett és a telepes-családok rendszerint 20-30 év múlva az általuk művelt föld tulajdonába is jutnak.

Az integrális talajjavítás elvei és módszerei nagy lendületet nyertek a szicíliai latifundiumok folyamatban lévő szociális és gazdasági újarendezése során. Erről a fasiszta földtulajdonelméletével is kapcsolatban a tanulmány következő, második részében bővebben lesz szó. Az azelőtt alig művelt latifundiumokat betelepítő talajjavítási rendszer kiválóságát addig is két jelentőségeltjes esemény megemléztésével igazoljuk. Az egyik, hogy Tassinari miniszter éppen napjainkban helyszíni vizsgálatai alapján annyira kedvezően tájékoztatta a Ducet a talajjavítási munkálatok előrehaladásáról, hogy a Duce kijelentette: a nagy művet 10 helyett 5 év alatt befejezik. A másik feltűnő jelenség, hogy Dél-Itália összes mezőgazdasági tényezői sürgetve kéri a szicíliai talajjavítási rendszer kiterjesztését az alsó itáliai összes még megmaradt latifundiumterületekre.

Mialatt naponként milliárdokat emészt fel másutt a pusztító háború, a fasiszta állam újabb milliárdokat állított be a termelést újjáalkotó talajjavítási

munkálatokra. Éppen legújában határozták el, hogy külön hatalmas intézetet szerveznek a latifundiumrendszer egész Dél-Itáliában való megszüntetésére, amely – igen figyelemreméltó körülmény – a mezőgazdák és a mezőgazdasági munkások konfederacionak exponense, testvérintézménye lesz. Ez is igazolja, mennyire munkás és tevékeny a mezőgazdasági társadalmi kategóriák közt való építő együttműködés, milyen hatalmas tér nyílik a társadalmi alkotómunka számára, ha az egyéni kezdemé-

nyezés nem a szervezetlenséget és az önzést, hanem a nemzet legfelsőbb érdekeit, céljait tartja szem előtt. Lassan, fokozatos fejlődés útján érte el a korporatív szervezettség és nevelés segítségével a fasiszta Itália ezt a fejlődési fokot. Mert a korporatív állam egyáltalában nem rögtönzött valami. Ha a történelem ismer véget nem érő politikai forradalmakat, kevés a fasizmushoz hasonló olyan forradalmat ismer, amelynek sikerült átalakítania a gazdasági rendszert és magát az egyéni etikát is.

AZ OLASZ KORPORATÍV RENDSZER TULAJDONJOGI FELFOGÁSA

ÍRTA:

IBRÁNYI ISTVÁN

A fasizmus, mint politikai koncepció, elveinek természeténél és szellemi beállítottságánál fogva nem állt meg Itália gazdasági és politikai életének korszakalkotó reformjainál, hanem fokozatosan hatása alá vonta, átalakította és átalakítja a gazdasági élet területén kívül a társadalmi élet és berendezkedettség minden egyéb területét és részét is.

A fasizmus a gazdasági életben a liberalizmus elvei szerint felépült termelési rendszert felszámolta és egészen új elveken egészen új rendszert alapozott meg.

A gazdasági életet átformáló elvek szükségképpen átléptek egyéb területekre is. Ez alól nem lehetett kivétel a jogélet sem, ahol az alapvető változások sürgetésének gyökereit már a XIX. század folyamán meg lehet találni.

Nézzük ez alkalommal a jogélet terén a magánjogi területét.

A ma Itáliában még érvényben lévő magánjogi kódexet II. Viktor Emánuel király 1865-ben szentesítette és a szentesített törvények 1866 január 1-én léptek életbe. Ez a kódex az akkori idők szokása szerint teljesen az 1804-ben készült Code Napóleont vette mintául. Szellemében, mondhatni világnézeti felfogásában, azonfelül beosztásában – egy-két kisebb eltéréstől eltekintve – nagyon és egészen egyezik a Code Napóleonnal; vannak paragrafusok, amelyek szószerint való fordítások.

Az 1865. évi olasz magánjogi törvénykönyv kodifikátorai, bár sokszor vették mintául, sőt sokszor fordították is a Napoleon Kódexet, tekintettel az egységesítés nehézségeire és sürgősségére, kétségtelenül nagy munkát végeztek. A törvényerőre

emelkedett kódex azonban rövid idő múlva a legkülönbözőbb szempontból a kritika középpontjába került. Legelőször a kódex felépítésében és egyetemi tanításában követett rendszert tették vita tárgyává, támadták a francia hatás módszerét, elveit és igyekeztek új irányt szabni.

Az 1880-as évek felfogása kifogásolta, hogy a polgári jog, amelyet a római civilizáció adott át, miután néhány kisebb jelentőségű módosítással a középkori társadalmat jogszabályokkal látta el, ismét néhány kisebb módosítás után a modern társadalmat is kormányozni akarja és a jövő kikerülhetetlen átalakulásait változatlanul akarja keresztülnéni.

Az evolúciós irány legtekintélyesebb képviselője: Cimballi már az első munkáiban az alapvető átalakulás szükségét hirdette a polgári jog terén. Azonban nem egyszerű revideálást sürgetett, néhány módosítást a forma, az intézmény és rendelkezés tekintetében.

Az az individualista periódus, amelynek hatása alatt a mai érvényes jogszabályok készültek – mondta Cimballi –, befejeződöttnek látszik s átadja helyét lassan a szociatikus periódusának. Az individualista periódus elérte a fejlődés legmagasabb fokát, amikor diadalra vitte az emberi individualitás elvét, amely szerint az egyén a polgári jogok, a javak feletti szabad rendelkezés, az abszolút szabadság, az érdekek teljes alanya függetlenül bármilyen nemzeti köteléktől. Ma már számot kell vetni azzal, hogy az az egyén, aki a jogok abszolút alanya, a társadalom testének éppen úgy atomja, molekulája, mint a tőle különálló többi egyének, s hogy a társadalomnak funkciója van, mint az egyéneknek, s hogy a társadalom nem kevésbé élő és reális alanya a

jognak, mint az egyén; sőt inkább – amennyiben az emberi individualitást képviseli. Az érvényben levő kódexek csupán az individuális jogviszonyok többféleségének szabályozására törekuszenek; az individuális törvényhozást képviselik s mint ilyenek mindinkább alkalmatlanná válnak arra, hogy a modern idők megváltozott körülményeinek megfeleljenek, amikor az élet és cselekvés középpontja fokozatosan az egyéni egységből kikapcsolódva a szociális egység felé halad. Ennélfogva minden olyan revíziós törekvés, amely nem belsőleg kívánja újrapépíteni a kódexet, meddő munka.

Cimbali szerint a primitív korszakra – amikor az egyént teljesen abszorbeálta a közösség – az egyén teljes emancipációjának korszaka következett. Ezt a korszakot viszont az egyéni és szociális elem közötti kiegyezés és reintegrálódás korszakának kell követnie.

Pellegrino Rossi már 1861-ben erősen támadta a francia törvényhozást, amiért nem volt elég tekintettel a legutóbb bekövetkezett gazdasági haladásra. Cimbali 1885-ben ugyanezeket ismételte el az 1865-i kódex olasz törvényhozói ellen, akik nem hagyták ki a francia kódex támadott pontjait ugyanarra, hogy ma már nem elegendők a Rossi által sürgetett egyszerű kiigazítások, ma amikor a nagyipar, a tőke, a hitel a fejlődésnek egész más fókán áll. Az egyes intézmények nemcsak gazdasági tekintetben elégtelenek, hanem jogi szempontból is mutatják, hogy a civilizáció haladása folytán értéküket és jelentőségüket majdnem teljesen elvesztették, mert más idők, más szociális feltételek termékei.

Cimbali az 1885-ben megjelent munkájában fejtette ki elveit s azok mindenütt igen erős visszhangra találtak. Munkája 1894-ig három kiadást ért el s 1906-ban a negyediket. 1906 szeptember 10-én az akkori igazságügyminiszter, Gallo terjedelmes indokolású tervezetet nyújtott be III. Viktor Emánuel királynak a magánjog reformjára vonatkozóan. A tervezet alapján királyi dekrétum a magánjogi törvényhozás generális reformjára külön királyi bizottságot állított fel. E reformbizottság felállítását akkor a Cimbali által kezdeményezett munka közvetlen eredményének tekintették.

A reform előkészítésére alakult bizottság megkezdett munkáját megakasztotta az 1915. évi háború és az utána bekövetkezett események.

A fasizmus 1922-ben Viktor Emánuel király megbízása alapján átvette a kormányhatalmat és mindjárt erős kézzel hozzáfogott a kodifikáció munkájához. Már az 1923 december 30-iki törvény a fennálló királyi bizottság keretén belül egy albizottságot küldött ki azzal a feladattal, hogy az általános magánjogi kódex reformját előkészítse. E bizottság – miután az 1925 december 24-iki törvény felhatalmazta, hogy a kódex egyes könyveit és címeit külön-külön is bemutathassa – előbb Vittorio

Scialoja, majd ennek halála után Mariano d'Amelio elnök irányítása mellett az I. könyv (személyjog) tervezetét 1931-re elkészítette. E tervezetet észrevételezésre a semmitűszéknek, a fellebbviteli bíróságoknak, az államtanácsnak, egyetemeknek, ügyvédi és ügyészi szervezeteknek küldték meg. Az észrevételeket négy kötetben publikálták.

Az észrevételek egy külön bizottság elé kerültek. Ez a bizottság az igazságügyminiszter személyes elnökölete alatt a legaprólékosabban vette tárgyalás alá az észrevételek összes pontjait. Így született meg az 1936. évre az I. könyv végleges tervezetszövege, mely az 1938 december 12-iki törvénnyel 1939 július 1. napján lépett életbe. Az új kódex I. könyve elhatározó lépést képvisel a reformok útján. A tradícióknak megfelelően biztosítja az olasz család szerkezetét s beviszi minden intézménybe azt az új szellemet, amellyel a fasizmus az egész nemzetet áthatotta. Követi a fasizmus szilárd célkitűzéseit: az ősi itáliai tradíciókat megőrizni, megtisztítva az időközben beszivárgott idegen elemektől.

Az 1936. évre elkészült a fent ismertetett úton a többi tervezetszöveg is: a III. könyv (öröklés, ajándékozás) és a IV. könyv (kötelmek és szerződések). A II. könyvet (dolgozók és reáljogok) d'Amelio elnök 1937 augusztus hó 14-én terjesztette Solmi igazságügyminiszter elé.

Amint látjuk, a bizottság elkészült azzal a feladattal, amelyet Cimbali 1885-ben oly határozott erővel hirdetett. A végleges befejezés az összes kódexek életbelépése lesz, amelyet III. Viktor Emánuel király és császár 1940-re ígért meg az olasz nemzetnek.

A *tulajdonra* vonatkozó szabályokat a magánjogi kódextervezet II. könyve tartalmazza. A tulajdon kérdése a magánjog legérdekesebb és legtöbbet vitatott kérdései közé tartozik. A történelem minden egyes korszakában – a primitív ember idejétől napjainkig – megvolt a tulajdon sajátos jogi szabályozása. Ezek egymástól eltértek, koronként alapvető különbséget mutattak fel. Nyomait minden idők minden népénél meg lehet találni, pozitív jogi szabályozása hosszú történeti fejlődésen ment keresztül, míg a mai alakjához eljutott. Mászt jelentett a tulajdonjog az ú. n. patriarkális korban, mászt az ókorban, középkorban, más tartalma volt a feudális korszakban és az abszolút monarchák idejében. Ma is az tűnik szembe, hogy a tulajdon jogi szabályozása egyes országokban eltérő s részben az átalakulás folyamatában áll.

Önként jelentkezik itt a kérdés, hogy az átalakulási folyamatnak mi az oka?

Az embernek a földön céljai megvalósításához, életének fenntartásához anyagi eszközökre van szüksége. E szükséges eszközökre, javakra közvetlen vagy közvetett hatalommal rendelkezhetik. A tulajdon közvetlen hatalmat jelent, amely közvetlen hata-

lom valamely *személyt illet*. Az ember mint személyiség – a közvetlenül felismert használat útján – a materiális javakkal személyes jogviszonyt hozhat létre és azt mondhatja: ez az enyém. A tulajdon tehát összeköttetésben van a személlyel, a hatalom gyakorlójával, következésképp annak életével és fejlődésének történetével is. Ennélfogva a tulajdon az emberi személyiséget tükrözi vissza a materiális javak terén, értelmét pedig mint közvetlen rendelkezési hatalom az emberi személyiségben találja meg. Mindazok az elméletek, amelyek az ember személyiségét tagadják s az embert a fiziológia síkjára vezetik vissza, természetesen eljutnak a tulajdon tagadásához. Ha az ember tényleg a nem szellemi élőlények sorába tartoznék, megelégednék a közösségi hatalom által naponként kiosztott adaggal. A személyiség megkívánja és magában foglalja a szabadságot, sorsa eldöntésének és a saját maga feletti rendelkezésnek hatalmát. Ez megnyilatkozik természetesen az anyagi javak terén is. A tulajdonnak a hatalom gyakorlójával, a szabad személyiséggel való belső összeköttetése megérteti azt az igen fontos alapvető, hogy a tulajdon szabályozottsága minden korban és minden népnél bensőségesen összefügg azzal a felfogással, amely abban a korban az egyéni személyiség, a család, a közösség, a nemzetiség és a társadalmi rend viszonyában uralkodik.

A személyében szabad ember azonban megmarad mindig a család, a nemzet és az egész társadalmi rend organikus tagjának, amiből következik annak szüksége, hogy ezt az organikus viszonyt a tulajdon szabályozottsága is hasonlóképpen kimutassa. Eszerint kell, hogy az egyéni tulajdon is alá legyen vetve azoknak a jogoknak, amelyeket a család, a nemzetiség és az állam az ember szabad személyiségével szemben érvényesít. Az egyénnek és a közösségnek ez a viszonya alapítja meg a tulajdon szociális elemét, amely azonban a személyi elemet nem szünteti meg, sőt feltételezi.

A javak adják a tulajdon tárgyát. S a javaknak az a rendeltetése, hogy az ember azokat a sokirányú szükségletek kielégítésére mint eszközt használja s azokkal az anyagi lét fenntartását és tökéletesítését biztosítsa. A szükségletek kielégítésére szolgáló javak használat céljából tehát minden embert megilletnek, mert kinek-kinek joga és kötelessége, hogy életét fenntartsa.

Az emberi szükségletek természetüknél fogva periodikusan visszatérő jellegűek s a különböző szükségletek kielégítésére szükséges javak viszont nem mindig állanak rendelkezésre. Ez indokolja a jövőbeli szükségletek kielégítése céljából a javak beosztását és felhalmozását; a felhalmozás és beosztás szükségszerűsége pedig a közvetlen használat tartamán túlterjedő rendelkezési hatalmat alapozza meg.

A rendelkezési hatalom (magántulajdon) ily alapvető jellegét a termelés közbeiktatott folyamata sem változtatja meg. A termelés célja ugyanis a javak közvetlen vagy közvetett szaporítása. A búzával nemcsak a tulajdonos és a munkások fognak élni, a cipőgyár készítményeit nemcsak a gyáros és a munkások akarják elhordani, de nem is ezzel a szándékkal termelnek.

A javak ily rendeltetése és célja jelöli meg a felettük való közvetlen rendelkezési hatalom, a magántulajdon belső erkölcsi feladatát és kell hogy az egyéni személyiségben gyökerező tulajdon feladatának – mely a szociális elem követelménye – eleget tegyen a szociális szolgálat kötelemében. A tulajdon erkölcsi feladatának emelkedettebb fogalma nem idegen a jortól és nem áll azon kívül. Kétségtelen, hogy a jog a javak feletti szabad rendelkezést az egyén számára biztosítja, de amikor ez a rendelkezés, használat visszaéléssé és erkölcstelenné válik, a törvény minden civilizált népnél közbelép és megtorolja azt. Éppen ezért a tulajdon szabályozásánál mint alapvető szempont játszik közre az erkölcsi szempont. Az erkölcsi elvek meggyöngyülései vezettek és vezetnek arra, hogy az emberek elfelejtik az élet kedvéért az élet célját és a tulajdon kedvéért a tulajdon célját.

A tulajdonnak mint közvetlen rendelkezési hatalomnak végső gyökere tehát a személyes emberi természet s mint ilyen változatlan, amint az emberi természet is változatlan (*ius naturale*) – e hatalomnak részletes viszonyait pedig a tételes jog szabályozza, a polgári jogban, amely hivatott megjelölni, hogy hol van a magántulajdon határa, amelyet a mások tulajdona, a közösség és a szociális szolgálat kötelemé megvon.

Az Olaszországban 1865 július hó 25. napján kihirdetett és 1866 január 1. napján hatályba lépett *Codice Civile* a tulajdon tekintetében *teljesen átvette a Code Napóleon felfogását* amely szerint a tulajdonjognak tartalom tekintetében két lényegi eleme van: az abszolút volta és kizárólagossága. Kizárólagossága abban nyilvánul, hogy ami az enyém, az az én tényem nélkül másra át nem ruházható. Abszolút volta jelenti azt a hatalmat, amelynek alapján a tulajdonos a tulajdonában levő dolgot jól-rosszul használhatja, földjét műveletlenül hagyhatja, ház-épületét elhanyagolhatja vagy éppen szét is rombolhatja. Ezért a földön senki felelősségre nem vonhatja, legfeljebb rossz tulajdonos, így rossz állampolgár, de amíg tételes jogot nem sért, polgárjogilag nem büntethető.

A Code Napóleon a justinianusi alapelvekből indul ki, a római jog azonban a tulajdon abszolút voltának következő három elemét ismeri: a *jus utendi*, *fructu* és *abusu*. A *jus utendi* és *fructu* a használat, élvezet és gyümölcsöztes joga, azaz a dologból minden lehető előnyt kivenni. A *jus*

abutendi pedig rendelkezési jog oly meghatározott használatra, amely után az adott dolog többé meg nem újul, legalább is ugyanazon személy számára nem, vagyis felhasználás és nem céltalan szétrombolás (lerontás, elpusztítás).

A tulajdon továbbá elvileg sérthetetlen; bizonyos körülmények között azonban, ha a közérdek megkívánja, a tulajdonostól el lehet venni a tulajdonát (kisajátítás), de az államnak ebben az esetben is a kisajátított tulajdon ellenértékét mindig meg kell térítenie.

Az olasz Kódex 436. §-ának tulajdonjogi meghatározása szószerint megegyezik a francia Kódex vonatkozó §-ával. A tulajdonosnak a legteljesebb élvezési és rendelkezési jogot adja meg a tulajdonjogban, csak a használat ne legyen olyan, amit a törvény vagy a rendelet megtilt.

Ez a meghatározás a tulajdon individuális elemének teljes felsőbbiségét és hatalmát szentesíti, a tulajdon erkölcsi feladatáról azonban megfelekezni látszik. Benne a szociális elem is csak annyiban érvényesül, hogy a használatot a törvény vagy a rendelet ne tiltsa. A szociális elem és erkölcsi feladat tehát a törvényben felállított korlátozásokban mint negatívumban zsgorodik össze.

Ha a Code Napóleonnak az emberi szabadság eszméjén felépülő tulajdonjogi szabályozását, a továbbiak során, a történelmi „ma” viszonyában tekintjük, – az látszik, hogy az abban foglalt jogi szabályozás, az események tanúsága szerint, nem mutatkozott mindenben alkalmasnak arra, hogy a tulajdont az emberi civilizáció további zavartalan fejlődésére kielégítő módon szabályozza. Az tűnik szembe, hogy a tulajdon jogi szabályozása még mindig bizonyos *fejlődési* folyamatban van és ez a fejlődési folyamat nem a legújabb idők terméke. Gallo igazságügyminiszter 1906-ban, a magánjogi kódexek generális reformjára felállítandó állandó bizottság tervezetének indokolásában azt mondta, hogy a tulajdon intézménye abban a formájában, amely semmi vagy csak kevés tekintettel van a *szociális funkcióra*, a régi jogi felfogás tévedése és ezzel együtt az élet tévedése is.

A Gallo-féle tervezet alapján felállított állandó bizottság munkáját 1922-től a korporatív szellem, a fasiszta felfogás irányította.

A fasizmus a magántulajdon elvének alapján áll, amely szerinte az emberi természetet kiegészíti. Szemlélete szerint a tulajdonjognak abszolút eleme nincs, mert a magántulajdont a szociális funkció kötelme terheli, a nemzeti lét és a nemzeti egység magasabb érdeke alapján. A fasizmus elismeri és figyelembe veszi az egyéni kezdeményezést, mely a nemzeti érdek és a nemzeti termelés leghasznosabb s leghatásosabb eszköze; de a termelés magánjellegű szervezését is nemzeti érdekű funkciónak tekinti, ami a nemzeti állammal szemben *felelősséget*

jelent. A fent kifejtett elvek a tulajdonjogban a „jus abutendi” elem létezését abban az értelemben, amint azt egyes francia jogászok meghatározták, kizárják.

A fasizmusban a magántulajdon jog, de amennyiben jog, annyiban *kötelesség* is. A kötelesség alapja a magántulajdon *szociális funkciójában* van s e kötelesség a szociális funkcióban igazolja a jogot. Az egyén jogának gyakorlása, tulajdonának használata közben nem sértheti meg a nemzeti lét és nemzeti egység magasabb érdekeit, amely a nemzeti államban testesül meg. Az államnak viszont pozitív feladata a közjó védelme, az organikus nemzeti állam fejlődésére és védelmére szükséges erkölcsi és anyagi követelmények megállapítása és biztosítása. Az állami intervenció ennél fogva szükséges, igazságos és törvényes; konkrét tartalmát mindig a közjó egyetemes elve határozza meg.

A kérdés most már az, hogy a valóságban miben áll, mit is jelent a szociális szolgálat kötelme?

A javaknak, mint korábban említettük, az a rendeltetése, hogy a szükségletek kielégítése céljából az anyagi lét fenntartására és tökéletesítésére mindenki számára az eszközt szolgáltatassák. Mindazok a javak tehát, amelyek szükségleteket elégítenek ki, vagy a jövőben valószínűen bekövetkező szükségletek biztosítására felhalmozva és beosztva állanak, rendeltetésszerűen belső, erkölcsi feladatot teljesítenek a magántulajdon szociális szolgálatának kötelmi keretei között.

A javak elégtelensége miatt azonban a javaknak közvetlen vagy közvetett szaporítása szükséges. Ez megkívánja és feltételezi a termelési folyamathoz a javak bizonyos összegyűjtött részét; ez természetesen a szükségletek kielégítésére szolgáló javakból kerül ki. De a termelés céljára való összegyűjtés és felhalmozás semmiképp sem jelenti egyúttal az erkölcsi feladat megszűnését. Sőt annak két irányban való érvényesítését kívánja meg. Szolgáltatnia kell a kitűzött célt, egyfelől t. i., hogy tényleg termeljen és ezáltal az elégtelen javakat a szükségletek kielégítésére szaporítsa, – másfelől, hogy a termelt javakat a szükségletek kielégítésére tényleg rendelkezésre is bocsássa és pedig oly módon, hogy azok mindenki számára hozzáférhetőek is legyenek.

Ezen az alapon a javak nem teljesítik a magántulajdon erkölcsi feladatát, ha valószínűtlen (a kereskedelmi életben is túlzott) szükségletek kielégítésére halmozzák fel azokat azzal a rejtett céllal, hogy a valószínű árkülönbözöt (tilos úton történő szállítás stb.) mások rovására rendkívüli hasznot eredményezzen.

Hasonlóképpen ellenkezik a tulajdon erkölcsi követelményével, ha a termelésre összegyűjtött javakkal a kitűzött cél szolgálatát megszüntetik

és nem termelnek azért, hogy a termelés másik tényezőjét: a munkát a nagyobb haszon érdekében alacsonyabb bérekre kényszerítsék. Vagy termelnek ugyan, de a szükségletek kielégítésére termelt javakat tényleg nem bocsátják rendelkezésre, vagy azáltal, hogy felhalmozzák (eldugják), elpusztítják, vagy pedig mindent behálózó szervezettel azoknak oly árat szabnak, hogy azt a fogyasztók egy része

képtelen megfizetni, a másik része pedig csak óriási áldozattal.

A fasizmus az első, mely új törvénykönyvének tervezetében a tulajdon *szociális szolgálatát* organikus eszként felépített nemzeti állam keretei között megvalósította s az egyéni és közérdek teljes harmóniájára törekszik a magasabb nemzeti érdek, mint összetartó erő felsőbbsege alatt.

AZ EGAN-JELENTÉS NEGYVEN ÉV ELŐTT ÉS MA

ÍRTA:

IFJ. ERŐDI-HARRACH BÉLA

Egán Edének jelentése, amelyet a földművelésügyi miniszter által a hegyvidéki kirendeltség mellé szervezett és Munkácsra, 1900 február 12-ére egybehívott bizottság előtt mondott el és ezután a miniszterhez felterjesztett, 40 év távlatából alkalmas arra, hogy annak tükrében a mai Kárpátalja néhány égetően fontos teendőjére mutassunk rá. A Kárpátalját tett magyar intézkedések sikerei és az egész magyar társadalom közös akarata, céltudatos munkájának eredményei mutatják meg, vajjon mennyire ismerte fel a magyar társadalom a magyarság történeti hivatását, a Kárpátmedence egységéből eredő szervezési kötelességeit. Történeti hivatást csak helyes önismeret és önbírálat birtokában teljesíthetünk. E célt szolgálja e cikkünk is.

Rákóczi szabadságharcának leverése után Rákóczi uradalmát, több mint 200.000 holdat az Északkeleti Kárpátokban, az Északkeleti császárhú gróf Schönborn-család kapta meg. A Schönborn grófok megmaradtak németeknek. Ez a nagybirtok 1896 táján mintegy 150 rutén községet zárt körül kb. 70.000 lakossal. Az úrbéri rendezéskor az eljáró hivatalos közegek a Schönborn-birtok területén az esetek nagy többségében elkövették azt a hibát, hogy a községek legelőit és szántóit a falutól messze, rosszul megközelíthető hegyoldalakon jelölték ki. Az uradalom viszont lenyúlt egészen a községekig. Ennek következtében az amúgy is magárahagyott hegyvidéki parasztság alig tudta földjét megmunkálni. Trágyázásról, hasznothajtó legeltetésről alig lehetett szó. Rohamosan szegényedésnek indult. Schönborn gróf és a felesége a nép bajai iránt megértők és áldozatkészek voltak. Az uradalom tisztviselői viszont a millenniumi évek idején is mégleg többnyire németek, csehek, morvák és lengyelek voltak, akik a környező területek szociális viszonyaival keveset törődtek. A közigazgatás részint nem állt hivatása magaslatán, részint tehetetlen volt a nagybirtok hatalma miatt. A Schönborn-uradalom adhatott volna munkát az általa bezárt falvak munkásainak, mert területének nagy többsége erdő. Tekintettel azonban arra, hogy a hatalmas erdőterületet nem rendszeres erdőgazdálkodásra és fakitermelésre, hanem csaknem kizárólag vadászatra használták, a falvak munkanélküliei erdei munkát nem vállalhattak. A birtok nem volt körülkerítve és a nagybirtok által tenyésztett szarvasok és vaddisznók még

ezen felül a szomszédos törpebirtokosok parányi területű vetéseit tették tönkre. Schönborn grófnak és feleségének az akció számára való megnyerése által az uradalom antiszociális gazdálkodásán Egán befolyása nagyot változtatott.

E szomorú állapotok következményeit tetézte a zsidóemancipáció törvénybeiktatása óta tartó galíciai bevándorlás. Ami az áldatlan mezőgazdasági viszonyok után még megmaradt, azt a bevándorolt „kazárság” aratta le. Az oroszországi zsidóság salakja az ottani nyomás súlya alatt nyugatnak indult. A Kárpátok küszöbén egy teljesen magárahagyott, tudatlan népet talált, amely nem volt a veszedelemmel szemben felvértezve. A bevándoroltak a legelővidekben belül magukhoz ragadtak mindent. Minden adásvétel rajtuk ment keresztül. Az egyáltalán lehető hasznot mind ők fölölték le. A földet ők bérelték ki és adták albérlésbe, ők adták „felesbe” a marhát (a legkiszákmányolhatóbb üzletáguk ez volt), kölcsönt csak náluk lehetett kapni többszáz percents kamatra, övék volt minden bolt és minden kocsmá. A pálinka, mint e vidék kézbentartásának leghathatósabb eszköze, csak náluk volt kapható. A nyugati szellemű magyar törvények hatástalannak mutatkoztak ezen a vidéken. A kibúvók és a jogi formalizmus lehetetlenné tették az igazságszolgáltatást. A kazárság szerepe a biztos pusztulás szélére sodorta a ruténséget rövid harminc év alatt.

Darányi Ignác, az akkori kormány földművelésügyi minisztere ezen a nyomasztó helyzeten akart minden eszköz szerves egészben való felhasználásával változtatni. 1897. év végén miniszteri meg-

bizottat nevezett ki Egán Ede személyében, aki a hegyvidék lakosságának a gazdasági jólétet és boldogulást rendszeres munkával, nagy állami segítséggel visszaadni hivatott volt. E hosszú időre tervezett, rendszeres munkát köznyelven rutén akciónak nevezték el azért, mert e területet többségben rutének lakják. A megsegítés azonban ugyanúgy vonatkozott a magyarságra, szlovákságra, sőt gyakran a bevándorolt galíciai zsidók közül a földművelőkre is, mint éppen a ruténekre. Nem volt benne semmi politika, vallásüldözés vagy magyarosítási szándék. Ennek ellenére számos elismerés mellett sok támaszt kellett az akciónak kiállania.

A miniszteri kirendeltség felállításakor a földművelésügyi miniszter egyúttal egy bizottságot is létesített, amely a kirendeltség felett a felügyeletet és bírálatot a helyszínen gyakorolni hivatott. E bizottságnak Munkácson, 1900 február 12-én tartott értekezletén a miniszteri megbízott jelentésében kifejtette az akció alap gondolatait és addig elért eredményeit. Egán elgondolásait a két és egynegyed év gyakorlata akkorra már igen sokban igazolta és elég tapasztalat állt rendelkezésére, hogy azokat előterjesztve, a további munka menetének szükségéről a bizottság véleményt mondhasson. Egán munkáját kísérletként csak Bereg vármegye szolvai járására terjesztette ki, hogy az eredmények, hibák és további szükségletek jobban legyenek felismerhetők. Ha e rendszer beválik, a kormányzat az akciót az egész hegyvidékre, tehát Dévénytől Orsováig és Erdély belső havasaira is ki akarta terjeszteni. Tekintettel arra, hogy Egán elgondolásai helyeseknek bizonyultak, azokat a bizottság és Darányi Ignác földművelésügyi miniszter is elfogadták. A miniszter a miniszteri megbízotti munkát először a szolvai miniszteri kirendeltség létesítése által, majd a Kárpátok egyéb központi helyein hasonló kirendeltségek felállításával rendszeresítette.

Kárpátalja visszatérte után méltán érdekelhet minket e negyven év előtti elindulás. Fel kell vetnünk a kérdést, hogyan lehet és kell Egán munkáját a változott viszonyok következtében folytatni, hogyan kell azt kibővíteni és mit várhatunk attól?

Lássuk ezek után Egán jelentését.

A földművelésügyi miniszternek az akció megindításakor Egán szerint három, a valójában négy főeszköz állt rendelkezésére: a bérlet útján való földjuttatás, az állattenyésztés fejlesztése, hitelszövetkezetek létesítése és áruraktárak felállítása. A gazdasági kultúra fejlesztését szolgáló gazdasági szakoktatás kiépítése, gazdaszervezés, háziipar stb. mind az előbbi négy főeszközt támogatták.

Egán a földet és a földművelőt védő tevékenységet tartotta kiindulási pontnak. „Látva a földművelő lakosság számát s az annak rendelkezésére álló mezőgazdasági terület nagy aránytalanságát, a földművelési miniszter elsősorban ezen földhiányon

iparkodott segíteni. E célból a földművelésügyi miniszter gróf Schönborntól 25 évre kibérelt 12.622 hold földet és azt apró parcellákra osztva, 41 községben élő 4303 földművelőnek haszonbérbe adta. Ezek között tulajdonképpen földbérlo csak 1793; a többi havasi legelőbérlo. A havasi legelőkön bérlo földművelő azonban szintén bérlonek tekintendő, mert a viszony itt is 25 évig fog fennállni s egy bizonyos következetes közgazdasági hatásra itt is nyújt alkalmat.”¹

„Eleinte a földeket csak úgyszólván próbaévre adtuk ki s csak az első évben gyűjtött tapasztalatok alapján adtuk újból ki a földeket, ez alkalommal azonban 11 évre. Ezáltal lehetségessé tettük, hogy a bérlo az illető földet úgyszólván sajátjának tekintse és azon minél belterjesebben gazdálkodjék.”²

A bérszerződések kikötéseiben három szempont uralkodott. Az akció az általánosan követett szokással ellentétben mindig a legszegényebbeknek juttatott és egyenlő vetélytársak esetén is a szegényebbet részesítette előnyben. A második szempont az volt, hogy a kincstári bérlet bármely legkisebb részével se lehessen nyereszkedni. A harmadik szempontot követve lehetőleg minden bérlovel személyesen tárgyaltak és szerződtek. Kiküszöbölték a bérlo-társaságok szerepét, mert attól tartottak, hogy ilyenek közbejötté esetleg lehetőséget nyújt arra, hogy a gazdaságilag erősebb a gyengébbet kihasználja.

Földbérletet azoknak juttattak, akik e földön élve, állampolgári és hazafiúi kötelezettségeiknek minden időben, békében és háborúban odaadónak megfeleltek. A rendelkezésre álló földterület keretein belül mindenki kaphatott földet, akinek a földművelés vagy az állattenyésztés volt főfoglalkozása. Hitfelekezetre és nemzetiségre nem tekintettek. További kikötés az volt, hogy a támogatandó a földművelést, mint főfoglalkozást sajátmaga üzze. A kincstár a Schönborn-uradalomnak holdanként egységesen 1 firt 80 kr. bért fizetett. A földművelőlakosság a föld minősége és fekvése szerint fizette a bért. A bérösszegeket úgy állapították meg mindig a legalacsonyabban, hogy a kincstári nyereszkedést vagy a további kincstári hozzájárulást kizárva, a földbérletjuttatási akció, az adminisztrációs költségeket is beleértve, önmagát tartsa el, a bérösszeg pedig ne veszélyeztesse a gazdaságos művelést.

A miniszteri biztos megállapításai szerint e hegyvidék lakói a rendelkezésre álló rossz és kevés földet is rosszul művelik, trágyázatlanul hagyják. A gazdaságos művelést a kellő szaktudás hiánya, a hihetetlen telekfelaprózódottság és elszórtság teszik lehetetlenné. A példával való nevelés céljából

¹ Egán Ede 1900 febr. 12-én benyújtott jelentésének 18. lapján. E jelentésre a következőkben I. j. (idézett jelentés) megjelöléssel hivatkozunk.

² I. j. 19. 1.

rövid működése alatt a Verchovinában három mintagazdaságot létesített. A mezőgazdasági kultúra további emelésére gazdasági szakelőadásokat rendezett a kirendeltség a legeldugottab falvakban is. A gazdasági szaktudás emelését szolgálta azzal, hogy Tirolból, Svájcban, Vorarlbergből szakértők betelepítését tervezte Kárpátaljára, akik e vidék népét példával nevelhetik majd.

Egán rámutat jelentésében az ország egyik legnagyobb kihasználatlan kincsére, a havasi legelőkre.

„Alig van ország, mely annyira hivatva volna saját havasainak kihasználására, mint Magyarország, mely körül van véve a leggyönyörűbb havasi legelőkkel, mely havasi legelőterületek összevéve majdnem nagyobb területet képeznek, mint az egész Svájc. Ezen, a mi havasi legelőink kihasználása még sokkal nagyobb mérvű lehet, mint a svájci havasoké.”¹ „A svájci havasoknál a terméketlen terület 28-6, a magyarországi havasoknál 0-5. Ez is mutatja, hogy mennyivel szelídebbek és hozzáférhetőbbek a mi havasaink.”²

„A havasi legelőkön modernebb állapotoknak való fejlesztése és azoknak az ország állattenyésztésével szorosabb összeköttetésbe való hozatala szintén a hegyvidéki miniszteri kirendeltség egyik feladatává tétetett. Ezen utóbbi célt azonban csak úgy érhetjük el, ha nem, mint az eddig történik, az elcsigázott ökröket és juhokat hajtjuk a legelőkre, hanem ha ezen legelőterületekre, tulajdonképpen rendeltetésüknek megfelelően, elsősorban értékes növendékállatainkat hajtjuk fel.

Ezen modernebb állapotnak sine qua non-ja, hogy a havason fedett helyek és istállók legyenek, mert csak úgy lehet az értékesebb tenyészállatokat veszteség nélkül és elkerülésével annak, hogy egy néhány napos havazás az egész legeltetési idény hatását lerontsa, biztosítani. A további havasi kultúra: egyes havasi legelőrészek trágyázása és ezáltal kaszálókká való átváltoztatása, a kövek összehordása, utak készítése stb. mind magától kifolyik az első havasi épület emeléséből, miután csak ezáltal lehet ezen zord vidékeken egy oly kiindulási pontot nyerni, melyből ezen kulturális fejlődést tovább intézni és terjeszteni lehet.”³

A földművelésügyi miniszter által igénybevetett második eszköz az *állattenyésztés* (főleg a marhatenyésztés) *fejlesztése* volt. A jelentésben áttekintett két és negyed év alatt a földművelésügyi minisztérium 1600 drb tenyészüszőt importált e vidékre az apaállatok mellett, hogy a marhaállományt minél hamarabb a kellő színvonalra emelje.

¹ I. j. 31. 1.

² I. 33. 1.

³ I. 34. 1.

„A földművelők az első szállítmánynál 5 évi, az utóbbi szállítmányoknál 4 évi részletfizetésre kapták az importált marhát.

Az első 2-3 éven át csak a vételár 4%-os kamatját, azonkívül egy, kezdetben 2%-ra, későbbben 3%-ra megállapított biztosítási illetéket fizetnek. Ez utóbbira azért van szükség, mert a kiadott marha addig, míg annak ára nincsen kifizetve, természetesen a kincstár tulajdonát képezi (a nép állami üszőnek is nevezi). Addig tehát a felelősség nem a földművest, hanem a kincstárt terheli. Nem lett volna tehát helyes, ha mi azon álláspontra helyezkedtünk volna, hogy addig, míg a földműves az importált marhának mintegy csak haszonélvezője egyedül őt terhelje az esetleges veszteség. Ezen veszteségi százalék alapján évenként befolyó összeg az évi elhullásoknak legnagyobb részét fedezi, úgy hogy a kincstár csak aránylag csekély összeggel járul ezen veszteséghez, a nép ezt meg nem érzi.

A tőke visszafizetése csak az utolsó két évben történik, midőn tehát a marha tulajdonosának már borja és teje, tehát már jövedelme is leendő az importált jószágból s így a tőke kifizetése ezáltal neki lényegesen megkönnyítettik.”¹

Soroljuk fel röviden azokat a feltételeket, amelyek mellett e kirendeltség a marhát a tenyésztőnek eladja:

„A földműves kötelezi magát, hogy a megvett tenyészmarhát a földművelési minisztérium megbízottjának külön írásbeli engedélye nélkül 7 éven át nem fogja sem eladni, sem elcserélni, sem elajándékozni, még az esetben sem, ha a jószág árát és járulékait már kifizette.”

„Mihelyt az importált tenyészmarha megborjazott, azontúl azt családja fenntartására szolgáló azon tehenének fogja tekinteni, mely a törvény értelmében le nem foglalható.”

A vevő kötelezi magát, hogy ha az importált marhától származó egészséges borjút el akarná adni, köteles azt elsősorban a kincstárnak felajánlani. Másnak csak akkor adhatja el, ha a földművelésügyi miniszter megbízottja a megvételt visszautasítja. Ez esetben is csak olyan vevőnek adhatja el, aki ezt az ország határán belül tenyésztésre kívánja használni.

Végül kiköti a szerződés, hogy a marhát télen át meleg, ablakokkal ellátott istállóban kell tartani.

Az állam által e vidéken istápolott tenyészirány a felső inthali borzderes fajtát követi. Ez a marhafajta e vidék klímájához a legjobban tud alkalmazkodni. Nagy tejelőképessége pedig a fejlődő tenyésztés következtében tejszövetkezetek, tejfeldolgozók létesítését és ezzel az egész vidék meggazdagodását vonhatja maga után.

¹ I. j. 36. 1.

„A harmadik eszköz, amely a földművelésügyi miniszter rendelkezésére állott, hogy ezen szegény hegyvidéki népet közgazdaságilag erősítse, pénzügyileg önállósítsa, eddigi elnyomói kezéből kiszabadítsa és saját lábára állítsa: a hitelnyújtás valami oly módjának behozatala lett volna, amely az itteni viszonyoknak megfelelő.

Azok, kik a viszonyokat ismerik, tudni fogják, hogy milyen volt, sőt mai napig (1900) milyen állapotban van a hitelügy ezen hegyvidéken. Földhitel e vidéken egyáltalán nem létezik. Az ország fővárosában nincs pénzügyintézet, mely ezen legkisebb existenciáknak jelzálogkölcsonnt nyújtson s a vidéki pénzügyintézetek (takarékpénztárak, bankok stb.) egybehangzólag képteleneknek mondják intézetüket, hogy oly vidéken egy krajcárnyi hitelt is nyújtsanak, hol minden egyes esetben, melyben erre saját akaratak ellenére magukat rábeszélgették, mindig nagy veszteséggel zárták le a kölcsönműveletet. Ugyanis mihelyt egy parasztbirtok végrehajtás alá került, összefogtak a vidék összes kocsmárosai és egyéb uzsorásai és uralmukat biztosítandó, teljesen értéktelennek nyilvánították az illető birtokot. Az árverés alkalmával tehát összejátszva – potom árban – (tényleg gyakran 20-30 holdas birtokok 10-20 forintért) a kérdéses parasztbirtok a kartell egyik hősének martalékaul esett, az illető pénzügyintézet pedig ilyen ismételt károsítás után természetesen visszavonta kezét a hegyvidéktől.”¹

Ha egy vidéki pénzügyintézet mégis arra határozta el magát, hogy egy kisbirtokra kölcsönt ad, ezt az illető vidék „egyik kereskedő nagyhatalmasságának” jóállásához kötötte. Ezáltal az addig még független, de hitelre szoruló gazdát is a biztos tönkrejutásra kárhoztatta.

Jelzáloghitel teljes hiányában a nép csak személyi hitelre kapott pénzt. A legelterjedtebb minimális kamat 10 forint után hetenként 1 forint volt, tehát egy évre 52 forint, de az esetek nagy részében annak kétszerese, sőt négyszerese is.

Ezen az áldatlan helyzeten szövetkezeti úton lehetett és kellett is segíteni. A különleges viszonyok azonban különleges rendszabályokat írtak elő.

A két és egynegyed évet áttekintő jelentésben Egán az OKH kötelékében, az egész szolyvai járást behálózó 11 hitelszövetkezetet létesített.

A hitelszövetkezetek a rutén területen elsőrendű szerepet játszanak, mert a népet uzsorásaitól szabadítják meg. Ez a körülmény magyarázza, hogy a hitelszövetkezetek létesítése mennyi fáradságot, ügyességet és elszántságot követelt Egántól. Az e téren tapasztalt erélye hívta ki ellene legnagyobb ellenségét, a bevándorolt kazárságot. A helyi kereskedő elem a hitelszövetkezetek alakulásakor hamar észrevette annak fontosságát. Hogy a hitelszövetke-

zetek ne válhassanak számára károsokká, a kereskedő elem arra törekedett, hogy annak falai közé jutva, lábát ott megvesse. Egán azonban e lehetőséget kizárta. Hogy elgondolásait a hitelszövetkezetek útján teljes mértékben érvényesíthesse, magát minden alakuló szövetkezet igazgatóságába beválasztatta. Sőt kikötötte, hogy minden igazgatósági ülésre meghívják és öneki a kölcsönök megítélésénél döntő szava legyen. Ezzel a nagy munkát jelentő, önfeláldozó gesztussal a helyes megindulás célját szolgálta. A helyi vezetők felhatalmazást kaptak, hogy halasztást nem tűrő esetekben saját felelősségükre is adhassanak ki pénzt, nehogy a szövetkezeti tagok ilyen esetekben kényszerűségből a régi uzsorások kezeibe kerüljenek. A váltót teljesen kizárták és csak két jótálló kezes aláírásával ellátott kötelezvény alapján folyósítanak hiteleket.

„A kirendeltség közbenjárásával alakított szövetkezeteknél kivétel nélkül a szövetkezet elnöke a lelkész, mert ő a népnek természetes vezetője. A könyvelő nagyjából a tanító. Az igazgatósági tagok pedig kivétel nélkül a községek legtekintélyesebb parasztjai, akár tudnak írni és olvasni, akár nem. Ezen rendszer teljesen bevált és én jó lelkiismerettel mondhatom, hogy nincsen Budapesten bankigazgatóság, melyben az egyes kölcsönkérők hitelképessége nagyobb lelkiismeretességgel, nagyobb szakavatottsággal bíraltatnék meg, mint a mi parasztszövetkezeteinknél.”¹

„... hitelszövetkezeteinknek még egy második sajátsága van. Ez az, hogy mi a legnagyobb pedantériával járunk el az iránt, hogy minden egyes kölcsön megszavazása előtt pontosan megtudjuk, hogy mire kívánatik a kölcsön. E célból az egyes igazgatósági tagok kezében vannak előjegyzési ívek, melyekből a kölcsöntkérő tag neve, kezeseinek neve és lakhelye, a kölcsönkért összeg, az általa javaslatba hozott visszafizetési terminusok, főleg a kölcsön felvételének célja a legpontosabban előzetesen beírandók. A kölcsön az igazgatósági gyűlésen csak ezen előkészület alapján szavaztatik meg. Ha az illető azért kéri a kölcsönt, hogy régi uzsorásoknál fennálló adósságaitól megszabaduljon, az esetben nem ő kapja kezéhez a pénzt, hanem az igazgatóság egyik tagja, legtöbb esetben maga az elnök számol el az illető hitelezővel, nehogy a tudatlan és idáig is megrövidített nép ismételen furfangos módon ki játszassék, és ezért mindenkor beköveteli a kölcsönadott összegek nyugtáját, vagy pedig a kölcsönösszeg lefizetését tanuk által igazoltatja. Ha marha beszerzésére kéri a kölcsönt, s az igazgatóság az illető* kölcsönkérőben nem bíz, akkor az egyik igazgatósági tag megbízatik és ez jegyzőkönyvben feljegyeztetik, hogy az illetővel menjen a vásárra s a hitelszövetkezeti elnök vagy megbízott veszi meg neki a marhát stb. stb.

¹ I. j. 66. 1.

¹ I. j. 55-1.

Attól pedig, ki a nyert kölcsönt nem a kijelölt célra fordítja, mihelyt ez kitudódik, rögtön visszavonatik a kölcsön, sőt ő esetleg ily esetben a hitelszövetkezetből ki is zártnék.”¹

A rutén akció leghathatósabb fegyvere és legeredményesebb nevelő eszköze a hitelszövetkezet. A hitelszövetkezetek mellé a miniszteri kirendeltség áruraktárakat állított fel, hogy a földművelő népesség függetlenségét a mindennapi szükségletek fedezése útján biztosítsa. Ezekre az áruraktárakra a későbbiekben térünk rá. Az áruraktárakkal rendelkező hitelszövetkezetek számára a pénzügyminiszter-től italmérési jogot kért. A pálinka ugyanis e rosszul táplált lakosságnak nem élvezeti, hanem elsőrendű élelmicikket jelent. Nagymértékű fogyasztása leköti őket annak, akitől azt beszerzik.

„A nép itt nem a pálinka miatt megy tönkre, hanem azért, mert a pálinka tíz kézen megy keresztül. Mindenik önt hozzá vizet, de hogy mégis erős legyen, vitriolt vagy más maró és egészségellenes anyagokat kever hozzá. A nép fő megrontója e vidéken a kocsmá, azért is, mert itt szokták becsípíteni a parasztot, hogy ezen gyermekies gondolkozású és bárgyú nép titkait megtudhassák, s azt kifürkészve, tönkretudhassák. Ott kapja a lelkészek vagy az állami akció egyéb vezérifiai részéről nyert tanácsok és utasítások ellen estéknént az újabb bizalmas ellentanácsot, mely az előbbi hatástalanná teszi. Egyszóval, aki a népnek pálinkát ad, e vidéken csak az tartja kezében a népet.”²

„A hitelszövetkezetek egész tendenciájával mérőn ellentétben áll az, hogy a hitelszövetkezeti áruraktárak kocsmákká degradáltassanak. Azért egy külön szabályzat által drákói szigorral kívánunk örködni a felett, hogy a hitelszövetkezeti áruraktárakban a poharankénti kimérés meg ne engedtesse, sem pedig egyáltalán egy csepp pálinka ott ne fogyasztassék. De módot akarunk nyújtani a népnek, hogy a pálinkához hamisítatlan minőségben juthasson s azt vagy a munkahelyén, vagy otthon fogyaszthassa. És ki akarjuk szabadítani a népet a kocsmák cím alatt fennálló bűnbarlangok rontó hatása alól.”³

Egán összes akciói közül ez ütközött a legjobban a helyi kereskedők ellenállásába. Egész Kárpátalja kereskedőtársadalma megmozdult, hogy ennek a tervnek véghezvitelét megakadályozza. Ennek a tervnek erélyes forszírozása által hívta ki Egán magára a hatalmi állásában fenyegetett kazárságot és emiatt mondták ki rá a felekezeti bosszúátkot, a „hástedtet”, amelyet Egán ugyané napon, 1900 február 12-én a bizottságnak be is jelentett. Halálának soha ki nem derített körülményei adhatnának csak feleletet rá, vájjon nem az átok beváltása oltotta-e ki váratlanul életét.

¹ I. j. 66. 1.

² I. j. 79. 1.

³ I. j. 80. 1.

A negyedik eszköz, amelyet a földművelésügyi miniszter a rutén akció során igénybevett, az *áruraktárak* felállítása volt. Egán kiküldetése előtt a kereskedők nagyrésze úgy kötötte magához az írni, olvasni nem tudó egyszerű népet, hogy vásárláskor nem fogadott el pénzt, tehát hitelt erőszakolt folyamatosan a vevőre. Több év után azonban, mikor a felszaporodott hitel az uzsorakamattal oly magas összeget tett ki, hogy fizetni nem tudta, egyszerűen kiforgatta vagyonából. Ezen a helyzeten segíteni a szövetkezeti áruraktárak hivatottak. Nagy megterhelést jelentene, ha külön hitelszövetkezeti és külön fogyasztási szövetkezeti üzletrészt kellene az egyszerű földműveseknek fizetniök. Ezért a rutén akció kezdeményezésére alakult hitelszövetkezetek a fogyasztási szövetkezeti munkát is magukra vállalták. A hitelszövetkezet akkor életképes, ha a tagok lehetőleg mind ismerik egymást, tehát kis területre terjed ki a szövetkezet tevékenysége. A fogyasztási szövetkezet pedig akkor gazdaságos, ha minél nagyobb területet és szövetkezőt szervez be. Ezt az ellentétet úgy hidalták át, hogy több hitelszövetkezetet tömörítettek egy közös áruraktár felállítására, amely aztán fiókárusító helyeket áhított fel. A fogyasztási szövetkezetek 6-7%-os nyereséggel elégedtek meg. Így megbízható áruikkal, igen alacsony áruikkal az egész vidék közönségét maguknak szerezték meg.

„Különösen kiemelendő, hogy mi csakis készpénzért adunk el s hogy a hitelnyújtás a mi áruraktárainkban teljesen ki van zárva. Ezáltal természetesen kevesebbet adunk el, mintha mi konkurrensaink példája után indulva, hitelbe is adnánk; de célunk lévén a népet erkölcsileg is nevelni, önállósítani s a jövőben is függetleníteni és tekintettel arra, hogy tapasztalat szerint mindenki, akár úr, akár paraszt, aki hozzászokik a kontózáshoz, a kiadások tekintetében könnyelműbben szokott eljárni, mintha minden egyes vételt készpénzzel kell megfizetnie; ezekre való tekintettel nem is lehetett kétség aziránt, hogy e vidéken az egyedül helyes mód: *a hitel teljes kizárása*.

Ellenben felkaroljuk áruraktárainkban az értékesítési üzletet is és hitelszövetkezeti tagjainktól veszünk zabot, tojást és hasonló termékeket, miket ők idáig potom áron kénytelenek voltak eladni.”¹

Eddig tart Egán Ede miniszteri megbízott hivatalos jelentése. Jelentésének további, félhivatalos része arra mutat rá, hogy az akció sikerének és a nyomorral küzdő hegyi lakosság felemelésének érdekében az egyes szakminisztériumok hatáskörében mi tennivaló volna. Így nagyon fontosnak tartja a vadászati törvény megváltoztatását, mert enélkül a vadat tenyésztő nagybirtokok vadjai tönkreteszik a szomszédos törpebirtokosok vetését.

¹ I. j. 90. 1.

A feltétlen erdő- és legelőterületek újból történő alapos megállapítását szintén nagyon fontosnak tartja, mert a régi elavult, részben pedig már eredetileg is rosszul lett felvéve.

A hegyvidéki lakosság anyagi talpraállítása szempontjából a hamis eskü kiirtását alapvetőnek találta, mert e vidék igazságszolgáltatása a hamis eskü miatt az eseteknek szinte 100%-ában kénytelenül a hamis félnek kedvezett. Erre vonatkozólag félhivatalos jelentésének néhány elszomorító sorát közölhetjük:

„Ahol én minden akármilyen igazságtalan és valótlan ügy bebizonyítására kapok 50–50 krajcárért nem egy, de egy félóra alatt 100 tanút, ki kész tanúságának bebizonyítására esküt tenni, ahol pl. Beregben csak az egy Bilke, Máramarosban csak az egy Szaplonca községek neveit említve, a lakosság nagy részénél a hamis eskületevés rendszeres kenyérkereset, amely megyékben taksája van a gyűjtogatásnak aszerint, amint szalma-, zindely- vagy cserépfődeles házat kell felgyűjtani, ahol az útonállás, a rablás és gyilkolás az ezen megtiszteltetésre kiszemelt egyének testalkatához, korához és erősségéhez képest külön progresszív díjazás alá kerül; ahol nemcsak az ellentalnú retteg a vádolt bosszújától, ha ellene vallani merne, de hol a gyűjtogatás és gyilkolás veszélye még a bírót is nyíltan fenyegeti; ahol egész nagy vidékeken nincsen senki, aki emlékeznék, hogy sok száz peres eset közt volna csak egyetlen egy is, melyben a szegény paraszt más hitű ellenfelével szemben igazságot nyert volna, ott nehéz, sőt talán lehetetlen a mi nyugati szellemmel szaturált modern törvényeinkkel igazságot szolgáltatni, melyek, ha talán helyesek is az ország nagy részére nézve, de ezen vidékre nézve határozottan végzetesek és tarthatatlanok.

Az igazságszolgáltatásnak legnagyobb rákfenéje működése területén a hamis eskü!”¹

E helyzeten való segítségnek két lehetőségét jelölte meg: vagy a rituális esküt kell újra helyreállítani („esküdjék mindenkinek a maga Istenére”), vagy az esküt ezen a vidéken teljesen törölni kell.

„Még röviden jelzem, hogy nem tudom, vajon mily módon lehet annak elejét venni, de csak azt érzem, hogy okvetlenül szükséges azt is lehetlenné tenni, hogy a szegény, tudatlan és írni sem tudó nép oly szerződést köthessen, melyben a törvény értelmében a felperes által szabadon választandó bíróság ezen élelmes nép által olyan magyarázatot nyerjen, hogy a szegény rutén parasztot, ki gyakran soha életében saját járásának határát át nem lépte, tárgyalásra rendszeresen Edelénybe (Borsod megyébe) vagy Titelre az alsó Dunához idéztetik. Mindkét helység nem légből kapott név, hanem számtalan alkalommal tényleg megtörtént esetek, mit akármikor kész vagyok bebizonyítani.

¹ I. j. 127. 1.

Magától értetődik, hogy akárminő legyen ezen ügy és akármilyen világos legyen az alperes földműves ügye, veszve van, mert a szegénynek, kinek betevő falatja sincs s ki napról-napra keservesen keresi azt a kenyeret, melyből halovány gyermekei tengetik nyomorúságos életüket, teljes lehetetlenség, hogy szegénysége miatt is ily messze és ismeretlen vidékre tárgyalásra menjen; de a hetedik vármegyébe el sem mehet.

Számtalan esetben pedig a szegény paraszt birtoka azáltal vesz el, hogy vele oly szerződést iratnak alá, melyben állítólag birtokából csak egy fél holdacskát ad el, míg csalárd módon a szerződés szövege az egész birtok eladásáról szól. Magától értetődik, hogy ily szerződések megírásánál kell, hogy az illető jegyző is összejátsszék a csalóval. Hihetetlen, hogy ily primitív eszközökkel lehessen ezen népet megcsalni, de biztos tudomásom van róla, hogy sok száz és száz esetben ily módon úszik el még a jómódú, becsületes törekvő, munkaszerető parasztember birtoka is, ki az ő írni-olvasni nem tudásáért, miért ő maga vajmi keveset okozhat, azáltal bűnhődik, hogy földönfutóvá lesz, csak azért, mert bízta és bízni kényszerült abban, aki idáig leginkább foglalkozott bajával.”¹

A belügyminisztérium hatáskörében a bevándorlás ellenőrzését, a kétes existenciák állandó megfigyelését, az állandó és megnevezhető foglalkozás nélkülieknek az ország területéről való kiutasítását elengedhetetlenül szükségesnek tartja. Ezen álláspontjának igazolására, amely álláspontot magánvéleményének jelöl meg, felsorol számos adatot és megtörtént esetet. Így például: „Egy, az ottani vidék már elcsüggedt papságának segítségére más vidékről odaküldött lelkes, kit fent névleg megneveztem, kénytelen volt az éjszakákat nem a paplakásban, hanem a csendőrségnél tölteni, mert nem akarta, hogy – mert az ő életére törnek – az illető pap családja is veszélyeztetve legyen. Már hetek előtt kénytelen voltam az ő életét baleset ellen államköltészen biztosítani, mert ő 5–6 gyermek apja, kik fenntartójuk elvesztése esetében joggal engemet okoznának.”²

Ilyen és ehhez hasonló esetek sorozatát olvashatjuk Egán jelentésében, amelyek rávilágítanak e vidék akkori elszomorító közállapotaira.

Egán jelentését úgy adtuk vissza, hogy e jelentés szelleme, lelkes és őszinte hangja az idézetekből kicsendülhessen. A jelentésnek mozaikszerű összetételét követve azt akartuk bemutatni, hogy Egán minden gondolatába, minden tettebe és szavába teljes lelket adta be. Jelentését nemcsak ésszel, de szívvel is adta elő. Ezt igazolja a jelentés mozaikszerű összeállítása is.

¹ I. j. 130. 1.

² I. j. 130. 1.

Egán Ede e jelentése után már nem sokáig folytathatta apostoli munkáját. Váratlan és körülményeiben soha ki nem derített halála (1901) megakadályozta ebben. Minthogy Egán elgondolásai helyeseknek bizonyultak, a kirendeltség állandó szervezetet nyert. Szerepe kezdeményező és végrehajtó volt. Feladata a bérbeadott területek adminisztrációja, az állattenyésztés fejlesztésének irányítása, gazdasági ismeretek terjesztése, gazdaszervezés, háziipar fejlesztése, stb.

Ami a rutén akció kezdeti ideje és az állandó szervezettel felállított miniszteri kirendeltség között a különbséget tette, az Egán személye volt. A csehek közel húsz év alatt lehetőleg minden magyar emléket ki akartak irtani a ruténföld lakóinak lelkéből. Két magyarnak, Rákóczinak és Egánnak személye azonban minden ilyen támadást kiállt. E két nagy magyar személyéhez fűződő legendák élnek és bizonyítják, hogy a sokat szenvedett, kihasznált, félrevezetett, egyszerű nép hűen őrzi meg azoknak emlékét, kiket egyszer a szívébe zárt. Egán impozáns alakja, határozottsága, akadályt nem ismerő fellépése, meleg szíve ma is él a Verchovina lakóinak szeretetében. Egán személye nemcsak szeretetével, hanem kimeríthetetlen erélyével váltott ki tiszteletet, sőt félelmet is a ruténség köreiben. Erre példaként a következőket említhetjük meg. Egán joggal nagy hibának tartotta, hogy a községi képviselőtestületi üléseket igen gyakran a kocsmákban tartották meg. Ennek az volt a következménye, hogy jóval a kezdés előtt összeült képviselőtestületi tagok az ülés megkezdésére már ittas állapotban voltak és ezáltal a kocsmáros könnyűszerrel érvényesíthette rajtuk keresztül akarátát. Volt azonban nem egy olyan eset is, hogy a községi bíró maga is bevándorolt volt. A községek autonóm irányítása a kocsmákban tartott gyűlések útján a kocsmárosok kezébe került. Egán rendeletet adatott ki a minisztérium által, amely szerint hivatalos gyűléseket kocsmában tartani tilos. E rendelkezés betartását igen szigorúan, saját maga ellenőrizte. Volt rá eset, hogy reggel 3-kor kelt fel, hogy egy 50 km távolságra lévő faluban reggel 8-ra összehívott képviselőtestületi ülést ellenőrizzen. Ehhez azonban az kellett, hogy egy órával előbb már a kocsmát megfigyelhesse, nem itatják-e az embereket. Volt rá eset, hogy a képviselőtestületet bírósul, jegyzősül korbáccsal verte ki a kocsmából. E fellépése nagy félelmet, de ugyanakkor tiszteletet és megbecsülést keltett önmaga iránt. Tudott szeretettel, de korbáccsal is nevelni. Az egyszerű nép tetteinek igazságát és indokoltságát hamar belátta és Rákóczi után második legendás jótévőjeként a szívébe zárta.

A földművelésügyi miniszter Egán Ede gondolatai szerint ezután az ország egyéb hegyvidékein is létesített kirendeltségeket. Így többek között pl. Zsolnán, Eperjesen és Nagyváradon. Ezek a kiren-

deltségek hivatali apparátusukkal szinte kis minisztériumok lettek. Segítségükkel a közigazgatás földművelésügyi ágának *decentralizációját* lehetett végrehajtani. Működésüket a hamarosan kitört világháború nagyon megnehezítette. A békeszerződések által vont határ pedig elvágta működésük támaszait. Az új államok a fiatal és szépen indult intézményeket beszűntették.

Kárpátalja visszatérésével a magyar kormány a hegyvidéki kirendeltség intézményét az ungvári kirendeltség felállításával felélesztette. Egán elgondolása és a világháború előtti sikerek példájából tanulva állíthatjuk, hogy aki az elmúlt húsz év romboló hatását a Kárpátalján kiegyensúlyozni, a ruszinság boldogulásának előfeltételeit megteremteni és az igazi magyar-ruszin gyümölcsöző együttműködést a lelkek mélyéig megalapozni akarja, annak Egán szellemében kell munkához látnia. Egán Ede jelentése negyven év távlatából drámai korképben eleveníti meg a századforduló politikai törekvéseinek hátterét és az Északkeleti Kárpátok lakóinak életét. Szavai úgy hatnak, mintha ma mondaná azokat. Gondolatai ma is élnek és szinte várjuk, mikor támad fel az új Egán Ede, aki esetleg hasonló áldozattal, de biztos győzelemre viszi a gondolatot.

A magyar Szent Koronához visszacsatolt Kárpátalja strukturális bajai a századfordulóval szemben megnövekedtek. A csehek által pártfogolt pravoszlávizmus, az ukrán menekültek beözönlésével az ukrán törekvések elharapódzása, a kommunista tanok elterjedése, a magyarellenes propaganda légkörében felnőtt ifjú generáció, nem egyszer saját felkészületlenségünk a valamikori szomorú viszonyok megjavítási lehetőségeit csak nehezítették. A cseh uralom alatt leállított gyárak a munkanélküliséget növelték és az ingyen juttatásokhoz hozzászoktatták a népet. A cseh érárt követő öt hónapos ukrán uralom az ukrán tanítók segítségével még többet ártott a magyar-ruszin sorsközösségi tudat szempontjából, mint a megelőző 20 év. Nekünk ma lelki válságot élő, az öntudatosodás határán mozgó ruszinsággal kell számolnunk. Ezek a körülmények okozták, hogy jelenleg nincs meg az a nyugodt légkör, amely az eredményes kormányakcióhoz feltétlenül szükséges. Aki tehát ma a ruszinságon segíteni akar, annak a helyzettel számolva, minden lehető és szükséges eszközt igénybe kell vennie. Ha nem veszünk minden eszközt kellő összhangban igénybe, kiadásaink növekednek és sokkal kisebb eredményt érünk csak el. Nem szabad ugyanis elfelejtenünk, hogy a ruszin primitív lelki életet élő szláv nép, amely erősen a hangulatok alapján ítél. Nekünk tehát a lélekre is kell hatnunk.

A néhány éves magyar tapasztalat szerint a falu és város közötti szakadékot a leggyorsabban és a leghatásosabban eddig a női munkatáborok tudták áthidalni. A kezdeti bizalmatlanságot az őszinte

szerepet váltotta fel. Ahol női munkatábor állt eddig Magyarországon, ott a legelkeseredettebbek is újra bíznak a magyar város és falu összebékülésében, tisztelettel és rajongással említik a „pötyös kisasszonyokat”, akik a középosztály falait átlépve szívvel adták vissza a magyarságukban nem bízőknak a hitet. Kárpátalja lelki válságát egy ilyen lelki rohammal lehetne legyőzni. Kárpátalját Egán is szívvel hódította meg. A női munkaszolgálat itt mutathatná meg igazán, milyen erkölcsi nevelő és nemzetépítő hivatás vár rá. Körülbelül négyszáz női munkatábort kellene a jövő nyáron a Kárpátalján felállítani. Pénzbe kerülné, de meghozná a kamatokat, mert igen sok felesleges kiadástól mentené meg az országot, ha lelkileg fogná meg és készítené elő a magyarság ellen nevelt és a magyarságban gyakran csak urat és parancsolót látó ruszinágot.

Kárpátalja gazdasági újjászervezésekor elő kell venni Egán jelentését és kikeresve belőle a még meg nem valósítottakat, a megvalósítás útjára kell azokat terelni. A földek új osztályozása ma is fontos és feltétlenül elvégzendő teendő. Az útépités a gazdasági és kultúrszervezés egyik fő eszköze. Emellett kenyeret jelent a környező lakosság számára. Az utak kulturális jelentőségét nem győzzük eléggé hangsúlyozni, mert nekünk egy magyar-ellenesen nevelt generáció megnyeréséért kell dolgoznunk. Az utak kiépítése az állattenyésztés fejlesztésével megindítandó tejipar és az idegenforgalom megalapozását teszi lehetővé. A vasúthálózat fokozott karbantartása az úthálózat mellett az újraeledő ipar előfeltételét jelenti. Kárpátalja számos gyógyforrása kellő propaganda és tőkebefektetés mellett igen szép forgalmat eredményezne. A két kárpátaljai kitűnő kaolinbánya a magyar porcellánipar szállítójává válhatnék, ha egy kaoliniszapolót létesítenénk. A kaoliniszapoló felállítási költsége körülbelül 300.000 pengő. Ez a kaoliniszapoló a Kárpátalján felállítható papírgyárakat is elláthatná, mivel nemcsak a magyar iszapolt kaolinimportot állíthatnánk le, hanem a papíripar fejlesztése mellett külföldi szállítókká is válhatnánk. A kaolinbányászat fejlesztése a környék munkásainak keresetét, az országnak pedig devizanyereséget jelentene.

Ez azonban csak néhány kiragadott példa az egyébként ismert lehetőségek közül. Kárpátalja kincseinek kihasználási lehetőségét feltárni és összevetni csak úgy lehet, ha különböző szakemberek, mérnökök, mezőgazdák, vegyészek, közgazdák, jogászok, pedagógusok tervszerűen dolgozzák ki a teendőket, megállapítják az összefüggő erők kihasználási lehetőségeit, a sorrendet, elvégzik a talajosztályozást, pontosan elkészítik a talaj-, klíma-, piac-, hiteligeny- stb. térképeket és azokat összevetve állapítják meg a teendőket. A külföldi és

hazai sajtóban nemrégiben megjelent tudósítások szerint ilyen tervszerű munka előkészületei folynak már az arra illetékes minisztériumokban.

A mezőgazdasági népességen a kimondottan mezőgazdasági tervek kidolgozása és végrehajtása mellett, valamint az ismertetett Egán-elgondoláson és a földművelésügyi minisztériumi kirendeltségen túlmenve minden egyes völgy részére (vízvásztótól vízvásztóig) egy-egy felelős miniszteri megbízott (szociális tanácsadó) kinevezésére lenne szükség, aki a neki kiosztott, legfeljebb ötven község minden ügyes-bajos dolgát, teendőit egy előre megadott rendszer szerint felvenné, feltérképezné, a legapróbb részletekig kidolgozná, a használható embereket kiválasztaná, a kívánságokat az illetékes minisztériumokba eljuttatná, a szükséges teendőket javaslat formájában a miniszterek elé terjesztené és a végrehajtást ellenőrizné. Esetleg a rendelkezésre bocsátott munkatársak segítségével a gazdasági szervezést vezetné, oly ügyeket, amelyek elintézését a bürokrácia lassúsága lehetetlenné tesz, elintézne. Az öt völgy miniszteri megbízottait egy központi megbízottnak kellene irányítania.

Egán szellemét látta Kárpátalja lakossága a kárpátaljai szociális tanácsadói intézmény létesítésében, amely személyi kiválasztásában és működési körében Egán akciójának kiterjesztését és részbeni folytatását jelentette. Ez az intézmény egyáltalán nem keresztezi a földművelésügyi minisztérium kirendeltségének munkáját, sőt azt kiegészítve, annak igen hathatós segítséget nyújt.

A hegyvidék ruszin és magyar lakosságának egyszerre történő gazdasági talpraállítása ellenséges oldalról bizonyosan külföldi ellenpropagandát váltana ki. Emellett feltétlenül lennének hazai ellenzői is. Ennek ellensúlyozására, a múltból tanulva, egyidejűleg néhány talpraesett ember útján a külföldi propagandát is ügyesen kell a külföldön kezelni. E megbízottak a külföldön a magyar kárpátaljai akció minden ténykedését a külföldi sajtóban és egyéb eszközökkel ismertetnék, a figyelmet e nemzetközileg is igen jelentékeny terület állapotára és a megoldandó feladataira felhívnák. Nagy hiba lenne a kárpátaljai munkát e segítőeszköz nélkül intézni, mert csak gáncsoskodást és oknélküli nehézségeket támasztanánk önmagunkkal szemben.

Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a faluval foglalkozó hivatalos megbízottak vagy tisztviselők eredményt csak úgy érhetnek el, ha a falu vezetői, pap, tanító, orvos, jegyző stb. mind segítségükre sietnek. E téren a Kárpátalján az átvett tanítószék nagyrésze sok kívánnivalót mutat, mert a tanítók nagyrésze passzív viselkedésével nemhogy segítené, hanem nehezíti az őszinte magyar szívvel meginduló segítő munkát. Passzivitásuk érthető, hiszen az átvett tanítószék volt annak idején az ukrán törekvések legfőbb támasza. Nem

várhatjuk tőlük, hogy ma az eddig tanítottakkal éppen ellentétes tanokat hirdessenek. Az átvett tanítóságnak 80%-a, amely lelkileg teljesen távoláll a magyar nemzeti gondolattól, emberileg érthető lelki helyzetben van. Lelki kényszerhelyzetüknek megértése azonban nem mentesíti a magyar állam területén működő tanítóságot az alól a kötelesség alól, hogy a rájuk bízott ifjúságot a magyar állameszme jegyében, ha mindjárt ruszin nemzetiségi öntudatban is, nevelje. Passzív tanítóság nem tudja a fokozott terhekkel dolgozó magyarságot és a lelki válságot élő ruszinságot közös nevezőre hozni. A kárpátaljai tanítónevelés azonnali és gyökeres reformra szorul, amely szintén összefügg a sürgős gazdasági teendőkkel. A ruszinság számára lelkében becsületes ruszin, de a ruszin-magyar történelmi sorsközösség tudatától áthatott *aktív* tanítói karra van szükség.

A tanítóságról szólva nem hallgathatjuk el, hogy a tanítóság lelkes közreműködésének egyik feltétele az lenne, hogy a jelenlegi rendszertől eltérően a hegyek közé kihelyezett és valóban miszsiós munkát végezni hivatott tanító ne kapjon ott kisebb fizetést, mint a városban működő tanító. Ellenkezőleg, magasabb fizetést kellene kapnia, mert ezzel egy kis vagyont gyűjtve, legalább élete végén kárpótolhatná magát azért a lemondásért, amelyet számára a kiküldetés jelent. Megoldása talán úgy volna lehetséges, hogy a messze a hegyekbe küldendő tanító, jegyző, orvos, stb. a városba vagy közvetlen

környékére kapná kinevezését és csak szolgáltatételre kerülne fel valódi állomáshelyére. Ez a megoldás természetesen a síkvidéki kihelyezett tanítóságra is áll. A „nemzet napszamosai” gyönyörű cím, de nem elegendő ahhoz, hogy egy sokgyermekes család minden terhét levegye az apa vállairól. A kiküldetett tanító, orvos, jegyző, stb. gyermekeinek neveltetése oly sokba kerül az internátusok, utaztatások révén, hogy azt a fizetések megállapításakor feltétlenül fokozottan számításba kellene venni. A csehek a tanítók fizetésének megállapításánál nagyon jól tudták, hogy a fizetések helyes megállapításával a nemzet napszamosait tényleg lelkesíteni tudják. A lelkes és magyar államhű érzésben *nevelt* tanító, a papság mellett a megújuló Egán-akció nélkülözhetetlen pillére. A visszacsatolt Északkeleti Kárpátok sok teendője fokozottan mutat rá a magyarság nagy problémájára: a *nevelésügyre*. Minden egyéb teendő ennek a függvénye. Minden új gazdasági intézményünk az életben csődöt mond, mindenből adminisztráció lesz, ha az új magyar nevelés módszereit, eszközeit nem keressük meg. A miniszterelnök úr szavaival élve, Magyarország az új feladatok korszakába lépett. Az új feladatok új intézményeket, új szellemet és új embereket követelnek. Új szellemet, új embereket viszont csak új, korszerű neveléssel teremthetünk. E nélkül csak átmeneti foltogatást végzünk, századokat álló alkotásokra azonban nem leszünk képesek.

AZ IPARFELÜGYELET SZERVEZETÉRE VONATKOZÓ NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYTERVEZET

ÍRTA:

VISKI LÁSZLÓ

A feladata magaslatán álló iparfelügyelet nélkül nincs hatékony munkásvédelem – mondotta Harold Butler, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal igazgatója az iparfelügyelők bécsi regionális értekezletének megnyitó ülésén, 1937 május 23-án tartott beszédében. Valóban, a törvényes munkásvédelmi rendelkezések csak akkor érhetik el céljukat, a munkásság szociális viszonyainak javítását, ha végrehajtásukról megfelelő ellenőrzéssel kellő gondoskodás történik. Ez a felismerés vezette az angol törvényhozást, amidőn 1833-ban az iparfelügyelet intézményét életre hívta és ez vezette a többi államokat is, amikor a gyakorlatban jól bevált angol példát követték. A tapasztalatok ugyanis mindenütt megmutatták, hogy szaképzett tisztviselőkből álló, az érdekeltségektől és a

helyi közigazgatástól egyaránt független szakhatóság ellenőrzése nélkül a gazdasági életbe mélyen beleszűrő munkásvédelmi törvények végrehajtása nem biztosítható.

A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal szakszerű irányítása mellett a világháború után a munka nemzetközi szabályozásának új korszaka nyílt meg. Ez a nemzetközi munkaügyi szervezet kezdettől fogva jelentőségének megfelelő figyelemben részesítette az iparfelügyelet intézményét. Alapos tanulmányok után már 1923-ban „ajánlástervezetet” terjesztett az egyetemes értekezlet elé, amelyet az el is fogadott az iparfelügyelet szervezetének nemzetközi zsinórmértékéül. Az ajánlásban foglalt irányelveket a tagállamok túlnyomó része magáévá tette és ennek megfelelően fejlesztette tovább ipar-

felügyeletét. A Hivatal azonban nem érte be ennyivel, hanem a kérdés fontosságának megfelelő érdeklődést tanúsított továbbra is az iparfelügyelet kérdése iránt és arra az elhatározásra jutott, hogy az iparfelügyeletre vonatkozó nemzetközi „egyezménytervezetet” terjeszt a nemzetközi munkaügyi szervezet egyetemes értekezlete elé.

Újabb alapos tanulmányok után beható vizsgálat alá vette azokat az alapelveket, amelyeken a korszerű és hatékony iparfelügyeletnek fel kell épülnie és az így előkészített anyag szakszempontról való megvitatása végett a tagállamok iparfelügyeleteinek képviselőit szakértekezletre hívta össze. Az első regionális értekezlet 1935-ben volt Hágában a nyugateurópai, a másik 1937-ben Bécsben a kelet-európai államok iparfelügyelőinek részvételével. A két regionális értekezlet alapján a Hivatal az iparfelügyelet szervezetére vonatkozó tanulmányt szerkesztett és pontokba foglalta az egyezménytervezetben megállapítandó alapelveket (Fehérkönyv). Az 1939 május 29-ére Genfben összehívott egyetemes nemzetközi iparfelügyelői értekezleten résztvevő 33 állam iparfelügyeletének kiküldöttei 5 napig tartó ülésorozaton alaposan megvitták az eléjük terjesztett anyagot és a gyakorlati szempontokra is rávilágító hozzászólásaik után a Hivatal az egyezménytervezetekre és az azt kiegészítő ajánlástervezetekre vonatkozó kérdőpontokon lényeges módosításokat és kiegészítéseket eszközölt.

Az iparfelügyelet szervezetére vonatkozó összehasonlító tanulmányát és az egyetemes iparfelügyelői értekezlet határozatainak figyelembevételével kidolgozott kérdőívet (Szürkekönyv)¹ a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal az 1939. év őszén eljuttatta a tagállamok kormányaihoz azzal az értesítéssel, hogy az iparfelügyeletre vonatkozó nemzetközi egyezmény tárgyalását az 1940. évi egyetemes munkaügyi értekezlet napirendjének első helyére tűzte ki. Ha az egyelőre kiszámíthatatlan kimenetelű háború az értekezlet megtartása elé nem gördít akadályokat, az egyezmény a folyó évben előreláthatólag már elfogadásra is kerül. Ez annál közelebbről érdekelhet minket, mert a magyar iparfelügyelet alapjául szolgáló 1893. évi XXVIII. törvénycikk helyébe léptendő új iparfelügyelői törvény tervezete rövidesen tárgyalás alá kerül és kétségtelenül nagy előnyt jelent majd, ha e tárgyalás folyamán a nemzetközi egyezmény által megállapított irányelvek már figyelembevehetők lesznek.

Az egyezmény tárgyalását előkészítő nemzetközi iparfelügyelői értekezlet után nagyjában meghatározottnak tekinthetők a tervezett nemzetközi szabályozás irányvonalai. Az értekezleten elhangzott felszólalások rávilágítottak a törvényes munkásvédelem és az iparfelügyelet sok gyakorlati problémájára. A kérdések nemzetközi megvilágításban új árnyala-

tokkal gazdagodtak, de egyben jellegzetesebbé is váltak. Élesebben megnyilatkozott, mint valaha, hogy a törvényes munkásvédelem végrehajtása világszerte ugyanazokkal a nehézségekkel áll szemben és hogy az iparfelügyelet továbbfejlesztésének is azonos utakon kell haladnia.

A nemzetközi iparfelügyelői értekezlet elé terjesztett anyagot a Hivatal harminchat pontba foglalta össze (Liste de points), az alábbi csoportosításban:

- I. A nemzetközi szabályozás szükségessége és a szabályozás módja (1-3.).
- II. A nemzetközi szabályozás alkalmazásának köre (4.).
- III. Az iparfelügyelet feladatköre (5-6.).
- IV. Az iparfelügyelői szolgálat szervezete (7-11.).
- V. Az iparfelügyelet személyzete (12-14.).
- VI. Az iparfelügyelők hatósági jogköre (15-17.).
- VII. A munkaadók és a munkások kötelezettségei (18-19.).
- VIII. Megtorlások az iparfelügyelőket kötelességük teljesítésében akadályozókkal szemben (20.).
- IX. A munkásvédelmi törvényekkel szemben elkövetett kihágások és azok büntetése (21-22.).
- X. Az iparfelügyelők összeférhetlensége és titoktartási kötelezettsége (23-25.).
- XI. A munkaadók és munkások szervezeteinek együttműködése az iparfelügyelettel (26-28.).
- XII. Az iparfelügyelet színvonala és eljárási módszerei (29-32.).
- XIII. Iparfelügyelői jelentések (33-36.).

A Hivatal az alapelvek megállapításánál nagy körültekintéssel és óvatossággal járt el abból a fel-fogásból kiindulva, hogy a nemzetközi szabályozásnak a gazdasági fejlődés különböző fokán álló, eltérő elvek szerint felépített közigazgatással bíró államokra kell kiterjednie és egyes államokat akadályozhatna a nemzetközi egyezmény becikkelyezésében, ha nem eléggé rugalmas, vagy túlságosan messzemenő követelményekhez kellene alkalmazkodniuk. Az egyezmény célja az, hogy bizonyos alapelvek, amelyek az iparfelügyelet hatékony működéséhez és a munkásvédelmi törvények végrehajtásának biztosításához elengedhetetlenül szükségesek, mindenütt érvényesíttessenek, ezen túl azonban lehetővé kell tenni, hogy az egyes államok iparfelügyeletüket a közigazgatási jogrendszerüknek legjobban megfelelő módon szervezhessék meg. Az egyezmény így megállapított kereteit meghaladó kívánalmakat a Hivatal „ajánlástervezetek” formájában kívánja az egyetemes munkaügyi értekezlet elé terjeszteni.

¹ Ismertettük a Szociális Szemle I. számának 38. lapján.

Az iparfelügyelői értekezlet résztvevői megértéssel fogadták a Hivatalnak ezt az álláspontját és ennek megfelelő mérséklettel adták elő a hivatásuk gyakorlása közben szerzett tapasztalataikon alapuló kívánalmaikat. A tárgyalásra kerülő pontok jelentékeny részét észrevétel nélkül, vagy kevés hozzászólás után elfogadták. Egyes pontok tekintetében azonban nagy és termékeny vita fejlődött ki, amelynek eredménye több esetben a Hivatal előzetes állásfoglalásának módosítása volt. Ezekben a pontokban kell felismernünk az iparfelügyelet aktuális gyakorlati problémáit, ezért szociális szempontból közérdekűnek látjuk, hogy az ezek körül kialakult vita eredményét röviden összefoglaljuk.

I. Az iparfelügyelet szervezetének nemzetközi egyezményvel való szabályozása tekintetében az értekezlet egyhangúlag magáévá tette a Hivatal álláspontját, mert elérkezettnek látta az időt, hogy az eddigi ajánlás helyett kötelező érvényű egyezmény szabályozza a kérdést.

A szabályozás módja tekintetében hosszabb vita után az értekezlet úgy határozott, hogy szabad választást kell engedni abban a tekintetben, hogy I. az ipar és a kereskedelem munkafelügyeletét egyetlen egyezmény, 2. két külön egyezmény, 3. a szorosan vett iparfelügyeletet nemzetközi egyezmény, a kereskedelem munkafelügyeletét pedig ajánlás szabályozza. (A bécsi regionális iparfelügyelői értekezlet határozati javaslatot fogadott el, amelyben a felügyeletnek valamennyi kereső foglalkozásra való kiterjesztését és az egyezmény keretében leendő szabályozását javasolta. A genfi értekezlet több felszólalója magáévá tette ezt az álláspontot, de a többség a Hivatal fentebb ismertetett álláspontját fogadta el és nem tartotta még időszerűnek az ilyen messzemenő szabályozást.)

II. A nemzetközi szabályozás alkalmazásának köre tekintetében az értekezlet magáévá tette a Hivatal álláspontját. Eszerint a felügyelet körének túlmerelv meghatározása (valamennyi üzemre, vagy a munkáslétszámtól függően stb.) megnehezítené az egyezmény elfogadását. Ezért olyan szövegezést fogadott el, amely a nemzeti törvényhozásokra bízta törvényes munkásvédelmük kereteinek megfelelően a felügyelet körének meghatározását.

III. Az iparfelügyelet feladatkörének a Hivatal által adott definícióját (a törvényes rendelkezések ellenőrzése) az értekezlet túlmerelvnek és szűk körűnek találta és valamennyi kötelező érvényű munkásvédelmi rendelkezésre való kiterjesztését (rendeletek, kollektív szerződések stb.) javasolta. Ennek megfelelően a meghatározáshoz hozzáfűzött felsorolást is kibővíteni kívánta, hangsúlyozván azonban, hogy ez a felsorolás csak exemplatív lehet és csak olyan mértékben lehet kötelező, amilyen mértékben a nemzeti törvényhozások az illető munkaviszonyt szabályozó rendelkezéseket az ipar-

felügyelet ellenőrzése alá helyezik. A Hivatal a felszólalók aggályait méltányolta és az értekezlet által javasolt szövegmódosítást elfogadta.

IV. Az iparfelügyelői szolgálat szervezetére vonatkozó megállapításokat az értekezlet egyhangúlag elfogadta. Nagyobb vita csak a szakiparfelügyelők (orvos, vegyész stb.) alkalmazása körül alakult ki. Egyesek hangsúlyozták ezek alkalmazásának szükségességét, mások viszont elegendőnek tartották ilyen szakemberek konzultatív bevonását az iparfelügyelet munkájába. Végül is elfogadásra került a Hivatal eredeti szövegezése, amely mindkét módszer alkalmazását lehetővé teszi.

V. Az iparfelügyelet személyzetének kérdésénél az alkalmasság megvizsgálása (szakvizsga, gyakorlonoki próbaszolgálat) és az iparfelügyelők státuszviszonyai foglalkoztatták a felszólalókat. Kifejezésre jutott, hogy a rátermettség és a teljes anyagi függetlenség az iparfelügyelői hivatás teljesítésének elengedhetetlen feltételei. Az elfogadott szöveg e feltételek érvényesítése tekintetében az egyes államoknak tág lehetőségeket nyújt.

VI. Az iparfelügyelők jogkörének megállapítása körül fejlődött ki a legélénkebb vita, jellemzésül annak, hogy ez a kérdés az iparfelügyelői szolgálat ellátásának szempontjából alapvető jelentőségű és a legtöbb államban még nem nyert teljesen kielégítő megoldást. A felszólalások hangsúlyozták a teljes hatósági jogkör megadásának fontosságát, de elismerték, hogy ennek az egyezményvel való kötelezővé tétele nem volna minden állam jogrendszerébe beilleszthető. A munkaadó előzetes értesítését az iparfelügyelői vizsgálatok természete általában nem engedi meg, sok esetben azonban (pl. a honvédelem szolgálatában álló üzemeknél) elkerülhetetlen. E kérdés, valamint az iparfelügyelőnek bemutatandó kimutatások és üzleti könyvek kérdése körül kifejlődött vitában a munkaadói és munkavállalói érdekeltségeknek a Hivatal mellett működő képviselői is élénken résztvettek.

Végül is az értekezlet olyképpen módosított szöveget fogadott el, amely szerint általában biztosítani kell az iparfelügyelőnek a jogot, hogy előzetes értesítés nélkül az üzembe beléphessen (megérkezéséről – ha különleges okok ennek mellőzését nem indokolják – értesíti a munkaadót vagy megbízottját). Joga van továbbá a munkaviszony kérdéseivel kapcsolatban lévő valamennyi kimutatásba és könyvbe betekintést kívánnia és azokból másolatot vagy kivonatot készítenie. Az iparfelügyelők részére üzemi vizsgálataik alkalmával biztosítandó egyéb jogok (alkalmazottak tanúk nélküli kihallgatása, figyelmeztető szövegek kifüggesztésének elrendelése, anyagminták vétele stb.) körül nem alakult ki vita. Több felszólalás foglalkozott azonban az új ipartelepek engedélyezése és az új gyártási eljárások bevezetése körül az iparfelügye-

letnek biztosítandó előzetes hozzászólás jogának kérdésével.

VII., VIII., IX. A munkaadóknak és munkásoknak az iparfelügyelettel kapcsolatos kötelezettségeire, az iparfelügyelőket feladatuk teljesítésében akadályozók megbírságolására és a munkásvédelmi törvényekbe ütköző kihágások esetén követendő eljárásra vonatkozólag a Hivatal által javasolt szöveg ellenvetés nélkül elfogadásra talált.

X. Az egyezmény-tervezetnek az iparfelügyelők összeférhetetlenségére és a hivatalos titok megőrzésére vonatkozó szövegezését az értekezlet egyhangúlag elfogadta. Mindössze abban a tekintetben mutatkoztak aggályok, hogy a titoktartás feljelentés alapján történt vizsgálatoknál nehezen őrizhető meg; nyilvánvaló azonban, hogy az iparfelügyelőnek ilyen esetekben a legnagyobb körültekintéssel kell eljárnia, nehogy egyes munkásokra terelődjen a gyanú, akikkel szemben azután a munkaadó megtorlással élhetne.

XI. A munkaadói és munkásérdekeltségekkel való együttműködésre vonatkozó ajánlást az értekezlet általában helyeselte, de a javasolt „aktív és állandó együttműködés” kifejezésből az aktív szó kihagyását javasolta. Egy felszólaló még ezzel a fogalmazással szemben is aggályát fejezte ki arra való hivatkozással, hogy az iparfelügyelőt esetleg politikai vitákba vonhatják bele.

XII. Az iparfelügyelet színvonalának biztosítása érdekében javasolt feltételek (a hivatalok megfelelő felszerelése, a személyzet kellő létszáma, központi irányítás, az iparfelügyelők diszkrecionális jogának biztosítása) kevés módosítással elfogadásra találtak. A munkaadóknak és a munkásoknak a törvényes munkásvédelmi rendelkezések és baleset-elhárítási, valamint iparegészségügyi tudnivalók tekintetében való felvilágosítására (előadások, kiállítások) vonatkozó ajánlást az értekezlet azzal egészítette ki, hogy kívánatos ezeknek az ismereteknek a technikai oktatás tantervébe való felvétele, mert a munkásvédelemben elsősorban az üzemi mérnökök és a művezetők megértő és szakszerű közreműködésére van szükség.

A vizsgálatok gyakoriságának az egyezményben való megállapítása sok vitára adott alkalmat, mert sem az alkalmazottak száma, sem az üzem „veszélyessége” nem ad megnyugtató támpontot ebben a tekintetben. Pedig kétségtelen, hogy egyes üzemek legalább évenként egyszer való megvizsgálása elengedhetetlen, másoknál viszont csak hosszabb időközökben való vizsgálatra van szükség.

Tekintettel a megnyilatkozott nehézségekre, az értekezlet e tekintetben alternatív megoldásokat fogadott el.

XIII. Az iparfelügyelők tevékenységéről szóló évi jelentések tartalmára vonatkozóan javasolt szöveg csekély módosítással elfogadtatott. A módosítás arra irányult, hogy félreértést kizáró és azonos összehasonlítási alapot nyújtó adatok közöltessenek. A tárgyalás folyamán a Hivatal kilátásba helyezte, hogy a jövőben az egyes államokból hozzá érkező jelentéseket egységesen feldolgozza és kiadja, mert az egyes államok iparfelügyeletei között fennálló jelenlegi csererendszer nehézségeket okoz (az anyag legtöbbször nem teljes, a jelentések különböző nyelven vannak írva).

Napjainkban már általánossá vált a meggyőződés, hogy fejlett iparral bíró államok nem nélkülözhetik a jól megszervezett iparfelügyeletet, mert csak ez biztosíthatja a munkásvédelmi törvények rendelkezéseinek végrehajtását. A fokozottabb védelmet igénylő munkáskategóriák, a nők és fiatalok foglalkoztatásának elterjedése és a rohamos technikai fejlődés folyamán jelentkező új baleseti veszélyek és ártalmak a munkásvédelmi törvényes rendelkezések alkalmazásában jártas és megfelelő technikai felkészültséggel bíró szakközegek ellenőrzési tevékenységét teszik szükségessé, az általános közigazgatástól elkülönített szervezetben.

Az iparfelügyelet intézményét erősen előtérbe állította korunk szociális szemlélete, amely a társadalom megújulásának és egy új gazdasági rend felépítésének szükségességéből fakad. Az iparfelügyeletre a jövő munkájában nagy feladatok várnak; ezek az iparfelügyelet hatáskörének kiterjesztését teszik szükségessé, nemcsak az ellenőrzés kimélyítése, hanem az ellenőrzés körének kiszélesítése irányában is. Az új szociális törvények az alkalmazottak mind szélesebb körére terjesztik ki munkásvédelmi rendelkezéseiket; e rendelkezések végrehajtása szakszerű ellenőrzést kíván. Ezáltal adva van az iparfelügyelet továbbfejlesztésének az iránya is az általános munkafelügyelet felé.

Mindehhez azonban szükség van arra is, hogy a munkásvédelem végrehajtása tekintetében az egyenlő termelési viszonyokat nemzetközi egyezmény biztosítsa, nehogy a nemzetközi piacon „szociális dömping” érvényesülhessen. Várakozással tekintünk tehát az iparfelügyelet szervezetére vonatkozó egyezmény elé, amely hivatva van az iparfelügyelet korszerű továbbfejlesztésének nemzetközi alapjait lerakni.

A SEBÉSZET TÁRSADALMI VONATKOZÁSAI

ÍRTA:
vitéz NOVÁK ERNŐ

Nekünk sebészeknek büszkeséggel telik el szívünk, ha a római sebészek jelmondatára gondolunk: a sebészet isteni művészet. Túlságosan sokat hallunk arról, hogy az utóbbi évtizedekben szakmánk soha nem várt és ezideig nem tapasztalt fejlődési fokot ért el. Ezt nem akarjuk kétségbevonni. Bizonyos, hogy megfelelő javalatok alapján, megfelelően képzett sebész minden szükségessel felszerelve rendkívül áldásos tevékenységet képes kifejtetni. Azt mondtuk, hogy megfelelően képzett sebész. Ebben benne van az, hogy a szakemberek között is bizonyos különbségek vannak. Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy az illető a szakmához nem ért, azt akarjuk pusztán kifejezni, hogy vannak a szakmákon belül is bizonyos elkülönülések, amiket betegeink hasznára lehet kamatoztatni. Nem is olyan nagyon régen egyik legnagyobb orvosi intézményünk felelős vezetőjétől hallottuk azt a sajtóban is szélteben terjesztett kijelentést, hogy orvos – orvos. Minden orvos szerinte egyenlő. Ha így fogjuk fel, büszke jelmondatunk második fele kerül előtérbe: a sebész esendő ember. Csakhogy az az ókori bölcselő kétségen kívül úgy értelmezte ezt a mondást, hogy minden sebészt érhet baleset, ellenben ha az orvosokat nem különböztetjük meg, ha minden orvost minden orvosi feladatra alkalmasnak ítélünk, akkor a sebészettel foglalkozókat csak kivételképpen nem fogja balsiker kísérni.

Korunk egyik legdivatosabb jelszava: a megelőzés. Nemcsak divatos ez a jelszó, de kétségen kívül egyike az orvostudomány legáldásosabb működési területének. Ha sebészi szemmel áttekintjük azt, ami utóbbi években megelőzés érdekében történt, értékelhetjük az illetékes tényezők erőfeszítéseit, de meg kell állapítanunk azt, hogy nem ezt értjük szakmánk határain belül megelőzés alatt. Amíg emberi tudással, emberi erővel kell számolnunk, oktalanság volna százszázalékos eredményt követelni. Oktalanság volna ezért felelőssé tenni azt, aki a gyógyítást végzi, vagy pedig azt, aki az anyagi lehetőségeket számára rendelkezésre bocsátja. Mindenkor tekintetbe kell vennünk, hogy az a beteg szervezet, amelynek kóros életfolyamatait akarjuk befolyásolni, szervek és szövetek csodálatosan finom és harmonikus felépítése, amelyhez viszonyítva még legkíméletesebb beavatkozásunk is aránylagosan durva. További leküzdhetetlen nehézség, hogy minden ember, sőt annak minden szöveve másként és másként válaszol a behatásra; így munkánk eredménye teljesen kielégítő sohasem

lehet. Rendkívül távol vagyunk attól, hogy már csak ezzel az ismeretlen lehetőséggel küzdjünk, ma még a kiszámítható, a mérlegelhető tényezők is igen sok kívánnivalót hagynak hátra. A megelőzés a sebészet terén emberéletben, emberi munkaerőben, anyagiakban mérhetetlen megtakarítást hivatott elérni. Ez egyszer kivételesen mi vagyunk könnyebb helyzetben, akiknek kötelessége megfékezni az élt fenyegető, esetleg elemészto veszedelmet. Azok, akiknek gondjaira milliós értékeket képviselő gyárüzemek vannak bízva, már csak saját anyagi érdekük miatt is mindent megtesznek, hogy csirájában fedezzék fel, oltják el a kiobbanó veszedelmet. Ez leggyakrabban nehéz, alig keresztülvihető. Lehetetlenség egy óriási gyárépület minden helyiségébe őrszemeket állítani, akik a rövidzárlatot, az eldobott gyufaszál parázsló tüzét a kezdet kezdetén elfojtsák. De a mi gyárépületünk, a mi gondjainkra bízott értékünk az élő, eszes ember, ha egészségét, életét támadás éri, fenyegeti, eljön hozzánk, jelenti. Az esetek aránytalan nagy többségében legalább is ez történik meg. És amikor a vészcsengő megszólal, amikor a veszedelem még kicsiny, áttekinthető, könnyen korlátozható, megszüntethető, akkor okos és célirányos minden erőnkkel, mind szellemi, mind anyagi felkészültségünkkel síkraszállni a veszedelem: a sérülés vagy betegség ellen.

Munkások ezreit saját vigyázatlanságuk, tökéletlen berendezések, elkerülhetetlen üzemzavarok folytán *baleseti sérülések* érik. Ezek 90 százalékban jelentéktelennek minősített, könnyű kis szúrások, vágások, zúzódások, törések. A milliós város forgatagában, az országutak élénk forgalmában megint csak százan és ezren sérülnek. Igaz, itt már több a súlyos természetű sérülés, de bőséggel akadnak itt is jelentéktelennek minősített, az életet közvetlenül nem veszélyeztető sérülések, törések. A munka és a forgalom, a mindennapi élet megszámlálhatatlan sérültje legnagyobb részét biztosítók és közkórházak ingyenrendelése felé áramlik. Elenyésző kivételként mint magánbetegek kerülnek bizalmi orvosaik kezelésébe. A munkásember legnagyobb kincse két keze épsége és munkája közben leggyakrabban éppen kezén sérül meg. A sérülések, bármily jelentéktelenek, fertőződhetnek és annak tovaterjedésével komolyan veszélyeztetik az egyén épségét és életét. A vakbélgyulladásról mindenki fél. Ma már gyakran elutasítunk betegeket, akik gyomorrontásuk miatt követelik ép vakbelük eltávolítását. De nagyon kevés ember

tudja, hogy kézfertőzés következtében ugyanannyi ember hal meg, mint vakbélgyulladás következtében. A biztosítók nyilvánvalóan tudják, hogy a kézsérüléseknek 34.2 százaléka állandó keresőképességcsökkenéssel gyógyul. Ez a tömeges állandó keresőképességcsökkenés a nemzeti munkát csökkenti tetemesen. A biztosítókat, helyesebben mondva az államot, a munkaadókat és a munkásokat súlyosan megterheli. Az állandó keresőképességcsökkenés további hatványa, hogy ezek az emberek igen ritkán elégednek meg azzal a járadékkal, amelyet élveznek. Állapotuk javulása vagy az állapothoz való hozzászokás a járadék csökkentésével jár. Ez a másik ok, hogy az illető elégedetlen legyen. Mindez pereknek áttekinthetetlen tömegét jelenti. A pereket megelőzi a baleseti szakértők működése, megelőzi a döntőbíráskodás. A per folyamán a bírósági szakértők jutnak szóhoz, a papírhalmaz áttekinthetetlen tömeggé gyűlik meg, mindez a sérült és a vele foglalkozók idejét emésztí leggyakrabban céltalanul. A keresőképességcsökkenés százalékos megállapítása miatt indított perekben a bíróságok legnagyobbbrészt nem tudnak igazat adni a pereskedőnek, mert lehetetlen és igazságtalan terhekkal az anyagi fedezet nyújtóit megterhelni nem lehet. Társadalmi betegség fejlődött ki, amelynek áldozata minden legkisebb maradandó károsodásból bőszeges, végleges életjáradékot remél szerezni. Mindez sújtja a munkának igazi súlyos sérültjeit, nyomorékjait is, akik komoly támogatásra szorulnak. Svájci baleseti kimutatás szerint a baleseti járulékok 51.6 százalékban kéz- és ujj-sérülésre esnek s a legszomorúbb, hogy baleset következtében beálló teljes keresőképtelenség 7-9 százaléka kézsérülésre vezethető vissza. És ezek a kézsérülések csak elenyésző ritkán hatalmas roncsoló sérülések, amelyeknek már keletkezésükkor nyilvánvaló, hogy a végtag elveszett. A kezdet kezdetén jelentéktelen szúrásokról, vágásokról van csak szó. Minden tiszteletünk azoké, akik hatalmas áldozatokkal életrehívták a biztosítók tekintélyes orvosi intézményeit. De ha lapozunk a biztosítók kimutatásában, a baleseti szolgáltatást óriási tehertételként nyomják a sérültek számára kifizetett időleges és állandó kártalanítási költségek. Ha eltekintünk az emberéletben és emberi munkában elérhető takarékoságtól, nem kétséges, hogy óriási méretű anyagi megtakarítást jelenthetne a *sebészi megelőzés*. Az orvosi ténykedés szükségből lehet munka, lehet kellemetlenné tett kötelesség, de ideálisan felfogva: a tudomány és művészet eredője. Ez leginkább a sebészetre vonatkozik. Ha eredményt óhajtunk a sebészettől, akkor meg kell közelíteni a benne rejlő ideális törekvéseket. Már pedig a legjobb indulattal, a legnagyobb megértéssel sem nevezhetjük tudománnyal párosult művészetnek azt az ellátást, amiben a kezdet kezdetén a sérült

munkás vagy a legtöbb forgalmi baleset szenvedője részesül. Az orvos vagy sebész rendelkezhetik a legnagyobb tudományos felkészültséggel, törekedhetnek arra, hogy működése művészi határokig terjedjen, de mindezt meggátolja az időhöz s a betegek számához való alkalmazkodás kényszerűsége. És amikor bajának súlyosbodásával a sérült azokba az intézményekbe kerül, ahol ténylegesen sok mindent megtalál abból, amit a tudomány ma számára nyújtani képes, már legtöbb esetben csak arról van szó, hogy végleges keresőképességcsökkenése kedvezőbben alakuljon. Az a rendelés, amely 25 beteget tökéletesen volna képes ellátni, ennek a számnak sokszorosát látja el a megengedett lehetőségek között. Hogy ez az ellátás nem tökéletes, az egészen természetes. Műtéti beavatkozás mindenkor veszedelmekkel járó, veszedelmeket felidéző, komoly, egyénhez mért ténykedés marad. Valamelyik munkás olajos géppel foglalkozva ujjhegyén szúrt sérülést szenved. Talán nem is törődik vele, tovább végzi munkáját. Egy-két napig nem történik semmi változás. Néhány nap múlva ujjja fájni kezd, vörös lesz, duzzadt. Ekkor sebészi rendelőt keres fel, ahol sok hasonló társával együtt várja azt a műtéti beavatkozást, amely hivatott fájdalmától megszabadítani és elterelni fölére azt a veszélyt, amely a fertőzés tovahaladásával kezének épségét, de talán életét is veszélyezteti. A genyedés csak a bőr alatt van. Tudjuk, hogy esetleg a milliméter tört részei választhatják csak el az inhuvelytól, amelybe beletörve, ahová bejuttatva akadály nélkül száguld végig a kézen és kúszik fel alkarján. Hogy ezt a „jelentéktelen” genyedést biztonsággal és eredménnyel sebészileg kezelhessük, szükséges a beteg lefektetése, kezének megtisztítása, a műtéti terület csirtalanítása, a vér odaáramlásának időleges megszüntetése, tökéletes érzéstelenítés, megfelelő csirtalanított felszerelés s a legtöbb esetben segédlet. Mindehhez, ha minden bőszéggel ellátva, tökéletesen megszervezve rendelkezésre áll, legalább egy negyedóra kell. De a rendelés egy-órás vagy kétórás, tehát kettős orvosi csoportokat számítva, a bemetszésre kerülők csak egy töredéke lenne így ellátható. Tehát az egész elveszti komoly műtéti jellegét és alkalmazkodik az adottságokhoz. Az álló vagy ülő beteg ujját végigjódózzák, megfagyasztják, belevágnak és máris elkerül az orvos látóköréből, pedig a végtag rögzítése, bekötözése, a betegnek tanáccsal való ellátása legalább annyira fontos orvosi feladat és a betegre nézve legalább annyira döntő tényező, mint maga a bemetszés. Az esetek nagy részében mégsem történik baj, de nem tíz és nem száz, hanem sokkalta nagyobb azoknak a száma, akik évente súlyosabb fertőzéssel kerülnek intézetek kezelésébe és akiknek bántalmuk terjedése kezdetben valószínűséggel megakadályozható lett volna.

Valakinek munkája közben apró fémszilánk fúródik kezébe. Hallott arról, hogy hasonló sérülések veszélyesekké válnak, módját ejti, hogy azonnal illetékes sebészi rendelőintézetet keressen fel. Ideális körülmények között, röntgenernyő alatt néhány perc és egész jelentéktelen műtéti feltárással, a kéz veszélyeztetése nélkül a frissen bekerült idegentest eltávolítható. Emberileg számítva, a kicsiny seb nyolc nap alatt viselőjét munkájában nem zavarja. Ezzel szemben az történik, amit a lehetőségek megengednek. A beteg bemondása, homályos tapintás alapján bemetszés, hosszú és keserves küzdelem után az idegen-test marad ott, ahová jó sorsa elsodorta. Még jó, ha módja van az orvosnak a sebést elzárni, de nem ritkán nyitott sebbel vándorol a sérült rendelőre, amíg végül az eredeti vagy a hozzá társult fertőzés kerül a kezelés középpontjába és hónapos kezelés eredményeképpen sikerül a kéz több-kevesebb elnyomódása árán az életet megmenteni. Nem egy esetben az idegen-test még mindig csak későbbi műtéti beavatkozás során távolítható el.

Valaki síkos járdán, munkájából este hazamenve, elesik és eltöri csuklóját. Még jó, ha órákig küzdözgetve egyik helyről a másikra, egy egyszerű fasínnal ellátva tölti el az éjszakát. Mire közel egy nap múlva megfelelő kezelésbe kerül, már csak nehezen és tökéletlenül nyújtható neki az, ami a törés után néhány negyedórával könnyen, tökéletesen, hasonlíthatatlanul kevesebb kellemetlenség árán lett volna elérhető. És ha hibásan gyógyult csuklója munkájában zavarja és a nyújtott baleseti járulékkal nincs megelégedve, megindul az ösztönös harc azért, hogy a keze még használhatatlanabbá váljék. Így remél magasabb járadékot elérni. Nem is kell törés hozzá. Láttunk körömágy-gyulladás után oktalan kímélet folytán tökéletesen elsorvadt kezét. Soha semmiféle kezelés, soha semmiféle orvosi tudás az elsorvadt kézizmokat többé nem képes működő állapotba hozni. Emberek százainak a törése kerül kezelésbe olyan helyeken, ahol röntgenvizsgálat nem is történhetik. A gyógyulás hatalmas keresőképességcsökkenéssel zárul, amikor mindezek sokkalta rövidebb idő alatt munkába állíthatók volnának állandó keresőképességcsökkenés nélkül. Ha valahol, úgy a biztosított betegen kell törekedni arra, hogy tökéletes gyógyulást érjünk el, mert a legkisebb kellemetlenség, amelyet a nem biztosított észre sem vesz, felkelti benne a járadékvágyat, ami egész kóros járadékhajhászásig fokozódhatik.

Az utóbbi években magánygyakorlatunkban kezeltünk gerinctöréssel orvost, aki két hónap múlva munkába állt és öt hónap múlva a törés után téli sportot üzött. A legutóbb is kezeltünk magasrangú katonatisztet, aki vezető állásban gerinctörése dacára egyetlen nap szabadságot nem engedélyezett

magának. Ugyanakkor számos biztosított betegre tudunk visszaemlékezni, akiket két hozzátartozó támogat két-három év előtt szenvedett gerinc-sérülés után, akikről úgyszólván erőszakkal kelt lehúzni a fűzőt, amelynek túlzott, oktalan hordása hátizmaik teljes elsorvadásához vezetett. Nincs rá mód, hogy ezeken az elnyomorodott egyéneken lényegesebben változtatni tudjunk.

Egyetlenegy baleseti osztály a baleseti sérülteknek egy töredék részét képes csak ellátni, a többiek szakszerű ellátását biztosítani egyelőre alig lehet. A baleseti sebészet a sebészetnek elkülönült ága, amelyet különleges gyakorlatú orvosok hasonlíthatatlanul jobb eredménnyel képesek üzni, mint az átlag sebész. Módot kellene találni, hogy a *baleseti sebészet* az egyetem keretén belül intézetet, hajlékot nyerjen, hogy így az átlag sebész is módját ejthesse annak, hogy ebben a különleges sebészi ágban magát tökéletesítse.

Millió és millió befektetések történnek egészségügyi intézmények létesítésére. Sajnos, alig hallottunk arról, hogy ezeknek az intézményeknek kiszemelt vezetői néhány ezer pengő segéllyel nekiindulhatnának, hogy tanulmányozzák azt, ami máshol hosszú évek tapasztalatával tökéletesedett. Szép és hasznos ugyan közmondásunk: saját kárán tanul a magyar, de a saját kár emberi munkaképesség és emberi életben számítható le. Nem vagyunk olyan sokan magyarok, hogy ne kellene megragadnunk a tanulásnak, a tapasztalásnak minden módját.

Állítólag elegendő kórházi ágy áll rendelkezésre. Gyakorlatilag az a helyzet, hogy beteget, aki gyulladásban lévő lábfejjel az elővárosokból keresi fel a rendelőt, a lehető legnehezebben és akkor is orvosi tekintélyünk feláldozásával lehet csak elhelyezni. Fertőző betegséget igazolunk ott, ahol az nem forog fenn és tudjuk, hogy az illető kórház vezetője nem fogja betegünket elküldeni azért, mert kórisménk nem fedte a valóságot. Nem tudjuk, hogy hogyan van ezekkel az állítólag rendelkezésre álló üres ágyakkal, de azt tudjuk, hogy az intézetek, a közös kórtermek általában véve minden mértéket meghaladóan túlszűfoltak. S itt megint a sebészi megelőzés egyik legszebb feladata bontakozik ki előttünk. A nagy közös kórtermek építési költségei lehetnek olcsók, az ápolószeméllyel való ellátása lehet könnyű, valami halvány előnye is származik annak, hogy műtetre váró betegek gyógyultakkal kerülnek összekötésbe, de mindez elhomályosul azok mellett a mérhetetlen károk mellett, amiket a túlszűfoltág sebészi esetekben jelent. Alig van mód arra, hogy a súlyos, halálos kimenetelű betegségben szenvedőket elkülönítsék. Nem egy olyan beteg hagyja el az intézetet, aki életbevágóan fontos műtetre vár, mert a kórteremben szerinte hasonló megbetegedés miatt

valaki meghalt. Ha egyetlen beteg járványos időben influenzában megbetegszik, végigszágul a betegség a kórtermen, súlyos gyógyszerköltséget, ápolási többletet és esetleg emberéletet kívánva áldozatul. Nem a külföld imádása, midőn a kórházépítetők és fenntartók emlékébe idézzük az angol kórtermet, ahol minden beteg három függöny segítségével elkülöníthető. Jó érzés az orvosnak és kellemes a betegnek, aki nem kénytelen olyankor érintkezésbe kerülni a külvilággal, amikor pihenni akar, vagy egyedül óhajt lenni.

Sebészi eredmények bizonyos fokig a sebészi varróanyagok függvényei. A leggyönyörűbben sikerült műtétek hónapos, sőt éves utókezelést igényelnek, ha a varróanyag nem volt tökéletes. Nem beszélve azokról a maradandó károsodásokról, nem beszélve azokról az életet veszélyeztető szövődésekről, amiket a meg nem felelő varróanyag okozhat. A sebészi varróanyag gyártása megközelítő tökéletességgel csak egészen nagy üzemben lehetséges. Különben legnagyobbbrészt csak arról van szó, hogy a nyersen külföldről érkező anyagot továbbdolgozzák, vagy elosztva csomagolják. *Allami* ellenőrzés alatt, az állam támogatásával megalkotott nagy sebészi varróanyaggyár valutáris szempontból jelentős megtakarítást biztosítana és növelné a hazai termékek megbízhatóságába vetett hitet.

Talán a sérvműtét az, amellyel széles néprétegek is megbarátkoztak és amelyre a munkás emberek könnyen rászánják magukat. Nem is olyan ritkán azért, hogy munkanélküli idejükben megfelelő ellátásban részesüljenek. Nem vitás, hogy a sérv csak műtét útján gyógyítható, tehát a műtét elvégzése az esetek legnagyobb részében jogosult. Tévedés azt hinni, hogy midőn a műtéti terület fedő bőr begyógyul, már az egyén maga is gyógyultnak tekinthető. Saját magunk kiterjedt vizsgálatokat végeztünk ebből a szempontból és megállapíthattuk, hogy ahhoz, hogy az elért eredmény tartós legyen, könnyű munkásoknál 6 heti, nehéz munkával foglalkozóknál 12 heti pihenés szükséges. Ezzel szemben gyakorta 2–3 hét múlva a munkás kényszerül újra munkába állni. Az eredmény a sérv kiújulása. A kiújult sérv műtéte nem ritkán csak egy láncszem az utána következő eredménytelen műtétek sorában. Tehát háromheti táppénz volt a megtakarítás, de ráfizette a költséget viselő az egész műtéti költséget, mindazt a költséget, ami a következő műtétekkel jár és azt a számos táppénzes napot, amikor a munkás bántalma következtében ténylegesen munkaképtelen.

Vidéki gyakorlatom alatt meglepetten tapasztaltam azt a végtelen nagy különbséget, ami a vidéki betegek gyógyulása és a városi betegek gyógyulása között fennáll. A sok friss levegő, jó táplálkozás, aránylagos jólét megőrzi a szervezet eredeti hatalmas ellenállását. A városi poros levegő, a

napsugarat sohasem látó, vizes, hideg lakás, a célszerűtlen és elégtelen táplálkozás, az ipartelepek nem mindig elkerülhetetlen ártalmaival örli, letöri a leghatalmasabb szervezeti ellenállást is. Tehát sebészi megelőzés szempontjából is egyike a legjobb befektetéseknek az általános anyagi jólét emelése: egészséges lakások, megfelelő táplálék s az ipari ártalmak lehető kikapcsolása. Gyakran kell erre gondolnom, amikor vérátömlesztések sorozatával, legdrágább gyógyszerekkel, külön beállított ápolószemélyzettel, oxigénpalackok ütegeivel, szóval sokezerpengős költséggel mentünk át leromlott szervezetű betegeket. Mennyivel olcsóbb, mennyivel megfelelőbb lett volna ennek megfelelő lakást, ételmezt biztosítva, munkaképességét és ellenállását megőrizni.

Miután beszéltünk a betegről, beszéltünk az intézményekről, amelyek gyógyítására hivatottak, kell beszélnünk arról az emberről is, aki ezt a gyógyítást végzi. És az ő problémái, az ő helyzete is döntő a sebészi megelőzés szempontjából. Csak néhány napja hallottuk miniszterelnökünk kijelentését, hogy az államhatalom szempontjából kivételeket kell tenni értékes egyénekre nézve, mellékes az, hogy ilyenek hány állást töltenek be, mellékes az, hogy ebből milyen jövedelem származik, fontos egyedül az, hogy az a munka, amit végez, értékes és személye munkája miatt nélkülözhetetlen. Mi, sebészek csak a legnagyobb helyesléssel olvashattuk ezt, de meg kell hozzá jegyeznünk, hogy egyes ritka kivételektől eltekintve, az orvosokra újabb időben, de csakis az újabb időben ezt a tételt nem vonatkoztatták. A közönség fülébe is eljutnak néha-néha azok a vészkiáltások, amiket az orvosi rend hallat, hogy végső lezülését, proletarializálódását meggátolják. Az orvosok, a becsületes, a köz érdekét tekintő orvosok, feltárják nyomorúságukat és emberi életlehetőségeket igényelnek. Nem hallottam hangsúlyozni azt, ami nagy társadalmi vonatkozásokban ebben a kérdésben lényeges. Ha az orvos hős, az orvos önfeláldozó, akkor sem képes megfelelő tudományos felkészültség, felszerelés, biztos megélhetést nyújtó anyagi erőforrások nélkül azt nyújtani a betegnek, amit annak állapota megkövetel és amit tudományunk jelen állása mellett megfelelő körülmények között neki nyújtani lehet. Ha az orvos nem olvas folyóiratokat, ha nincs módjában könyveket vásárolni, nem értesülhet arról, amit az állandó haladás felszínre hoz. A napi hajszájában nem jut hozzá, hogy tudományos egyesületeket felkeressen, ezek néptelenekké és szegényekké válnak. Néptelen előadótermeknek előadója sem igen akad, tehát mindegyre kevesebben dolgoznak igazi idealizmussal azok közül, akiknek körülményeik arra kedveznek. A gondoktól terhelt, mondjuk ki őszintén, nélkülöző orvos a betegével szemben képtelen olyan önfel-

áldozást, olyan megértést tanúsítani, ami gyógyulásához szükséges. A küzdelmes jelen, a bizonytalan jövő mindegyre lazít az etikán, ezt semmiféle fegyelmi bíróság nem tudja meggátolni, jóvátenni. Nem a nagy kisiklásokra gondolok, amelyek imitt-amott hasonló okokra vezethetők vissza, de az általános etikai felfogás lassú, fokozatos lazulására, ami csak időnkint, reflektorfénybe állítva válik kirívóvá. Ez azonban semmiesetre sem szolgálhatja a betegek üdvét. Ha a tanuló ifjúságnak anagi gondoktól mentes tanulási lehetőséget biztosítunk, ha jövője záloga a tudása, ha az állásért folyamodók azt fogják látni, hogy a különböző vitatott jelszavak helyett minden esetben a legegyszerűbb és mindenkinél a javát legjobban szolgáló mérték az irányadó és a legértékesebbek kerülnek a nekik leginkább megfelelő helyekre, akkor az egész orvoskérdés megoldottnak tekinthető. Amíg egypár, megfelelő megélhetést biztosító orvosi állással szemben serege szerepel a bizonytalan jövő mellett szűkös jelent nyújtó állásoknak, addig a protegálásnak, az egymás elleni rágalomhadjáratnak melegágyát találjuk. Addig ellenfelekként állnak egy-

mással szemben a kórházakban nevelt és a klinikáról jövő fiatal orvosok. Ennek az áldatlan harcnak a hősi halottja az érdekek szerint való megítélés.

Néhány képpel óhajtottam megvilágítani a *sebészi megelőzés* kérdéstömegét, amely úgylátszik hazánkban korunk mostohagyermeké. A nagysebészet lehetőségeihez mérten megteszi azt, amit ma tőle kívánni lehet. Tökéletesítések itt is elkelnek. Új intézmények emelése nem indokolja meglévőkhöz elhanyagolását, elzüllesztését. Adminisztratív szempontok alárendelendők a beteg ember érdekeinek. Ennek képviselői kizárólag az orvosok lehetnek. De kiépitendő, sürgősen, haladéktalanul megoldandó a *baleseti sebészet* kérdése, amellyel kéz a kézben halad a sérülésekhez csatlakozó vagy egyéb fertőzőes sebészi betegségek ellátása is. Ha a bántalom kezdetén tökéleteset tudnánk nyújtani, mérhetetlen anyagi és munkaerő megtakarítást érhetnénk el és számos emberéletet is sikerülne megmenteni. Csak ne hagyjuk magunkat soha mellékvágányra terelni, hanem törekvésünket vezérelje a legfelsőbb törvény: a beteg ember üdve.

S Z O C I Á L I S F I G Y E L Ő

A MUNKÁSAKADÉMIA MEGNYITÁSA A SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZETBEN¹

ERŐDI-HARRACHBÉLA: Nagyméltóságú Miniszter Úr! Szeretett Munkásteveink! Az Országos Szociálpolitikai Intézet telepeivel, amelyekben a gyakorlati szociális munkát végzi, és Központjával, ahol a tudományos munka folyik és ahol jelenleg együtt vagyunk, egy nagy szellemi műhelyt alkot. Ez a szellemi műhely foglalkozik a munka, mégpedig a fizikai munka eredményességének társadalmi feltételeivel és a fizikai munkának a nemzet nagy értékösszeségébe való betagozódásával. Amikor negyedszázaddal ezelőtt ezen a téren elindultunk, láttuk és megállapítottuk, hogy a munka nemcsak Magyarországon, hanem akkor még jórészt Európának jelentékeny részeiben és országaiban is mint áru szerepelt, mégpedig két vonatkozásban. Áru a tőke szempontjából, hogy abban a tőke a termelési költségnek csak egy tényezőjét látta és nem egyszer áru a gyakorlati politikai törekvések számára, hogy azt aprópénzre felváltsa. Amikor ezt megállapítottuk, ugyancsak megállapítottuk azt is, hogy a munkának, mégpedig a fizikai munkának egészen más hivatása, jelentősége és szerepe van a nemzet életében. Ennek a kutatására vállalkoztunk és fogtunk össze a szociálpolitikai intézet szellemi műhelyében. De ahhoz, hogy itt eredményeket érhesünk el és hogy ezt az előbb említett felfogást a nemzeti fejlődés érdekében megváltoztassuk, ami egyáltalán nem akar részünkről szemrehányás vagy

¹ A munkásképzés sorozatos tanfolyamait az Országos Szociálpolitikai Intézet központjában január 31-én nyitotta meg *Varga József* iparügyi miniszter.

számonkérés lenni a múlttal szemben, mert ez szükséges velejárója volt a fejlődésnek, tehát az, hogy a munkának, mégpedig a fizikai munkának a nemzeti értéke kialakuljon és elismert legyen, ennek két feltétele volt. Az egyik az, hogy magában a munkásnépben ébredjen fel a fizikai munka szellemi értékekkel való kiegészítésének a szükségessége, másrészt pedig a technikai tudományok nagyarányú fejlődése és kifejlődése. Egy másik nagy műhelyre és annak nagy eredményeire volt szükség, ahol a munka lombikokkal dolgozott és kereste, vizsgálta, hogy az anyag és az erő összetételéből miként lehet kihozni a termelés számára azokat a nagy energiákat, amely energiák új medret vájtak a nemzetek termelésének és ezzel a nemzetek társadalmi problémáinak is. Egy ilyen nagy laboratóriumban dolgozott Nagyméltóságú Miniszter Úr is. Vizsgálta az energiák alakító és alkotó erejének a lehetőségeit és ebből a műhelyből, amelynek egyik vezérmunkása volt, hívta be a magyar államfőnek, szeretett Kormányzó Urunknak (*lelkes éljenzés és taps*) nagy bölcsessége a nemzeti munka kormányzati műhelyébe, hogy ahhoz, amit ott a lombikokban és a lombikokon keresztül megállapított, alkotó energiáinak megfelelő területet adjon és most nagy feladatokra váltsa fel a tudomány terén szerzett megállapításait.

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Rendkívül nagy és felelősségteljes elhivatásra vállalkozott: a gazdaságpolitika és a szociálpolitika egyesítésére. És amilyen vezető embernek ismertük a laboratóriumokban, éppen olyan helyet tölt be most e két feladat egyesítésével a magyar kormányzati munkában. Megalapozta a magyar ipari szociálpolitikát és úgy rakja le annak alapjait,

hogy nem zavarja a nemzeti termelést és számol annak érdekeivel. Igazolta, hogy a szociálpolitika több mint egyszerű jóléti és jótékonykodó, karitatív munka, ellenben nagy feladat, nagy kötelesség, nagy szervező munka, amely beleszövődik az állam feladataiba és kötelességeibe. Amikor mi ezt őszinte megértéssel látjuk, megértjük e küzdelmeknek a nehézségét s azok az eredmények, amelyeket ezen a téren már eddig is felmutat, ezek a technikus kiváló szaktudásában, az őszinte magyar akarásban (*Éljenzés*) és a magyar munkás testvéri megbecsülésében gyökereznek. (*Úgy van! úgy van! Lelkes éljenzés és taps.*) Amikor mi a közelmúltban megjelentünk Nagyméltóságodnál, mint a magyar ipari ügyek felelős kormánytényezőjénél, hogy bejelentsük a magyar munkásság egy nagy táborának azt az elhatározott szándékát, amelyet nem egy pillanatnyi elgondolás és lelkesedés váltott ki belőlük, hanem két és fél éven át itt, ebben a Központban szívós kitartással végzett munkának a tapasztalatai váltottak ki, hogy ők igenis olyan készséget és szellemi felkészülést akarnak szerezni maguknak, amely tényleg beépítheti a magyar munkást, a magyar fizikai munkást a magyar nemzeti társadalom élet- és sorsközösségébe. (*Úgy van, úgy van!*) Amikor mi ezt bejelentettük, Nagyméltóságod azt mondta: „a munkásoknak ez a törekvése igazolja az én régi megértésemet a magyar munkások iránt, akiket első alkalommal és első időben Erdélyben végzett mérnöki munkáim során ismertem meg.” És amit Nagyméltóságod akkor látott és tapasztalt, az most itt a mi részünkről nagy erővel jelenik meg és kíván érvényt szerezni a magyar munkás komoly törekvésének és a nemzet életközösségébe való betago-lódásának. (*Úgy van, úgy van!*)

Az Országos Szociálpolitikai Intézet részéről és munkatársi kara nevében tisztelettel köszöntöm Nagyméltóságodat és kifejezem őszinte, szolgálatkész ragaszkodásunkat. Nagyméltóságod fáradtságos kormányzati munkájában reánk mindig, minden vonatkozásban számíthat, törekvéseinek mi őszinte, hű munkatársai kívánunk lenni. Amikor ebben az értelemben az Alapítvány részéről mély tisztelettel köszöntöm, a Munkásakadémia mai megnyitása alkalmából szeretettel üdvözlöm munkástelevéinket. Kérem, méltóztassék megengedni, hogy most a szót átadhassam Vasvári Lajos munkatársunknak, aki ennek a munkaközösségnek elnöke, hogy ő a munkaközösség nevében szóljon Nagyméltóságodhoz. (*Éljenzés.*)

VASVARI LAJOS vasmunkás, orsz.-gyűl. képviselő: Nagyméltóságú Miniszter Úr! Ezekben a nehéz időkben, amikor a magyar nemzet történelmet csinál, gyűlt ma össze itt a magyar munkások munkaközössége, hogy ebben a teremben, a Szociálpolitikai Intézet keretein belül, megszerezze a maga számára azokat a közgazdasági és szociális ismereteket, amelyeket – sajnos – a magyar munkásság egésze napjainkban még nagy mértékben nélkülöz. Az, hogy a magyar munkás a tudásnak eme fegyverével felvértezze magát, azért is szükséges, mert az elmúlt történelmi idők, az elmúlt politikai kísérletezések, amelyek húsz évvel ezelőtt a magyar élet területén lezajlottak, nagy árat követettek. Ezekért a kísérletezésekért a magyar munkásság szörnyű árat fizetett. Szörnyű árat, mert egy téves felfogás alapján szembeállították a magyar munkásságot a magyar nemzeti törekvésekkel. Most a magyar munkásság ráeszmélt arra, hogy igenis hozzá kell jutnia az ismereteknek ahhoz az anyagához, amely ismeretek lehetővé teszik a magyar munkásság számára azt, hogy ebben az európai zűrzavarban, amelyet ma a civilizáció él, a magyar munkásság helyesen tudjon tájékozódni és

megtalálja a magyar társadalmi életben a maga helyét. Ezen az új alapon a magyar munkásság fenntartás nélkül szolgálhatja a magyar nemzeti törekvéseket és a magyar fajtának a megerősödését. (*Élénk éljenzés és taps!*)

Ez a magyar munkás munkaközösség, Nagyméltóságú Allamminiszter Úr, amely itt jelen van, minden egyesületi, szervezeti és politikai pártok felett álló munkásokból tevődik össze, akik éppen azért jönnek ide, hogy felvértezzék magukat az ismeretek tárházává), azért, hogy a jövő megpróbáltatásokban ismereteik, tudásuk igénybevételével teljes mértékben szolgálhassák a magyar életet, a magyarság sorsközösségének minden mozzanatát. Ez a munkásság ma itt tisztelettel és örömmel veszi Nagyméltóságod megjelenését és amikor én ma itt a magyar munkás munkaközösség nevében üdvözlöm Nagyméltóságodat, a magyar ipar első munkását, üdvözlöm mint magyar testvért, a magyar fajtához tartozó magyar minisztert, akitől ez a munkásság azt kéri, hogy ezt a becsületes jószándékát és megnyilatkozását jó szívvel méltóztassék venni. Isten hozta Nagyméltóságodat! (*Hosszantartó lelkes éljenzés és taps!*)

VARGA JÓZSEF m. kir. ipariügyi miniszter: Mélyen tisztelt Magyar Testvéreim! Legelsősorban hálásan köszönöm Erődi-Harrach professzor úrnak, kedves barátomnak és Vasvári tisztelt képviselőtársam és barátomnak hozzám intézett üdvözlő szavait. Valóban örömmel vállalkoztam a Munkásakadémia előadás-sorozatának megnyitására, amikor erre megnevezett tisztelt barátaim felkértek. Hangsúlyoztam előttük, hogy igen nagy fontosságot tulajdonítok a munkások továbbképzésének, mégpedig nemcsak szakmai, hanem az általános műveltség körébe vágó ismeretek megszerzése terén is. Egyénileg azért szerez különös örömet számomra a Munkásakadémia előadásorozatának megnyitása, mert személyes tapasztalatból ismerem a magyar munkás tudásvágyát. Az előbb Erődi-Harrach professzor barátom hivatkozott arra, hogy amikor megjelentek előttem, mit választottam. Valóban 20-22 esztendővel ezelőtt Erdélyben éveken át éltem munkások között, a legszorosabb kapcsolatban velük. Mindig mélyen megindított az az igyekezet, amellyel hazájuknak minden kérdését megismerni törekedtek, lehetőleg mindig többet akartak tudni, mint amennyire feltétlenül szükségük volt. Ott ismertem meg a magyar munkást és közöttük olyan értékeket, amelyeket akkor fiatal fejvel nemzeti értékeknek ismertem fel és közülük egynehánnyal hosszú időn át levelezésben is voltam, olyanokkal, akik boldogabb, jobb kenyeret keresendő, távoli világrészekbe mentek el elcsatolt hazájukból. Akkor állapítottam meg, hogy a magyar munkástársadalomnak nemcsak a szakmai, hanem azon túl az általános érdekű társadalmi és gazdasági kérdések is érdek-körébe tartoznak. Szabad idejüket szíves-örömmel áldozták fel, ha módjukban volt tanulni és sok vasárnapot töltöttünk el komoly műszaki és gazdasági kérdések megvitatásával. Ott ismertem meg a magyar munkást és az a szeretet és megbecsülés, amelyet bennem akkor keltettek, azóta csak fokozódott. A magyar munkás mindig kiváló volt szakmájában. Nemcsak külföldön tűnt ki szaktudásával, szorgalmával és gyors észjárásával, ami egyébként a magyar faj sajátossága, hanem a magyar ipar megszületésében és kifejlődésében a vállalkozói munka mellett döntő szerepük volt ezeknek a kiváló munkástulajdonságoknak is. Képességeik általában szakmai irányban bontakoztak ki elsősorban és az élet egyéb területei, egyéb vonatkozásai, a társadalmi és gazdasági problémák kevésbé voltak előttük ismeretek. Az egyoldalúság hiányait pedig mindenki érzi,

mert károsan hat az egyénre, de káros a közre is. Káros az egyénre, mert nem ismerve a környezetet, amelyben él, abban mindig többé-kevésbé idegenül érzi magát. Nem ismerve az adottságokat, a történeti fejlődést, a gazdasági lehetőségeket, környezetéről – többnyire vagy könnyen – helytelen képet alkot magának. De káros az egyoldalúság a közre is, mert a nemzet nem nélkülözheti egyetlen tagjának öntudatos és céltudatos munkáját sem a nemzeti célok szolgálatában. Már pedig helyesen szolgálni csak az tudja a nemzeti célokat, aki azokat megfelelően ismeri is. Az egyoldalú szakképzés mellett tehát nagy jelentősége van annak, hogy a felnőtt emberek, azok, akik az élet mindennapi problémáival küzködnek, tájékozódást szerezzenek a fontosabb társadalmi és gazdasági problémákról is. A Munkásakadémia nagy szakavatottságra valló tanulmányi terve meggyőző arról, hogy az elhangzó előadások hasznos tájékoztatást fognak nyújtani sok olyan kérdésben, amelyről eddig a magyar munkásság tárgyilagos előadásban keveset hallott. Nagyon jól tudom, hogy a munkások között sokan nagy szorgalommal művelték magukat és igen nagy olvasottsággal rendelkeznek. Mindenkinek nagy hasznára van azonban az Akadémia általános tájékoztató előadásorozata, mert áttekintést ad és így a már megszerzett ismeretömegek szellemi rendezését mozdítja elő, emellett pedig újabb és újabb kérdések tanulmányozására is serkent. Meggyőződésem, hogy az Akadémia hasznos munkát fog végezni. Köszönetet mondok ezért a munkáért az Akadémia szervezőinek, de köszönetet mondok az előadásorozat hallgatóságának is, akiket tudásvágyuk vezérelt ide. Az eredményért az előadók személye a biztosíték. Eredményes munkát kívánok mindannyiunknak hazánk javára. (*Hosszantartó lelkes éljenzés és taps!*)

A munkásakadémia tanulmányi terve:

1. Az ember és a világnézet: Havady Barnabás felsőkereskedelmi isk. igazgató.
  2. A szociológia alapkérdései: Horváth Barna egyet. tanár.
  3. Mi a nemzet?: Eszterhás István miniszterelnökségi titkár.
  4. A közösségi tudat a magyar alkotmányban és a Szent Korona tana: Éry Emil főgimn. igazgató.
  5. A gazdasági élet társadalmi szerkezete: Erődi-Harrach Béla egyet. tanár.
  6. Liberalizmus, kapitalizmus, marxizmus, bolsevizmus, fasizmus, nemzeti szocializmus. Előadók: Erődi-Harrach Béla egyet. tanár, Vízny András vármegyei szoc. tanácsadó, Vasvári Lajos országgyűlési képviselő.
  7. A munkásmozgalmak története: Vasvári Lajos országgyűlési képviselő.
  8. A gyáripari termelés főkérdései: Regős Ferenc miniszteri titkár.
  9. A kisipari termelés főkérdései: Dobsa László, az Ipartestületek Orsz. Központjának igazgatója.
  10. A mezőgazdaság helye a nemzeti termelésben.
  11. A munkásnépesség mai tagolódása és kereset szerinti megoszlása a nemzeti termelésben: Lehner Rudolf iparügyi min. fogalmazó.
  12. Az energiagazdaság alapkérdései: Magasházy Béla min. oszt. tanácsos.
  13. Ipari szociálpolitika: Magasházy Béla min. oszt. tanácsos.
  14. Szociális jogvédelem: Biró Balázs egyetemi m.-tanár, közig. bíró.
  15. A munkásszervezés gyakorlati kérdései: Vasvári Lajos országgyűlési képviselő.
- Az előadó- és vitakészség fejlesztése az előadott anyag alapján.

KÁRPÁTALJA KULTÚR-SZOCIÁLIS ÉLETE

I. Az elmúlt húsz év iskolapolitikája

Figyelemmel arra, hogy a húsz év után visszacsatolt Kárpátalján a hivatalos akciók eredményt csak úgy érhetnek el, ha az egész magyar társadalom ismeri a visszatért területek főbb kérdéseit és egyúttal magára is vállalja mindazt, amit vállalni társadalmi feladat, szükségesnek láttuk, hogy néhány számon keresztül Kárpátalja kultúr-szociális történetét és jelenét bemutassuk. Mostani cikkünk az iskolapolitika kérdéseit tárgyalja. A következő számban a gazdasági helyzettel akarunk foglalkozni.

1919-ben a bevonuló csehek Rákóczi népét találták Kárpátalján. E nép rejtegette azt az asztalt, amelyen a menekülő nagy Fejedelem aludt (Vezérszállás stb.), meg volt szentelve az a forrás, melyikből meneküléskor megitta lovát (Kövesliget), lobogóját pedig templomában őrizte (Apsán a románok). Rákóczi legendás képe, harca, szenvedése és a ruszin nép iránt érzett szeretete betöltötte ennek a népek egész lelki világát, amely mondasorozatot termelt ki Rákócziról. A csehek látva ezt a meleg szeretetet a kezdeti nekiindulás után abbahagyták a Rákóczival kapcsolatos történelmi „átnevelést”.

Hasonlóan tabu maradt Egán Ede személye, akinek idealizmusát, a nép iránti csodálatos szeretetét, a ruszinokért végzett önzetlen munkáját, szorgalmát és meleg szívét a ruszin soha sem tudja elfeledni.

E két szellem megtestesítője lett Kurtyák János képviselő, aki azt az álláspontot foglalta el, hogy a ruszin nép boldogulása a múltban csak a magyar nemzettel való együttélésben volt biztosítva, tehát a jövőben is ez a viszony jelenti jó sorsának biztosítását. A cseh politikai körök Kurtyák ellen ádáz harcot indítottak. Mivel a lakosság nyíltan mögéje állott, cselekedetei és törekvései mintegy megmutatták azt, hogy hol és mit kell különösen „átdolgozniuk”. Ez az átnevelés főleg három arcvonalon folyt: az iskolában, az iskolán kívüli népművelésben és a társadalmi téren.

A négy ruszin és három cseh gimnázium mellett egy magyar gimnázium volt. Magyar tanításhelyű tanítóképző nem volt, de volt három ruszin és egy cseh tanítóképző. Három ruszin és egy cseh kereskedelmi iskola; tizenhét ruszin, tizenöt cseh és két magyar polgári iskola; 440 ruszin, 164 cseh tanításhelyű és 112 magyar elemi iskola gondoskodott Kárpátalján a szláv öntudat felébresztéséről, ápolásáról, új történelemszemlélet, általában új gondolkodásmód kialakításáról. Természetes, hogy az állami magyar iskolákban is történelemrombolás folyt.

Különösen gondot fordítottak a nép fiainak felnevelésére. Az állami internátusokban a benlakók 50–60%-a ingyenes eltartásban részesült. Az egyetemi tanulmányok elősegítésére bizonyos alapok szolgáltak, később ruszin internátusok voltak az egyetemek mellett, így kellett kinevelődnie annak az új értelmiségnek, amely hivatott lett volna a nép vezetését átvenni a csehektől, ami az autonómia elodázásának főoka volt, mert a régi intelligencia magyar kultúrában nevelkedett, „magyaron” s így megbízhatatlan volt.

A cseh politikai körök tudatában voltak annak, hogy az iskolásgyermekek és ifjak nevelésénél fontosabb a felnőtt lakosság gondolkodásának átalakítása, mert az eltelve volt magyar emlékekkel és általában magyar lelkeséggel. Emellett döntően esik latba az a körülmény, hogy a lakosság többségét a felnőttek teszik s mivel

a tanulóifjúság is ideje nagyobb részét otthon, a felnőttek között éli le, az iskola hatását leronthatja, de legalább is gyengíteni tudja a felnőtteknek „más” szellemisége. Ezért különös gondot fordítottak az iskolán kívüli népművelésre. Kárpátalján 14 járási közművelődési tanács működött. Ezek alá 337 helyi közművelődési bizottság tartozott – az összes községek száma 487 volt – s az általuk rendezett előadásokon, az 1935. évben 218.983 egyén vett részt, tanfolyamaikat pedig ugyanebben az évben 5124 egyén látogatta. E kimutatásban nem szerepelnek az iskolák által rendezett s a nagyközönség által is látogatott előadások.

Nagy gonddal szervezték meg a könyvtárakat. Ezeknek száma az 1935. évben Kárpátalján 592-re emelkedett. Ebből 109 magyar, 421 ruszin, 36 cseh, a többi német és román, 98.728 kötettel. A magyar könyvtárakban összesen 30.712, a ruszin könyvtárakban 53.527, a cseh könyvtárakban 12.624 kötettel, Összesen 188.120 kikölcsönzéssel. Ez utóbbiból 99.669 a magyar, 63.694 a ruszin, 22.621 a cseh könyvtárakra esik és évi 54.455 pengő kiadással. A kiadási tétel következőképpen oszlott meg: 10.394 P a magyar, 9015 P a ruszin és 5056 P a cseh könyvtárakra. Figyelmet érdemel, hogy 522 könyvtár (88%) 58.999 kötettel (60%) és 86.024 kikölcsönzéssel (46%) a 2000 lakoson aluli községekre esik. Hasonlóan nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a ruszin családban az iskolásgyermek olvas fel fennhangon, miért is a tanintézetek könyvtárai is nevelték a felnőtteket közvetett módon, ami azonban statisztikailag nem fejezhető ki.

A könyvtárak állományáról megállapítható, hogy sok volt bennük a történelmi jellegű tanulmány, essay vagy regény, valamint az, hogy a pótlásról *központilag* gondoskodtak. Az olvasók a nagyobb községekben és városokban főleg a modern regényt keresték, a falvakban azonban a történelmi regények forogtak közkézen túlnyomó többségben.

A népművelésben nem maradtak meg a nemzeti öntudat felébresztésénél, hanem annak a gyakorlati életben való alkalmazására is gondoltak. Erre szolgált a három ruszin napilap, nem szólva a Prágából járt cseh napilapok óriási számáról, a hat hetilapról, a nyolc folyóiratról. Két nagy kultúregylet dolgozott számtalan fiókkal, úgyhogy nem volt falu kultúregylet nélkül. Amellett társadalmi egyletek, sportegyesületek, a számtalan községben megszervezett fűvös zenekarok, énekarok tevékenykedtek. Ezek némelyike hírnévre tett szert, egyesek külföldi túrára is mentek. Továbbá nagy szerepe volt a filmek és a rádióknak. Egy néprajzi múzeum (hucul), egy néprajzi egyesület Munkáson, színház, négy nyomda s azonfelül számos helyi jelentőségű, de azért hatásában nem lebecsülendő ruszin egyesület működött. Ezekon kívül nagyon sok ruszin élénken működött a csehek vezetésével a cseh egyesületekben (pl. Szokol, Nemzeti Gárda, Csehszlovák Motoristák Egylete stb.). Ez a népnevelés kiterjedt természetesen a katonákra is, akik főleg csehországi garnizonokban szolgáltak.

Az így beléjüknevelt öntudat jellege elsősorban fajiszláv volt. Ez azonban csak keret. A tartalommal, nevezetesen a sajátos népi öntudattal baj volt. Mert az vajjon „oroszl”, „ukrán” vagy különleges „kárpátaljai” legyen-e? Az utolsónak mindaddig, amíg a „faji” érzés nem lesz elég erős, háttérbe kellett szorulnia, magyarbarát lévén. Az első kettő közül az elején az orosz irányzat volt előnyben, hála a bevándorolt orosz emigránsoknak és a régi cseh pánszláv szellem-

nek. Amikor ez az orosz öntudat erőre kezdett kapni s kitűnt, hogy bizalmatlan a cseh politika szándékai iránt, megkezdődött az ukrán nyelvi és politikai irányzat támogatása a menekült és állásba helyezett ukrán emigránsok segítségével. Így azután hamarosan kezdetét vette az az áldatlan nyelvi harc, amely végigkísérte Kárpátalja életét a húsz év folyamán s kihatott a kulturálison kívül a társadalmi, gazdasági és a politikai életre is, megakadályozván az alkotó munkához szükséges összefogást.

A cseh politikai körök feltételezték, hogy az emigráns ukránok, akik, mint földönfutók, náluk keresethez jutottak, feltétlenül cseh érzésűek lesznek, de azok a fiatal-ságba csehellenes ukrán szellemet plántáltak abban a meggyőződésükben, hogy végül is valahogy sikerül megalapítani a századok óta ábrándozott ukrán államot s Kárpátalja annak egy fontos része leend. Amikor ez az ukrán szellem megerősödött, agresszíven kezdett fellépni. Erre a csehek mellőzték őket. Ekkor kezdte bontogatni szárnyait a sajátos kárpátaljai irányzat, mely azonban nem tudott erősödni sem egyik, sem másik irányzat rovására, mivel a hosszú ideig tartó harc mind az orosz, mind az ukrán irányzatnál egy erős kádert nevelt ki, a csoportok gyengébb elemei pedig már elszóródtak a cseh szervezetekben. Ilyen módon nem alakulhatott ki igazi kárpátaljai államnyelv. Az egyik hivatalnok oroszul beszélt, a másik ukránul, a harmadik ruszinul s közben az igazi hivatalos nyelv a cseh volt, azzal az indokolással, hogy nyelvükben a ruszinok sem egységesek. Az áldatlan nyelvi harcnak másik káros kihatása volt, hogy a nem szláv elem nem tudván melyik ruszin nyelvet tanulja, cseh nyelvet igyekezett elsajátítani és gyermekeit cseh iskolákba küldöztette. A főiskolai tanulmányokat úgyis csak csehül lehetett folytatni.

A ruszin lakosság megosztása tökéletes volt. Ugyanegy községben megvolt az orosz és ukrán kultúregylet, egyik gimnáziumban, tanítóképzőben, polgári iskolában oroszul, másikkban ukránul tanítottak. Természetesen ez főleg vagy kizáróan majd csak ukrán, majd meg nagy orosz írókra szorítkozott. Alkotó munka nem folytatható. Ha egy-egy hely egyirányban kikristályosodott, elszigetelve maradt s így összességben véve a két irányzat halálos ellenségként nézett egymással farkasszemmel, a képtelenül nagyvonalú és széleskörű munkára. Egyben megegyezett mindkét irányzat: abban a meggyőződésben, hogy mindezt a cseh politika taktikázása okozta. Ez a meggyőződés volt az a vonzóerő, amely végül is oly közel hozta egymáshoz őket, hogy már-már megkötötték a modus vivendi-t, hogy összefogjanak, de közbejött 1938 őszén az ukrán kormány kinevezése, mely után az ukrán irányzat természetesen nem volt már hajlandó engedményekre.

Az elmondottakból megállapítható, hogy a súlyos problémákat nem okozó, szerény, egyik napról a másikra élő, nemzeti problémák nélküli ruszin nép helyett a tavaly bevonuló honvédeinket nemzeti öntudattal bíró, problémákon rágódó, népi kultúrájában igényes s a cseh politikai taktikázás fortélyait átélő nép lelkesedéssel fogadta. Ma ez a nép lelki válságban él. Benne a régi és a közelmúlt tradíciója harcol egymással. Le Bon szerint a nemzet igazi lényét a múlt, a sírok, az emlékek alapozzák meg. A Kárpátok alatt ma Rákóczi, Egán, Kurtyák szellemei viaskodnak Maszarik, Rozszipál és a Szics-gárdisták szellemével. Ezen túl kell esnünk, hogy kialakulhasson egy tisztult, öntudatos kárpátaljai szellemiség, amely beleilleszkedik a szentistváni állam-eszme keretébe. De e folyamatot siettetnünk kell erőszakos eszközök elhagyásával, mint ahogy a modern

orvos is hagyja, hogy maga a szervezet láboljon ki a kórból, azonban elősegíti ezt a folyamatot.

Első teendő, hogy az elemi iskolákat ellássuk *megfelelő tankönyvekkel, azaz legyenek olcsók*, ruszin nyelven írottak, amelyek kimondottan Kárpátalja számára készüljenek, hogy ilyen módon a tanító kezébe, aki jórészt magyar iskolát egyáltalában nem járt, magyar állameszmét sugárzó segédeszközt adjunk. Mivel a lakosság nagyon szegény, gondoskodni kellene az ingyen tankönyvsegélyekről s támogassuk taneszközök kiosztásával is, hogy lássa, miszerint kultúráját támogatni akarjuk. Nem szégyen, ha ugyanazokat az eszközöket használjuk fel, amiket a csehek alkalmaztak a magyarság eszméi ellen.

A polgári iskolákban és gimnáziumokban, illetőleg általában a középfokú tanintézetekben a tankönyves taneszköz-segélyeken felül még *különös* gondot kell fordítanunk a *magyar* nyelv és irodalom, a *ruszin* nyelv és irodalom és a *történelem* tanítására, amelyek tanításához *elsőrangú* tanerők választandók ki és *kitűnő* könyvek, nemcsak tankönyvek, hanem olvasókönyvek is, szerkesztendők. Fenn kell tartani a volt internátusokat. Ezek vezetését oly kezekre kell bízni, amelyek erkölcsi és nemzeti szempontból helyes úton vezetnék az ifjúságot.

Továbbá istápolnunk kell a változás miatt megtört existenciákat, nehogy elkeseredett emberekké váljanak, akik mindenre képesek. Részint arról van szó, hogy minden módon elősegítsük a tanulmányaikban megszakadt főiskolai hallgatók továbbtanulását. Internátusokkal, segélyekkel átsegíteni a nyelvi nehézségeken; részben pedig arról, hogy a hosszú évek folyamán összegyűlt félexisztenciákat, ezek a polg. iskolát, szakiskolákat, gimnáziumokat végzett egyének, valamiképpen boldoguláshoz juttassuk, nehogy derékbatört existenciákká legyenek. Ezeknek számát legalább 1500 lélekre becsüljük és elhelyezésükben, mivel otthonukban kenyérhez nem juthatnak, össze kell fognia a társadalom minden rétegének. Talán nagy segítségünkre lesz ebben egy újabb törvényünk végrehajtása.

A legfontosabb pedig, mert ez a lelki konzolidáció alapja, hogy biztosítsuk a kölcsönös bizalom légkörét. A felszabadulás után való hetekben, sőt hónapokban teljes volt a harmónia, azóta azonban valami tartózkodást érzünk ki mindkét oldalról. Magyar részről meglepődtek talán a szláv öntudat felismerésekor. Ezzel mint ténnyel számolni kell. Húsz év nem múlhatott el nyomtalanul, különösen oly intenzív népnevelő munka után. De nézzük közelebbről a kérdést. A szláv öntudat a lakosság túlnyomó részénél kimondottan *kárpátaljai színezetű*, a fennmaradó rész részben orosz, részben ukrán hajlamú. Az volna a feladatunk, hogy ez a két utóbbi csoport alakuljon át minél nagyobb számban kárpátaljai sajátos szellemiségűvé.

Ezért, de általában a felnőtt lakosság *megfelelő* neveléséhez elengedhetetlenül szükséges volna nagyon intenzív iskolán kívüli népművelésre, olyan intenzívre, hogy az képes legyen eredményesen hatni nemcsak a közelmúlt történelemszemléletének ellenében, de egyáltalán hatálytalanítsa a *most* működő külbefolyásokat is, mint a suttogó propaganda, külföldi rádióadások. Ezzel a céllal megszervezett ügyosztálynak még az ősszel meg kellett volna kezdenie működését, hogy a hosszú téli hónapokban már foglalkozhatott volna a nép lelkével. Egy ilyen ügyosztálynak általában azonnal a felszabadulás után meg kellett volna alakulnia, hogy már a kezdeti időben, amikor a lélek a legfogékonyabb, hatni tudjon. Ennek az alkalmas időpontnak ki nem használása azonban igen sok energia és pénz igénybe-

vételét fogja kívánni a jövőben. Azon, ami elmúlt, azon már kár rágódnunk, de nehogy ez megismétlődjék a következő fontos idényben, az ügyosztály megszervezésével nem szabad tovább várunk, annál kevésbé, mert egyes ide tartozó kérdések, mint a könyvtárak ellátása *megfelelő* ruszinnyelvű irodalmi termékekkel, vagy megfelelő szindarabokról való gondoskodás a téli hónapokra, vagy a ruszin rádióadások megszervezése stb., előkészítése hosszabb időt és nagy munkát igényel. Egy ilyen ügyosztály mellett, esetleg ettől függően nagyon hatásos népnevelő segédeszköz lenne egy nagy példányszámú politikamentes, talán inkább társadalmi, szociális és általában ismeretterjesztő ruszin lap.

Ha így azután kialakul a régi emlékek és a százasodó együttélés talajából táplálkozó általános kárpátaljai lelkiség, akkor ez a legerősebb védelmet fogja nyújtani más behatások ellen, mivel a ruszin nép ismert konzervatívizmussal mindig ragaszkodik a „saját”-jához.

Kolb Béla

GYÓGYÍTHATÓ...?

Hogy ez a kérdés, a szifilisz gyógyíthatósága, megjelenik és állandó tanulmány tárgya, annak oka a szifilisz ama kórtani tulajdonságában van, hogy a betegség lefolyása igen hosszú és évtizedes lappangás után is észlelhetjük a betegségnek az egyes szervekben való kiújulását. A feltett kérdésre nem ad választ az olyanféle okoskodás, hogy ha például egy 20 éves korban fertőzött egyén 60 éves korában tüdőgyulladásban meghal és addig semmi szifilisz jelenséget nála nem észleltünk, sőt a betegnek felboncolásakor sem észlelünk, a gyógyíthatóság kérdésére a választ azzal üssük el, hogy 70 éves korában még mindig kaphatott volna szifilisz eredetű fűtőérgyulladást, ha esetleg életben maradt.

A gyakorlati gyógyító orvosi munkának rendje az, hogy a beteg megvizsgálása után felállítjuk a kórismét, majd a kórjóslatot és ezek alapján alkalmazzuk a szükséges gyógyítást. A feltett kérdésre a felelet tehát egybe esik azzal, amikor a kórjóslatot, a prognózist kell felállítanunk. A kór jóslat megállapításában mindenféle betegségnél számos tényezőre kell figyelemmel lennünk. Fertőző betegségek megítélésakor, mint amilyen a szifilisz is, tudnunk kell, hogy a gyógyulás két, a részleteiben előttünk ismeretlen erőnek a mérkőzése, az egyik a *kórokozó baktérium erőssége*, a másik pedig a *szervezet védekező berendezése*. Az eddigi tapasztalatok és megfigyelések alapján annyit kétségtelenül állíthatunk, hogy nem ismerünk olyan szifilisz kórokozó spirochaeta változatot, amely gyógyszereinknek ellenállana, sem olyan szervezetet, amelynél saját védőerő hiányában mindenféle kezelés céltalan és eredménytelen lenne. Annyit azonban tudunk, hogy az egyén legyengült állapota, másféle betegségei, idült mérgezése (alkohol, nikotin) helytelen életmódja a gyógyítást megnehezítik, sőt az említett ártalmak kiküszöbölése nélkül esetleg megakadályozzák. Ezek az ártalmak azonban csaknem mindig megszüntethetők és a szifilisz gyógyíthatóságát döntően csak egész kivételes esetekben befolyásolják.

Az igen nagy irodalomból, nagyszámú kísérleti vizsgálatból nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy egyes spirochaeta törzsek gyógyíthatatlan szifiliszot hoznának létre. Elterjedt felfogás az, hogy a trópusokon szerzett szifilisz-fertőzés különösen rosszindulatú és gyógyíthatatlan. A pontos megfigyelések azonban azt igazolták, hogy a betegség kedvezőtlen lefolyásának oka nem a trópusokon elterjedt valamilyen különleges spirochaeta-fajta, hanem az az éghajlati tényezőkből, életmódból, esetleg a civilizáció és egyéni higiénié hiányából adódik.

A szifilisz kórjósolatának s ami ezzel azonos, gyógyíthatóságának legfontosabb tényezője az időpont, amikor a beteg a gyógykezelést megkezdi. A szifilisz lefolyásában kezdeti, korai és késői stádiumot különböztetünk meg. Mindhárom stádium előtt bizonyos lappangási idő van. Legkedvezőbb eredményeket akkor érjük el, amikor a betegek az első lappangási időszakban vagy pedig a kezdeti stádium ama szakában kezdjük kezelni, amikor a vérsavóvizsgálat még negatív eredményt ad. Sok ezerre menő, évekre terjedő, igen gondos megfigyelés szól amellet, hogy a szifilisz ilyenkor egyetlen erélyes kúrával tökéletesen meggyógyítható. Hosszabb ideig tartó kezelés szükséges, amikor a kezdeti stádiumot már pozitív vérsavó-elváltozás kíséri, vagy amikor a beteg már a második lappangási időszakban esetleg korai jelenségekkel, vagy azok lezajlása után a harmadik lappangási időszakban van. A megfigyelések azonban azt igazolják, hogy a szifilisz ilyenkor is – hosszabb kezeléssel ugyan – de tökéletesen meggyógyítható. Az előbbi esetben a gyógykezelés fél évig, az utóbbi esetben egy, esetleg másfél évig tart. Az *Országos Szociálpolitikai Intézet* újpesti anyagán 1928-1935-ben szifilisszel kezelték közül 49 jelentkezett a kezdeti seronegatív szakban és ezeken úgynevezett abortív kúrát végezhetünk. Ezek közül 30 beteg sorsát sikerült a kezelés befejezte után éveken át figyelemmel kísérni. Klinikai kiújulást egyetlen esetben sem észleltünk. Kettő kivételével a vérsavóvizsgálat állandóan negatív maradt. A korai szakban már pozitív vérvizsgálati lelettel, esetleg kiütésekkel 319 beteg jelentkezett. A kórházba utaltak, elköltözőitek leszámításával 173 betegen alkalmazhattuk a szükséges úgynevezett korai maximális kezelést, illetőleg ennyi betegen kísérhettük figyelemmel további sorsukat. Klinikai kiújulást ezeken sem észleltünk egyszer sem, a vérsavó 4, a gerincfolyadék 2 esetben vált pozitívvá. A szifilisz késői szakában a bőrön, csonton, esetleg belső szervekben a folyamat lényege bizonyos szövetpusztulás, amely hegeképződéssel gyógyul. Amennyiben ez a hegeképződés például a bőrön jelentkezik, az semmiféle működési zavart nem okoz és helytelen lenne a beteget gyógyulatlanok nevezni csupán azért, mert a bőr normális alakelemeinek helyét néhány négyzet centiméter területen hegyszövet foglalta el. Ha azonban ugyanez a hegeképződés a főverőér falán folyt le, vagy esetleg a központi idegrendszer pályáinak egy részét pusztította el, akkor ez a hegeképződés többé-kevésbé súlyos működési zavart okoz és klinikai, gyakorlati értelemben gyógyulásról akkor sem beszélhetünk, amikor a jellegzetes szifilisz szövetképződés az utolsó nyomig eltűnik a szövetből és amikor a leggondosabb kórsvetvettani vizsgálat is a fajlagos szifilisz képződés hiányát állapítja meg.

Természetes, hogy ezekben az esetekben semmiféle elképzelhető” gyógyeljárással tökéletes gyógyulás el nem érhető, mert az elpusztult, hegesedéssel helyettesített szöveteket regenerációra bírni és ezzel a zavartalan működést helyreállítani képesek nem vagyunk. Ezek azok a betegek, akik későn, a fertőzés után esetleg évtizedekkel kerülnek szakszerű kezelésbe és az ezeken nyert tapasztalatok keltik azután azt a látszatot, hogy a szifilisz gyógyíthatatlan betegség. Ezeknek száma pedig nem csekély. Az *Országos Szociálpolitikai Intézet* gondozójában 1928-tól 1935-ig felvételre került 2776 szifiliszben szenvedő közül mindössze 20-6 százalék jelentkezett a kezdeti vagy a korai szakban, a többi a harmadik lappangási időszakban, vagy késői tünetekkel s így a mi tapasztalataink szerint a betegeknek mintegy háromnegyed része kiesett az optimális gyógykezelés lehetőségéből. Csaknem minden szakember nagy tapasztalatok

alapján ma mint tételt hangsúlyozza, hogy a szifilisz *tökéletesen, a kiújulások lehetősége nélkül gyógyítható betegség* és a mi megfigyeléseink is ezt erősítik meg. Előfeltétele ennek azonban, hogy a *beteg idejekorán kerüljön orvosi kezelésre* és annak a *gyógyulásig* alávesse magát.

Igen fontos kérdés a szifilisz gyógyulási időtartamának a megállapítása. Régebben öt évben állapították meg azt az időt, amikor a beteget gyógyulnak nyilváníthatjuk, ha a kezelés befejezte után ennyi időn belül kiújulást nem észlelünk. Mai kezeléseink és vizsgálati módszereink mellett ezt az időt lényegesen rövidebbnek vesszük és a kezelés befejezte után a betegnek egy, esetleg három évig tartó megfigyelését elegendőnek tartjuk.

A gyógyulás kérdésének elbírálásakor még meg nem oldott feladat azoknak a rendszerint későn kezelésre kerülő betegeknek megítélése, akiken a legerélyesebb kezeléssel sem válik a vérsavó-vizsgálat negatívvá, a betegen azonban hosszas és igen pontos klinikai vizsgálattal sem észlelünk semmiféle kóros jelenséget.

Mindezekből a népegészségügy szempontjából azt a következtetést kell levonni, hogy a szifilisz gyógyítható betegség lévén, a gyógyítást nem lehet a beteg kizárólagos magánügyének tekinteni, hanem törvényes intézkedésekkel kell olyan intézményeket teremteni, ahol a legszélesebb néprétegek megtalálják a gyógykezelés és a gyógyulás lehetőségét.

Somogyi Zsigmond

HOZZÁSZÓLÁS KÉT RÁDIÓVITÁHOZ

Rövid időn belül két rádióvita hangzott el olyan szociális kérdésekről, amelyek a társadalom legszélesebb rétegeit érintik és érdeklik. Az egyik kérdés, amelyről Gortvay György és Mihelics Vid egyetemi magántanárok szóltak a rádióban, az volt, hogy *vissza kell-e szorítani a nőt a kenyérkereső pályákról?* A másik kérdést Kovrig Béla egyetemi magántanár vetette fel a nagy nyilvánosság előtt: *javul-e a munkásember sorsa?* A két vitaelőadás után számos hozzászólás érkezett a rádió vezetőségéhez, amely szerencsés érdekel adott lehetőséget e fontos kérdések megbeszélésére. Az ilyen előadások elősegítik a helyes közvélemény kialakulását, felvilágosítanak, nevelnek s háttérbe szorítják az elferdült vagy szélsőséges nézeteket. A felvilágosításnak erre a munkájára nagy szüksége van a magyar társadalomnak, amely gyakran nem látja vagy tévesen ítéli meg életbevágó problémáit. E sorok írója, mint egyszerű rádióhallgató szól a felvetett kérdésekhez abban a sorrendben, amint azok a rádióban elhangzottak.

Vissza kell-e szorítani a nőt a kenyérkereső pályákról?

Amikor Gortvay György és Mihelics Vid erről a kérdéstről vitáztak, eszünkbe jutott a múlt század legnagyobb és legszellemesebb magyarjának, *Széchenyi István* grófnak egy alig ismert megjegyzése a szociális kérdéstről: *”Isten egynek jobb szakácsot; másnak viszont jobb gyomrot adott.”* Hát igen, ahol jó a szakács és van mit a tejbe aprítani, ott bizonyára Mihelics Vid erkölcsi indokainak, a nő természetes hivatását hangsúlyozó és a családi élet védelmét követelő szempontjainak adnak igazat. De ahol jobb a gyomor mint a szakács, ott Gortvay György szociálpolitikai és társadalomgazdasági érveit tapsolják meg.

Magyarországon kerek számban 1,200.000 kenyérkereső nő – az ország lakosságának 10 százaléka – dolgozik és közülük 21 százalék, tehát körülbelül negyed-

millió van férjnél. Mihelics egyrészt ezeket, másrészt a 24 éven aluli lányokat kívánja eltávolítani államhatalmi beavatkozással a kenyérkereső pályákról a családi élet fájdalmasan kimélyülő válságának megszüntetése és a természetes népszaporodás előmozdítása érdekében. Hogy mennyire igaza van, ezt egyetlen megdöbbenő szám szemlélteti: a múlt év novemberében végzett népösszeírás szerint 1920-tól 1939-ig Budapest lakossága 186.881 fővel gyarapodott, de ebből csak 1480 fő volt a természetes szaporodás! De vajjon lehetséges-e a dolgozó nőt otthonába visszaszorítani anélkül, hogy az eredmény ne a család megélhetési gondjainak és a családi élet ebből fakadó válságának fokozódása volna? Mihelics maga is azon az állásponton van, hogy az adott helyzetben a nők eltávolítását a dolgozók sorából teljes mértékben megvalósítani nem lehet és hogy igen megfontoltan, lépésről-lépésre haladva kell a kérdést megoldani. Ezért meghagyná a kenyérkereső pályákon azokat a nőket, akiknek munkáját más nem tudná ugyanolyan jól elvégezni s ezért állítja fel a megoldás előfeltételeként, hogy az érintett családok megélhetéséről gondoskodás történjék.

Ebben találkozott felfogása Gortvay György érveivel, amelyek közül azt kell elsősorban kiemelni, hogy a nőket számbeli többségük mellett – Budapest I. kerületében például a novemberi népösszeírás szerint *1000 férfitra 1483 nő esik!* – a társadalomgazdasági viszonyok kényszere mozdította ki a családból és vitte kenyérkereső pályákra. Ahol ez történt, ott a család a családfő keresetének elégtelensége miatt rá van szorulva a nő házonkívüli munkájára s keresetére, mert enélkül megélni nem tud. Hangsúlyozta Gortvay, hogy a nő a társadalomnak a férfival egyenlő értékű tagja, tehát a munkához való joga elvitathatatlan. Azt az érvét, hogy a hivatásukkal szinte összeforrott és egyes munkaterületeken különös rátermettséggel dolgozó nőknél az elvesztett foglalkozásért nem nyújtaná kárpótlást az otthon – Mihelics is elismerte.

De a rádióban vitaközöt két szociálpolitikus egymást teljesen meggyőzni és a kérdést eldönteni mégsem tudta. Gortvay György érvei logikusan bebizonyították, hogy a nő eltávolítása az otthontól nem ok, hanem okozat; következménye annak, hogy „jobb a gyomor mint a szakács”. Mihelics Vid viszont világosan bebizonyította, hogy a család nemzetfenntartó hivatásának erősítése és a népszaporodás fokozása föltétlenül megköveteli a nő visszatérését az otthonba. Mi itt a megoldás? Hogyan lehet megszüntetni az önfenntartás természeti törvényének és a nemzetsorvadás elleni küzdelemnek tragikus összeütközését? A kérdés, amelyről a két szociálpolitikus vitája folyt, végeredményben: a szegénység problémája és a családi élet erkölcsi válsága, ha nem is kizárólag, de legfőképpen a szegénység következménye.

Beszéljünk erről az utca emberének egyszerű nyelvén ... A családfő nem keres eleget, vagy nem keres semmit – a feleség és a leány (esetleg mind a kettő) dolgozni megy. A felnőtt leány nem tud férjhez menni és terhére van a családnak. Mit csinál? Munkát és – ha lehet – kenyeret keres. A fiatalember nem nőülhet, mert havi 120 pengőből feleséget és családot nem lehet eltartani. Mit tesz a menyasszonya, amíg a fizetés havi 200-ra emelkedik? Dolgozik. És ha már állást kapott, akkor ezt az esküvő után is megtartja, mert havi 200 is édes-keves ... Már most, ha gyermek születik – a nő elveszti az állását. Hát vigyáznak, hogy ne szülessék ... Legtöbbször ilyen csekélynek látszó anyagi kérdéseken, pengős gondokon múlik egy család sorsa, megszületése vagy felbomlása, a házastársak

között, a szülő és a gyermek között való kapcsolatok meglazulása ... Hangsúlyozzuk, hogy legtöbbször, mivel az erkölcsi okok jelentőségét lelcicsinyelni nem akarjuk.

A családi élet válságát tehát az államhatalom parancs-zavával megszüntetni nem lehet. *A nő visszaszorítása a kenyérkereső pályákról célját tévesztené, ha a családot nem mentesítenék egyidejűleg azoktól az anyagi gondoktól, amelyek a nőt kenyérkereső pályákra terelik és elvonják attól, hogy természetes hivatásának élhessen.* Mihelics Vid hangsúlyozta a rádióvitában, hogy ehhez bizonyos szociálpolitikai intézkedések szükségesek, amelyek közül a családi bérrendszert, a társadalmi biztosítások kiterjesztését, a családtagok számára igazodó adórendszerrel és a kertés munkástelepek létesítését említette. Minden bizonnyal üdvös intézkedések ezek, de nem segítenek, legfeljebb enyhítenek a bajokon. Az ösvény, amelyen a nő eltávolodik a családi tűzhelytől a szegénység éles kavicsaival van telehintve... A szegénység ijesztő terjedését pedig csak az akadályozhatja meg, ha mélyrehatóan átalakul az ország egész közgazdasági, magán-gazdasági és pénzügyi szerkezete.

A széles néprétegek megélhetésének mérlegén egyensúlyba kell hozni a kiadások és a bevételek serpenyőjét. Államháztartásunk erősen túl van méretezve. Fogyasztási és forgalmiadórendszerünk a legsúlyosabban a legszegényebbeket nyomja. Mennyiségileg többet, minőségileg jobbat kell termelni és amit termelünk, jobban kell értékesíteni. Bele kell kapcsolódnunk a nemzetközi kereskedelem természetesen rendjébe, ahol a kivitt és behozott árukért pénzzel fizetnek, mert a cserekereskedelem erőszakolt rendszerének és a vele együttjáró megszorításoknak fenntartása mellett a jobb értékesítés alig lehetséges. Elősegíteni a tőkeképződést, fokozni a termelő tőke biztonságát, növelni a magántulajdon becsét, birtokosainak körét és a tulajdont teremtő munka megbecsülését: egymással szorosan összefüggő és együttesen, de csakis együttesen megvalósítható feladatok.

A nemzetgazdasági rendszerváltozás azonban, amelynek irányára ezek a megjegyzések csupán utalnak, korántsem elegendő. Szellemi és erkölcsi megújódáson kell átessenie a lelki megzavarodottság ködtengerén irányvesztve bolyongó társadalmunknak, mert vajjon hogyan képzelhető el, hogy ilyen átforgalmazás nélkül a vitustánc állapotából egyensúlyi helyzetbe jusson a közvélemény? Hogy mindez végbemehessen, mi mindennek kell történnie a határokon belül és – a határokon kívül? A legtöbb ember nem is látja a nagy átalakulást, mely a születése előtt kezdődött, a szemei előtt folyik és az ő elmúlása után fog nyugvóponthoz érni – csak a megrázkódtatásait érzi és szenvedti...

Javul-e a munkásember sorsa?

Néhány nappal Kovrig Béla és Varga Gyula rádióvitája előtt az egyik lapban megrendítő életkép keltette fel figyelmünket, amelyet Muraközy Gyula rajzolt meg. Kopogtatnak és belép a szobába egy zömök termetű, komoly arcú magyar, bizonyos Gergely János Sikotáról, Somogy megyéből. Nagy tisztességtudóan elmondja, hogy „a földreform irányában gyűtt volna”, mert kilenc hold föld van Kistamasiban, amelyet 3500 pengőért meg lehet kapni. Gergely János kanász az egyik uradalomban és hét gyereke él, kettő meghalt. A fizetése 8 köből búza, 8 köből rozs, 12 méter fa, egy hold föld használatra, egy tehén, egy „nevendék” tartása, 24 kiló só, 6 pengő fertálypénz. A kilenctagú családnak egy évre summa summarum 560 pengője van „Elég jó a fizetség ...” – mondja Gergely János, de

bizony ő mégis a kistamási földet szeretné ... Varga Gyula a rádióvitában a maga álláspontjához élő illusztrációként használhatta volna ezt a Gergely János egykori frontharcost, jelenleg uradalmi kanászt, aki – ha úgy hozza a jövő – megint frontharcos lesz, meg a többi Gergely Jánost, akik néhány hold földért epedeznek. Ezek a Gergely Jánosok a legilletékesebbek választ adni arra, hogy megjavult-e a munkásember sorsa? Javulni javul, ez bizonyos, főleg az ipari munkásságé és ez magyarázza meg a falu népének állandó vándorlását a városok, főleg Budapest felé. Kovrig Béla elsősorban az ipari munkásságról szólott rádióelőadásában és kellő alaposással bizonyította, mi minden történt sorsuk javítására, életszínvonaluk emelésére az utóbbi években. Joggal mondhatta, hogy a munkabérek javultak, a céltudatos iparfejlesztés új munkaalkalmakat teremtett, hogy az árszínvonal kiegyensúlyozása, a drágaság megfékezése és a pénz értékállandóságának biztosítása nagy szociális védelmet jelent. Joggal hivatkozhatott a társadalombiztosításra, a legalacsonyabb munkabérek megállapítására, a munkaidő szabályozására, a munkásság nyári üdültetésére, a munkásifjúság kirándulásaira és egyéb szociális intézkedésekre. De hogy még sok a tennivaló és hogy hazánk még nem szociális paradicsom – vájjon ki ne értene ebben egyet Kovrig Béla vitázó partnerével, aki az utóbbi évek jószándékú és komoly társadalmi reformjainak értékét és hatását inkább a vitakozás kedvéért vonta kétségbe. Ezek a reformok itt vannak és ha nem is tökéletesek, ebben a földi alkotások sorsát osztják.

Hibáik serkentsék szüntelenül a megjavításukra való törekvést. Végrehajtásuknak nehézsége és lassúsága a kormányzat köteletségévé teszi, hogy azt a bürokráciát, amely ebben hibás, közelebb hozza az élethez. A helyzet csak akkor javulhat, ha a lomhán őrlő és a rendeletek özönével dolgozó hivatali apparátus megértőbbé válik a szegénység szenvedései iránt és tudatára ébred annak, hogy nem aktákat, de emberi sorsokat intéz.

Kovrig Béla rádióelőadása idején a parlament még nem tárgyalta le a legkisebb mezőgazdasági munkabérekéről szóló törvényjavaslatot, amelyre ugyancsak hivatkozhatott volna, mert megfelelő végrehajtás esetén e törvény újabb lépést jelent a falusi nép életének javításában. A képviselőházi vita során hallottuk, hogy a sommás munkások 16 órát – „látástól vakulásig” – dolgoznak naponta, hogy a munkaidőt a földmunkásoknál is szabályozni kell, hogy rájuk is ki kell terjeszteni a társadalombiztosítást és hogy az egész mezőgazdasági munkarendszer gyökeres megváltoztatása által emberhez méltó életet kell ennek a legmagyarabb munkásrétegnek biztosítani. Másrészt a vita egyik tekintélyes szónoka azt állította, hogy magasabb gazdasági okok teszik lehetetlenné, hogy ugyanarra a színvonalra emeljék az agrármunkásság életét, mint amilyen színvonalon az ipari munkásságé van. Az ipar nyeresége ugyanis jóval magasabb, ezért elbírja a nagyobb kiadásokat, de a mezőgazdasági munkaadó összeszerkesztése a fel-fokozott terhek alatt.

Ilyen ellentétes vélemények mutatják, hogy a földmunkásság helyzetének megjavítása milyen súlyos problémákat vet fel. Nyilvánvaló tehát, hogy a komoly földreformmal párhuzamosan napirendre kell tűzni a mezőgazdaság jövedelemfokozásának, a mezőgazdasági iparok fejlesztésének, a munkamódszerek átalakításának feladatait, amelyeknek megvalósítása külön-külön is olyan nagy tőkék befektetését teszi szükségessé, hogy e hatalmas agrárreform tekintélyes külföldi kölcsön igénybevétele nélkül alig képzelhető.

Nemrég azt a jellemző megjegyzést hallottuk valakitől, hogy nehéz iskola az, amelybe a nagytőke, a gyár és a föld urai mostanában járnak. A magyar élet elfogulatlan szemlélője mégis azt a választ adja, hogy tanuljanak szorgalmasan azokból a föliánsokból, amelyeket szemünk láttára ír tele szigorú intelmeivel a történelem. . . . Attól az életszínvontól, amely viszonylagos megelégedést teremt, attól a magántulajdontól, amely megélhetést vagy otthont nyújt, esztelenség volna elzárni a dolgozókat, mert aki annak részese, az erősíti és nem gyöngíti a keresztény civilizációra felépített társadalom alapjait. Nincsen olyan egészséges szociális reform, amelyet sokalhatnánk, nincsen olyan méltányos és mértéktartó szociális követelés, amelyet elutasíthatnánk.

Egy határa van csak e reformoknak, amelyet Kovrig Béla azzal a megállapításával vont meg, hogy a magyar állam nem egyetlen nemzedéké, tehát szociális politikája és annak terhei sem korlátozódhatnak egyetlen nemzedék életére. Igaz, túl vagyunk halmozva szociális feladatokkal, amelyek türelmetlenül dörömbölnek a kapukon, de ennek oka, hogy sokan nem akarták meghallani, amikor csak kopogtattak. Most már csaknem mindenki látja őket és akik a kopogtatásra nem nyitottak ajtót, megbánással szemlélhetik a mulasztás nagyságát és a teendők sokaságát. Ezért ropogatja meg vasmarkával a mi nemzedékünknek csontjait az idő, az elszalasztott idő . . .

És ez teszi a most élő nemzedék köteletségévé legalább is a legkirívóbb mulasztások gyors jóvátételét. Ennek sürgetésében és megvalósításában azoknak az idők szavát megértő és a nemzet vezetésére hivatott társadalmi rétegeknek kell előljárniok, amelyek nem felejtették el, hogy egy évszázad előtt a magyar nemesiség minden osztályönzést félretéve és kiváltságos helyzetéről lemondva milyen áldozatokat hozott. Szálljanak bátran szembe az ál- és félműveltség csodadoktoraival és fogadják el munkatársakul az előretörő új rétegeket, amelyeknek követői Sikotáról jönnek Budapestre. A múlt őrzői így találkoznak a jövővel, a jó hagyomány így fog össze az életerős fejlődéssel. Szerencsés találkozás! Mert a múlt nem a hagyományok temetője, amelyben dicső vagy elfelejtett halottak porladoznak, hanem a magyar anyaföld, amelynek mélyéből az élet folytonossága fakad. A fejlődés útja a múltat összeköti a jövővel. A magyar józanság ezt az utat járja, mert ez vezet a társadalmi igazságtételhez. A másik utat idegen bálványok képe szegélyezi s a nép, melyet gonosz szellemek erre vezetnek, megtagadja múltját és elveszti a jövőt.

Vértes István

A SZÉKESFŐVÁROSI ISKOLAI GONDOZÓNŐVÉREK MUNKÁJA

Az iskolai egészségvédelmi intézmény az iskolás gyermekek egészségével és szociális gondozásával foglalkozik. Hazánkban ezt a feladatot rendszeresen jelenleg csupán Budapest törvényhatósága végzi. Intézményének gondoskodása a székesfővárosi kisdudóvók, elemi és polgári iskolák, valamint más iskoláknak közel 100.000 tanulója terjed ki.

A közegészségügyi alaptörvény (1876: XIV) mindenfajta iskola egészségügyi felügyeletét és ellenőrzését a hatósági orvosokra bízta. Am a hatósági orvosok idevágó működése sokoldalú tevékenységük miatt nem lehetett eléggé hathatós. Ezért a székesfővárosi törvényhatósága már a háború előtt az iskolaegészségvédelmi intézmény kiépítését tervezte, csakhogy az 1914-ben kitört világháború útját állotta megvalósí-

tásának. A világháború után pedig a főváros anyagi eszközök híján nem gondolhatott nagyobb szabású iskolaegészségvédelmi intézmény megszervezésére. Végre 1922-ben megtörtént az első kezdeményező lépés. Az Amerikai Vöröskereszt segítségével hat különböző fővárosi iskolában iskolafogorvosi intézeteket szerveztek és ott 12 fogorvost és 8 asszisztensnőt alkalmaztak. A felszerelést az Amerikai Vöröskereszt adta. Az intézet további fenntartásáról már a székesfőváros gondoskodott.

Ez a kezdeményezés igazolta, hogy az iskolákba összehúzóult tanulócsoporthoz egészségügyi, és szociális gondozása valóban nemzetmentő érdek. És ez a megismerés alapot adott arra, hogy 1925-ben kísérletképpen kiterjesszék a tanulók egészségügyi ellátását. A teljeskörű iskolaorvosi munka elvégzésére ekkor hét iskolaorvost és hét iskolai gondozónővért alkalmaztak. A kísérlet már egy esztendő alatt bevált. Ezért 1926-ban megszervezték a székesfőváros iskolaegészségvédelmi intézményét. Ekkor a főváros községi iskoláinak túlnyomó részét 47 iskolaegészségügyi körzetre osztották fel és minden körzetbe egy-egy iskolaorvost és egy-egy iskolai gondozónővért küldtek. Új iskolák bekapcsolásával az intézmény munkaköre évek folyamán egyre szélesbbedett s jelenleg már 56 iskolaorvosi körzetben 56 iskolaorvos mellett 59 iskolai gondozónővér látja el a tanulók egészségügyi és szociális gondozását.

Ez a fejlődés nem történt egyszerre, hanem az észszerű fokozatos haladás képét mutatja. Az 1927/1928. iskolai évben az iskola egészségvédelme Csordás Elemér tisztii főorvos javaslatára a székesfővárosi óvodákra és gyermekotthonokra, az 1933. évtől pedig az iparosanconthoz tanulóira is kiterjedt. Így azóta teljes az intézmény munkaterülete.

A székesfőváros iskolai egészségvédelmi intézménye elsősorban az iskolaorvosok, másodsorban, ám éppen olyan jelentőséggel, az iskolai gondozónővérek tevékenységén épül fel. Az iskolaorvosnak értékes munkája teljes mértékben csak akkor érvényesül, ha azt az iskolai gondozónővér az orvos utasításai szerint és vele teljesen együttműködve megfelelő szociális ténykedéssel kiegészíti. A mai követelmények szerint megépült és immáron véglegesített iskolaegészségügyi intézmény 56 iskolaorvosi körzete 7 iskolai gondozónővéri munkakörzetre van felosztva. Minden munkakörzethez 8 egymással szomszédos iskolaorvosi körzet gondozónővére tartozik. A munka egyöntetűsége és ellenőrzése érdekében a 7 munkakörzet mindegyikében a központi iskolai gondozónővér vezetésével havonként egyszer közös megbeszélést tartanak.

Az intézmény tevékenysége kifejezetten a betegség megelőzése és így gyógyító munkát nem folytat. Minden iskolaépületben várószoba és vizsgálószoba tartozik az intézményhez. Ezekben a helyiségekben folytatja működését az iskolaorvos és az iskolai gondozónővér. A gondozónővér feladata az iskolaorvos munkájának támogatása, a tanulók egészségügyi és szociális helyzetének ellenőrzése és annak alapján a szükséges segítség megszervezése. Ilyenformán a gondozónővér teendői többfelé tagozódnak: Az iskolában köteles naponként 8–12-ig az iskolaorvosnak segédkezni és az iskolaorvos felügyelete alatt az év elején és az év végén testsúly- és magasságmérést végezni. Amellett vezeti az egészségügyi munkával kapcsolatos nyilvántartást és végzi az egyéb írásbeli munkákat. Ez az adminisztratív tevékenysége is sokoldalú. Legfőbb kötelessége ebben, hogy az egyéni törzslapot vezesse és gondoskodjék arról, hogy minden gyermeket egészségügyi törzslapja iskoláról-iskolára kövesse az iskoláztatása befejezéséig. Segéd-

kezik az iskola orvosának ama tanulók kiválasztásában, akik egészségügyileg rászorulnak arra, hogy a székesfőváros nyaralattási akciójában résztvegyenek. Ezek számára külön törzslapot állít ki. Ingyenes étkezést – tejet és felruháztást eszközöl ki azoknak a gyermekeknek, akiknek erre egészségi állapotuknál fogva szükségük van (vérszegénység, leromlottság, szív- és tüdőbaj). Ha az iskolai gondozónővér ezt a munkát elvégezte, akkor munkanapokon a tanulók érdekében 12–2-ig, sok esetben a késő délutáni órákig, családokat látogat. A családlátogatás körében felmerült teendők egyrészt egészségügyi, másrészt szociális természetűek.

Egészségügyi látogatást végez a gondozónővér az iskolaorvos megbízásából. Ellenőrzi a gyermek gondozását, táplálását. A tájékozatlan vagy gondatlan szülőnek útmutatást ad a gyermek ápolására, tisztántartására stb. A szegénysorsú elfoglalt vagy beteg szülő beteg gyermekét szükség esetén gyógykezelés végett elkíséri az illetékes orvoshoz, avagy segít a gyógyintézeti elhelyezésben. Általában valósággal helyettesíti egészségügyi és szociális vonatkozásokban a szülőt. Az iskola igazgatójának kívánságára pedig elkíséri a tanulókat a tüdőbeteggondozó intézetbe a kötelező csoportos vizsgálatok alkalmával. A kislétszámú iskolába való áttelepítés szempontjából megvizsgálja a gyermek egészségügyi családi körülményeit és ebben a kérdésben a döntő pedagógiai szakbizottság előtt képviseli a gyermek érdekeit.

A szociális tevékenysége körében környezettanulmányokat végez, midőn évenként egyszer köteles elmenni az elemi iskolák minden elsőosztályos szegénysorsú tanulóijához és azonkívül a magasabb osztályok szegénysorsú tanulói közül azokhoz, akik évközben más iskolaorvosi körzethez jöttek át az ő körzetébe. Meglátogat ezenfelül minden óvodást, aki előzőleg az Országos Stefánia Szövetség gondozottja volt. Ezek az évenként rendszeresen végzett környezettanulmányok azért fontosak, mert ezek alapján számolnak be a gondozónővérek iskolaorvosaiknak az orvosi vizsgálatok alkalmával az egyes gyermek szociális és családi körülményeiről. Legtöbbször éppen a hiányos táplálkozás, a rossz lakásviszonyok, a szülők rossz egészségi állapota stb. magyarázza meg a gyermek betegségét, avagy leromlott egészségi állapotát. Azonkívül e környezettanulmányoknak az a lényeges eredménye, hogy a gondozónővér jól ismeri az ő átlag 1500-2000 létszámú körzetébe tartozó gyermekeket és családokat.

A gondozónővér minden látogatásáról, környezettanulmányáról két példányban írásbeli jelentést készít. Az egyik példányt a gyermek egészségügyi törzslapjához csatolja, a másik példányt pedig az iskola igazgatójához juttatja el, hogy annak alapján a tanuló szükség esetén a szociális segítség (ruházat, ebéd, tej, avagy orvosi segédeszköz: szemüveg, lúdtalpbetét stb.) kiutalásához hozzájusson. Az 1938-1939. tanévben a gondozónővérek 5846 egészségügyi és 6365 szociális, vagyis összesen 12.211 környezettanulmányt készítettek.

Az iskolai egészségvédelmi intézmény szakfőnöke: a tisztii főorvos, ő a gondozónővérek munkájának is szakirányítója és vezetője. Ezt a munkafeladatot az egységes irányítással megbízott és a tisztii főorvosi hivatalba beosztott központi vezető gondozónővér útján gyakorolja. A tanulók egészségvédelmi és szociális ellátása tekintetében tehát az iskolai gondozónővérek a tisztii főorvos, illetve a központi gondozónővér irányításai szerint járnak el. Egyéb szolgálati vonatkozásban az iskolai gondozónővérek a polgármesteri VII. ügyosztály vezetőjének, illetőleg az iskolaigazgatóknak utasításait követik.

A székesfőváros törvényhatósága nagy áldozatkészséggel valósította meg az iskolai egészségvédelmi intézményt. Az iskolaorvosok végleges státusba jutottak. A 90 iskolaorvos közül 72 a VI-IX. fizetési osztályba, 18 pedig az ideiglenes iskolaorvosi fizetési osztályba került. Az intézmény személyi, valamint dologi kiadásairól így már véglegesen gondoskodtak. A legközelebbi jövő feladata az intézmény teljes megszervezése érdekében az iskolai gondozónővéri státus megszervezése és beállítása lesz.

A székesfőváros iskolai egészségvédelmi intézménye szervesen illeszkedik a székesfőváros más szociális és

egészségügyi intézményei közé s szerencsésen kiegészíti azokat. A székesfőváros népességének egészségügye helyesen csak úgy oldódhat meg, ha az anya- és csecsemővédelem feladatának befejezése után a szociális és egészségügyi gondozást a felette veszélyeztetett iskoláskorban folyamatosan veszi át a jól megszervezett iskolaegészségvédelmi szervezkedés. Ha minden gyermeket születésétől iskoláinak elvégzéséig megfelelő szerzetettel és szakszerűséggel istápolunk, akkor lényegesen hozzájárulunk annak a betegségmegelőzésnek kialakításához, mely sikerrel el fogja hátrítani a városi nép testi elkorcsosulását.

Dr. Massanek Gáborné

S Z O C I Á L I S T U D Ó S Í T Ó

A kötelező munkaszolgálat a Cseh morva protektorátusban

Egy 1939 augusztus 22-én kihirdetett törvényerejű rendelet kötelezővé tette a munkaszolgálatot.

Különlegesen fontos közmunkák elvégzésére kötelesek minden 16 és 25 év közötti férfi a munkaszolgálatban résztvenni. A szolgálat tartama rendszeresen egy év, amely azonban két évre emelhető fel az egyes közmunkák természetére szerint. Azok a férfiak, akik már katonai szolgálatot teljesítettek, kívánhatják, hogy a katonai szolgálati idő munkaszolgálatuk idejébe legfeljebb 6 hónapi idővel beszámíttassák.

A népjóléti minisztérium állapítja meg azokat a közmunkákat, amelyek különösen fontosnak tekintendők. A munkaszolgálatra kötelezetteknek a munkára való besorozásánál a lehetőség szerint figyelembe kell venni képzettségüket és polgári foglalkozásukat.

A munkaszolgálatra kötelezettek attól a közülettől, amelynek részére munkát végeznek, kollektív megállapodásokkal meghatározott javadalmazást kapnak. A családfenntartók – amennyiben az általuk élvezett ez a javadalmazás családjuk eltartására nem lenne elegendő – megfelelő családi pótlékot kapnak. A munkaruhákat és szerszámokat ingyen kapják. Ezt a törvényerejű rendelet életbe léptető és 1939 augusztus 24-én kelt kormányrendelet megállapítja, hogy a kötelező munkaszolgálatot mindenféle munkára igénybe lehet venni.

Azokat az embereket, akik az elmúlt két évben főleg mezőgazdasággal foglalkoztak, elsősorban mezőgazdasági munkára kell felhasználni. A szolgálatra kötelezetteket további szaktanfolyamokra lehet vezényelni, hogy mint képzett munkaerőket lehessen őket egyéb munkakörben is felhasználni. Az ilyen szaktanfolyamon töltött idő a munkaszolgálat idejébe beleszámít.

A munkaszolgálatra való behívást a kötelezett lakóhelye szerint illetékes munkaügyi hivatalok végzik.

A munkaadó köteles a behívottak bérét addig a napig, amíg a munkaszolgálatba való belépés miatt a munkaadótól megváltik, megfizetni, egyébként pedig mindazokat az okmányokat, munkaszerződést stb. rendelkezésére bocsátani, amelyeket a munkaszolgálatosnak bevonulásakor be kell mutatnia.

A munkaügyi hivatal a munkaszolgálatra való behívást elhalaszthatja a munkaszolgálatos tanulmányainak, nevelésének stb. befejezéséig, valamint azokban az esetekben is, amikor ő családjának legfőbb fenntartója és a család súlyos nehézségeknél kitéve azonnali behívása esetében, továbbá olyankor is, amikor olyan gazdaságilag különösen fontos üzemben van alkalmazva, ahol nem nélkülözhető, stb. A kötelező munkaszolgálatot végzők munkaügyi kérdéseit – különösen a munkaszerződést, a munkaidőt, a szociális biztosítást és a munkavédelem többi kérdéseit illetően – a törvényhozás szabályozza.

Az önkéntes munkaszolgálat módosítása Németországban

Az 1939 szeptember 9-én alkotott törvény bizonyos módosításokat eszközölt a nemzeti munkaszolgálatról szóló 1935 június 26-i törvényen.

Ezt a szolgálatot becsületbeli kötelesség teljesítésének tartja a nemzettel szemben. Ezért minden fiatal német, nemre való tekintet nélkül köteles a hazáját azzal is szolgálni, hogy munkáját a rendelkezésére bocsátja.

A munkaszolgálat szervezeteileg a belügyminisztérium kötelékébe tartozik, de vezetője: a nemzeti munka vezetője, aki felelősséggel tartozik mind a munkaszolgálat organizációját, mind a munka megosztását, mind pedig a munkások magatartását és nevelését illetően.

A birodalmi kancellár állapítja meg azt a kontingenst, amely évenként a szolgálathoz behívásra kerül. A munkaszolgálat kötelezettsége alá esnek az összes fiatal emberek, 18-25 éves korig és behívásuk abban az évben történik, amelyben elérik huszadik életévüket. De fiatalabbak is jelentkezhetnek önkéntesen. A külföldön tartózkodók indokolt esetben két éves haladékosan kapnak. Zsidók a munkaszolgálat tagjai nem lehetnek, azok pedig, akiknek ősei között zsidók is vannak, nem tölthetnek be tisztviselői rangot a munkaszolgálaton belül.

A munkaszolgálat részben állandó (hivatásos) osztályokból, részben behívás vagy önként jelentkezés folytán időlegesen szolgáló csoportokból áll. Az állandóan szolgálók a munkaszolgálat leendő vezetői, akiknek, hogy ezt a rangot elnyerjék, egyfolytában legalább 10 évig kell szolgálniuk. A munkaszolgálat vezetőit a birodalmi kancellár nevezi ki és menti fel, míg az állandóan szolgáló osztályok többi tagjait a nemzeti munka vezetője nevezi ki és mozdítja el.

A nemzeti munkaszolgálatban való részvétel nem foglalkozás vagy alkalmaztatás a munkaviszonyokat, vagy a szociális biztosítást szabályozó törvények értelmében. A szolgálat tagjai fegyelmi szabályok alatt állanak, tilos nekik bármely tevékenységet a nemzeti szocialista párt vagy bármely más szervezet keretében kifejteni, tilos házasságot kötniök, ipari üzletet vezetniök, vagy bármely más, – fizetett mellékfoglalkozást üzniök. Baleset vagy betegség esetében ingyenes orvosi gyógykezelésre van joguk.

A nők munkaszolgálatát külön rendelkezések szabályozzák.

A munkaközvetítés rendezése az új német területeken

A múlt évi szeptember 14-én kelt rendelet értelmében a magánmunkaközvetítő hivatalok Ausztriában, a Szudéta-földön és Memelben legkésőbb 1940 március 31-ig folytathatják működésüket, kivéve, ha a munkaügyi miniszter további munkájukat engedélyezi. Üzletszerűen

munkaközvetítő tevékenység e területeken és a Saarvidéken már 1940 január 1-től kezdve nem folytatható. Kivételt a munkaügyi miniszter tehet. A határidő lejártával a munkaközvetítést e területeken is az 1935 november 5-i törvénynek megfelelően szabályozzák.

A munkaviszonyok szabályozása a háború tartamára Németországban

A német birodalmi munkaügyi miniszter, a Háborús Gazdasági Felügyelőségnek 1939 szeptember 4-én kiadott rendeletére vonatkozó hivatalos magyarító közleményt adott ki. Ebben a munkaviszonyok szabályozását módosította a háború tartamára.

Kitűnik ebből a közleményből, hogy bár a gyár vagy üzem tulajdonosa semmi tekintetben sincs korlátozva a felnőtt férfimunkaerők munkaidejének megállapítása tekintetében, ezzel a jogával azonban nem élhet vissza. Az üzemtulajdonosnak figyelembe kell vennie a munkaidő megállapításánál azt az erőfeszítést, amelyet a munka megkíván és a munkások ellenállóképességének a fokát. A gyárak felügyelőségének ezért ellenőrző joga van, és ha a betegségek vagy a halandóság emelkedése egy bizonyos gyárban a felemelt munkaidőnek lenne tulajdonítandó, a Felügyelőségnek jogában áll a munkaidőt leszállíttatni. Kitűnik továbbá, hogy még a háború tartamára sem függeszthető fel a napi pihenési idő és a szünetek. A munkásoknak biztosítandó legalább 11 órás megszakítás nélküli napi pihenő (egyes ágazatokban 10 óras) és minden hat óra munka után egy félórás vagy két negyedórás szünet. Külön rendelkezések alá esnek az egészségre ártalmasabb munkakörben dolgozók viszonyai, mint pl. az ólom-feldolgozók, bányászok, sűrített levegővel dolgozók stb.

Ugyanez a magyarító közlemény jelzi, hogy a szabadságolások felfüggesztése nem azt jelenti, hogy egyes gyárak nem adhatnak szabadságot lehetőségeiken belül a munkásaiknak. Általában azonban mindenféle szabadság szigorúan tilos. Kivételt jelenthet az orvos által rendelt szabadság súlyos betegség után, vagy halaszt-hatatlan családi ügyben, de csak rövid időre.

A magyarító közlemény végül megjegyzi, hogy a gyárak felügyelőségének jogában áll a munkásvédelem még érvényben lévő rendelkezéseit is felfüggeszteni, de csak különleges esetekben. Hogy ezek a különleges esetek melyek lehetnek, nincs kifejtve, de kétségtelen, hogy a háborús helyzet adta adottságokra vonatkoznak.

A családi segélyek felemelése Olaszországban

Előző számunkban hírt adtunk arról, hogy az ipari munkaadók és munkások konfederációi közös megegyezéssel kiterjesztették a családi segélyek kedvezményét a feleségre és az eltartott szülőkre. Hasonló megegyezés jött létre a kereskedelmi munkások és munkaadók konfederációi között is. De ezen túlmenően a korporációk minisztériumának intézkedésére jelentősen felemelték mind az ipari-mind a kereskedelmi munkavállalók esetében a gyermekek után járó családi segélyek összegét, anélkül azonban, hogy a járuléktételeket is felemelték volna, mert a megnövekedett segélyjuttatások fedezésére a járuléktöketartalékok szolgálnak. A családi segélyösszegek egy-egy gyermek után járó régi és felemelt tételei a három osztályba (egygyermekesek, két- vagy háromgyermekesek, négy- vagy többgyermekesek) sorolt munkavállalókat illetően a következők:

Ipar (heti segélyösszegek):

	Régi tételek Lira	Új tételek Lira
I. osztály (Egygyermekesek).....	3.60-4.20	4.80-6.60
II. osztály (két- vagy háromgyermekesek).....	4.80- 6.-	6.50- 8.70
III. osztály (négy- vagy többgyermekesek)	6.00- 7.80	7.20-10.50

Kereskedelem (havi segélyösszegek):

	Régi tételek Lira	Új tételek Lira
I. osztály (egygyermekesek).....	14.40-16.80	19.20-26.40
II. osztály (két- vagy háromgyermekesek)	20.40-24.00	24.00-34.80
III. osztály (négy- vagy többgyermekesek).....	26.40-31.20	28.80-42.00

A mezőgazdasági munkaadók és munkavállalók konfederációi 1939 december 28-án egyeztek meg a családi segélyek felemelésében. Az egy-egy gyermek után járó családi segélyek heti összege az új megegyezés értelmében a következő:

	Béresék, szak- munkások, som- mások, napszamosok, részes munkások: Lira	Tisztviselők: Lira
I. osztály (egygyermekesek)	2.70	5.60
II. osztály (két- vagy háromgyermekesek)	4.20	8.70
III. osztály (négy- vagy többgyermekesek)	5.40	10.50

A feleség és az eltartott szülők után járó családi segélyek összegét a következőképpen állapították meg: béresék, szakmunkások, sommások, napszamosok, részes munkások családi segélye a feleség után 6.60 L., egy-egy eltartott szülő után 3.60 L. Tisztviselőknél a feleség után 10.20 L., a szülők után 6.60 L.

A szülők után, ha atya esetében a 60, anya esetében az 55. évet meghaladták, abban az esetben is jár családi segély, ha időnkint dolgoznak, sőt a munkaképtelennek nyilvánított szülők után is kiutalják a segélyt, még akkor is, ha időnkint végeznek is valamilyen munkát. A gyermekek után járó segélyek összegének a megegyezés szerint való, mintegy 15%-os felemelése és a feleség és szülők után járó segélyek bevezetése a családi segélyjárulékoknak az átlagos munkabér kb. 8%-ában való megállapítását írta elő. A járulékok fizetésének terhét teljes egészében a munkaadók vállalták magukra, szemben az azelőtti állapottal, amikor a munkások is fizettek családi segélyjárulékot. A szociális biztosítás országos intézetével kötött megállapodás értelmében a segélyekre való igényjogsultság megállapítása teljes mértékben a mezőgazdasági munkavállaló elismert érdekképviselőinek, szindikátusainak feladata.

Szakmai képzés Itáliában

Az olasz ipari munkások szakoktatási és továbbképző intézete a múlt év októberében fejezte be fennállásának első évét. Az intézet elnökének a nevelésügyi miniszterhez beadott jelentése szerint az intézmény 1114 szaktanfolyama mintegy 60.000 ipari munkásnak adott az első évben szakmai képzést. A tanfolyamok közül 450 az elsőfokú képzés, 337 a továbbképzés, 145 a különleges szakképzés, 126 a szakmai tökéletesítés célját szolgálta, 56 pedig általános szakmai ismereteket közvetített. Ezenkívül a jelentés beszámol még a hadiipari kormánybiztosság 140 tanfolyamáról és nők számára rendezett több képzőtanfolyamról.

Az olasz szindikátusok megbízottainak és üzemi tudósítóinak képzése

A szindikális szervezetek előharcosai, a munkás-megbízottak és üzemi tudósítók a megyeszékhelyeken tanfolyamon vesznek részt, ahol főként a szociális biztosításügyi jogi és gyakorlati vonatkozásaiban képezik ki őket. A tanfolyamokon a Társadalombiztosítás Országos Fasiszta Intézete helyi szervezeteinek igazgatói is tartanak előadást.

Az olasz ipari tisztviselők legkisebb fizetése

Az 1937 augusztus 5-i országos szerződés kiegészítő (integratív) szerződésai csaknem minden olasz tartományban elkészültek. A legkisebb fizetéseket meg lehetőségen egyöntetűen állapították meg és azok – különösen az alsóbb kategóriákban – általában nagyobbak az eddigiekénél. Az országos szerződés három nagy tisztviselő-kategóriát jelölt meg és a megyei kiegészítő szerződések feladatává tette mindhárom kategóriára nézve a legkisebb fizetés megállapítását. Az első kategóriában – fogalmazási tisztviselők irányító hatáskörrel – a tartományok által megállapított legkisebb fizetések szélső értékei 1400–1650 líra; a második kategóriában 1050-1200 a férfiak és 850-968 líra a nők számára; a harmadikban 650-825 a férfiak és 420-650 líra a nők esetében. A kezelőszemélyzet legkisebb fizetése 360-660 líra között váltakozik.

A munkaidő meghosszabbítása

Olaszországban

Már hírt adtunk arról, hogy a két olasz ipari konfederáció (munkaadók és munkavállalók) közös megegyezéssel felfüggesztette a 40 órás munkahétre vonatkozó rendelkezéseket. Ujabbán a két ipari konfederáció kinyilvánította, hogy a munkaidőnövelés nem mehet a foglalkoztatás rovására, tehát nem emelheti a munkaidő tartamát az, aki munkásainak számát csökkenti. Azok után a túlórák után, amelyek nem haladják meg a nyolcórás munkanapot és a 48 órás munkahetet, az 1938 november 10-i interkonfederális szerződés értelmében 10 százalékkal növelt munkadíját kell fizetni. Az ezen felül levő túlórák után 15 százalékkal emelt munkabér jár, kivéve azt az esetet, ha valamelyik foglalkozási kategória szindikális szervei közt szerződés alacsonyabb százalékarányt állapított meg. Hasonlóképpen az éjjeli munka bérnövelésének legnagyobb mértéke 20, az ünnepnapon teljesítetté pedig 25 százalék.

A munkaügyi viták elintézésének szabályozása

Olaszországban

Az 1939. év végén az ipari vállalatok és az ipari munkások Konfederációi (Főszövetség) egyezményt kötöttek a kollektív szerződésekből származó viták gyorsabb elintézése tárgyában. Az egyezmény a következő fontos megállapodásokat tartalmazza:

1. A hatáskörükbe tartozó kollektív szerződések kötését az illetékes szövetségek (Federációk) székhelyei igyekezzenek maguk vita nélkül elintézni, hogy ezáltal a Főszövetségekhez (Konfed.), Korporációkhoz, vagy a munkaügyi bíróságokhoz való továbbítás hosszas eljárását kikapcsolják. Az illetékes Főszövetségek a vitákról szóló jegyzőkönyvek elkészítése előtt minden esetben meghallgatandók.

2. Azok a kollektív természetű viták, amelyek a szerződések különböző értelmezéséből, vagy esetleg a szerződés rendelkezésének hiányos végrehajtásából származnak, az érdekelt felek tudomásul vételétől számított 15 napon belül a tartományi szövetségek kebelében intézendők el. Az alsóbb hatóságok csak komoly és az érdekelt Főszövetségek (Konfederációk) véleménye szerint is indokolt esetben küldhetik az ügyet felettes hatóságaikhoz.

3. Az individuális viták, még ha többoldalúak is, közlésüktől számított 15 napon belül minden esetben a vidéki székhelyen intézendők el. Felsőbb hatóságokhoz kizárólag többoldalú és egészen kivételes ügyek kerülhetnek. Ezekre is áll az első pontban említett konzultálás kötelezettsége, a jegyzőkönyvek elkészítése előtt.

4. A vita kivizsgálására a munkások szövetsége megidézi az érdekelt munkást, vagy ennek akadályoztatása esetén megbízottját, a munkaadók testülete pedig az érdekelt vállalat vezetőjét, illetőleg annak teljhatalmú képviselőjét.

Ha a vita mégsem dönthető el a vidéki székhelyen, akkor a jegyzőkönyv felvételétől számított 15 napon belül fölülttes hatóságként az illetékes nemzeti szövetség (Federazione Nazionale) dönt. A nyitott kérdés még újabb

15 napi megvitatásra felkerülhet a Főszövetséghez (Konfed.), mielőtt az a végső fórumhoz, a Korporációs Minisztériumhoz kerülne.

Mindezek az intézkedések a munkaügyi viták gyors elintézését célozzák, ami feltétlen érdeke a nemzeti termelés zavartalan menetének.

Mozgalom az idegen munkások ellen Svájcban

A svájci frontharcosszövetség 5000 aláírás kíséretében törvényjavaslatot adott be az idegen munkások alkalmazásának korlátozása tárgyában. Az egyes üzemekben alkalmazható idegen munkások számárányát 10 százalékra kívánja leszállíttatni.

A munkaügyi háborús szabályozása

Franciaországban

Az 1939 szeptember i-i rendelet törvény által bevezetett háborús munkaügyi rendet az 1939 november 10-én kiadott újabb rendelet törvény módosította, illetőleg kiegészítette. Ez az újabb rendelet törvény többek között a kollektív szerződések, munkabérszabályozás, fizetési szabadság és a munkásbizalmiak megbízásának ügyében rendelkezik. Rendelkezései a bányákra, vasutakra és a kereskedelmi tengerészetre nem vonatkoznak. Ez utóbbi ágakban külön rendeletek szabályozzák az érintett kérdéseket. Egy további rendelet törvény, amely ugyané keltezésű viseli, a munkabérekre és tisztviselői javadalmakra kivetendő adót és a jövedelemkorlátozás módjait írja elő. A 40 órás munkahét keretében levonásaival kapcsolatban az 1939 október 27-én kiadott rendelet törvény jelentős változtatásokat hozott.

I. A kollektív szerződések és a munkabér szabályozás.

A már megkötött kollektív szerződések és munkaügyi bírósági ítéletek érvényét a háború egész tartamára kiterjesztik, amennyiben azok a háborús munkaügyi törvényhozással nem ellenkeznek. A munkabérmódosítási záradékok ez időre hatályon kívül helyeztetnek. A nem hadiipari üzemekben a kollektív szerződéseket és munkaügyi bírósági ítéleteket a két fél közös megegyezésével azonban meg lehet változtatni. Ha a két fél közt vita támad és megegyezni nem tudnak, az érvényben lévő megállapodások vagy ítéletek megváltoztatása irányában csak akkor lehet lépéseket tenni, ha előre nem látott körülmények miatt a fennálló szerződésekből eredően, gazdaságilag lehetetlen helyzet állott elő. Indokolt esetben a változtatást igénylő fél egy „Felsőbb Tanácshoz” fordulhat. E Tanácsot magasabb állású tényleges és nyugállományú hivatalnokokból rendeleti úton létesíti a minisztérium. E Tanács dönt a kérelem tárgyában. Mind a közös megegyezés által létrejött, mind E Tanács által engedélyezett változtatás esetén a Munkaügyi Miniszter hozzájárulását kell kérni. A rendelet felhatalmazza a minisztert, hogy bizonyos technikai bizottságok meghallgatása után, a munkafeltételeket rendeleti úton megváltoztathassa, ha a termelés ütemének fenntartása ezt megköveteli. Hatalmat kap továbbá a miniszter arra, hogy egyes foglalkozási ágakban általános munkabérszabályozó rendelkezéseket adjon ki.

A hadiüzemekben a munkafeltételeket – akár kollektív szerződések, akár bírói ítélet, akár egyéb megegyezés útján állapították meg – a háború előtti fokon kell tartani. Ezekben az üzemekben, ha a munkaidő és teljesítmény nem változtak, az átlagos béreknek továbbra is meg kell egyezniük az 1939 szeptember i-i átlagos bérekkel. Ha a munkafeltételek megváltoztatására feltétlenül szükség van, megváltoztatásukra a munkaügyi és az illető szakminiszterek együttesen kiadandó rendelete hivatott.

A megállapított legmagasabb vagy legalacsonyabb béreknél többet vagy kevesebbet fizető munkaadók a kifizetett többlet vagy visszatartott bér rész háromszorosát kötelesek bírság címén a Nemzeti Szolidaritás Alapjába befizetni. Munkabérelvonás esetében a bírság megfizetése független a megkárosított munkásoknak járó bér utólagos kifizetési kötelezettségétől.

II. Jövedelemkorlátozás és adózás.

1. **Jövedelemkorlátozás.** A most ismertetett rendelet-törvény előtt kelt rendelkezések előírták, hogy a törvényes 40 órás munkahatár meghaladó, de 45 órán aluli munka után járó bért a munkaadóknak teljes egészében, a 45 órán felül végzett munka után járó bérnek pedig V_3 -át vissza kell tartaniuk és be kell szolgáltatniuk a Nemzeti Szolidaritás Alapjába. E rendelkezést módosítja most az új rendelet-törvény. Eszerint a munkás a 40 órán túl végzett munkája után járó bérnek 60%-át kapja kézhez, hacsak nem azért kell a túlórázást végeznie, mert szerencsétlenség okozta kárt kell helyreállítani, kollektív okból következő munkamegszakítás által okozott idővesztésért kell behoznia, vagy a vállalat rendes munkaidejétől eltérően, huzamos ideig tartó kivételes munkameghosszabbításra van szükség. Ezekben az esetekben az egész túlórázásért járó munkabért, levonások nélkül a munkás kapja meg.

Kereskedelmi vagy ipari vállalatok havidíjas tisztviselői a heti 43 órás munkaidejüket meghaladó bérnek 40%-át kötelesek a Nemzeti Szolidaritás Alapjába befizetni. Azok az üzemi alkalmazottak, akiknek fizetése független a munkaidejüktől, de 1939 szeptember 1 óta a fokozott munka miatt fizetésemelést kaptak, a fizetés-különbözet 40%-át kötelesek beszo­l­gá­l­tat­ni.

2. A munkabérekre és fizetésekre kirótt különleges adók-

A fizetésekből, munkabérből, nyugdíjból és év-járadékból származó jövedelmekre eddig kivetett 2%-os különleges adót 5%-ra emeli fel a rendelet. Ez adó alól csak a következő jövedelmek mentesek: a háborús nyugdíjak vagy járadékok, az ipari szerencsétlenségek áldozatainak átmeneti segélyei, a munkaadók által fizetett családi segélyek, a munkanélküli segély, a társadalombiztosítási járadékok és az egyes foglalkozási ágakban előforduló átmeneti juttatások. Ez adók kivetésénél a gyermekek számára és az adó alá eső jövedelmek nagyságára is tekintettel vannak.

III. A fizetési szabadság.

Azok a munkaadók, akik 1940 január i-ig nem találtak arra lehetőséget, hogy munkásaiknak az elmúlt évre járó teljes fizetési szabadságot megadhassák, az elmaradt szabadságra járó fizetést utólagosan meg kell hogy adják. A munkaadók oly nők számára, akiknek férje a mozgósított hadseregnél mint behívott katona szolgál és szabadságot kap, a férjek szabadságának idejére négy munkanap szabadságot kötelesek adni. E négy napra meg kell adni a teljes munkabért, ha a szabadságot élvező nő több mint négy hónapja áll az ipar szolgálatában. Oly nők, akik négy hónapnál rövidebb ideje dolgoznak csak, havonként egy-egy napi munkabért kapnak e négy nap szabadság alatt. Az így élvezett fizetési szabadságokat le kell vonni az évente járó törvényes fizetési szabadság idejéből. Hadiüzemekben a négy napos kedvezményt sürgető szükség esetén fel lehet függeszteni.

IV. A munkásbizalmiak megbízása.

A kommunista befolyás kizárásának és a választásokkal járó hangulathullámzásoknak elkerülésére a háború előtt választott munkásbizalmiak helyét a háború tartamára a legszármottevőbb szakszervezetek megbízottaival kell helyettesíteni. E tisztséggel való megbízás feltételei: francia állampolgárság, betöltött 25 év, írni-olvasi tudás és az illető vállalatnál legalább egy betöltött esztendői szolgálat. A hadiüzemekben a megbízáshoz a munkaügyi miniszter hozzájárulását is ki kell kérni.

A munkaadó és munkás együttműködése Franciaországban

Párizsban a munkaadók és munkavállalók képviselői a máj 10-én október 7-én egyezségeket kötöttek egymással. Ez elvként mondotta ki a munkaadó és munkavállaló együttműködését. A november 14-én Lilieben, tartott

nagygyűlésen a legfontosabb iparágak (fém-, textil-, vegyi-, építőipar) képviselői megállapították, hogy a háborús idő parancsolóan megköveteli a munkaadók és a munkások, illetőleg tisztviselők közt való szoros együttműködést. A gyakorlatban ez az érvényben lévő szociális jogszabályok és szabadszerződések kölcsönös tiszteletbentartásában kell hogy megnyilvánuljon, a rend fenntartása és az üzemek teljesítőképességének növelése érdekében. Állandó egyeztető bizottságot is alakítottak a háború következtében keletkező új problémáknak az igazságosság és egyetértés szellemében való tanulmányozására és megoldására. A bizottság tagja: 8 munkaadó, 8 munkavállaló és 3 tisztviselő megbízott. Hasonlóképpen Párizsban is működik párizskörnyéki illetékességgel egy állandó fémipari vegyesbizottság. Hetenkint a munkaügyi minisztériumban tartja ülését és egyenkint vizsgálja felül az összes nehézségeket, amelyek a háborús szociális törvényhozás alkalmazásával felmerülnek. A munkaügyi miniszternek nagy segítségére van továbbá a háborús szociális bizottsága. Tagjai munkaadók, munkavállalók és középosztálybeliek.

A francia munkaközvetítés ellenőrzése

Az 1939 szeptember i-én és szeptember 26-án kelt rendeletek kiterjesztették a francia munkaügyi minisztérium ellenőrző hatáskörét az ország területén működő összes munkaközvetítő hivatalokra. A szeptember 26-i rendelet a községi és magán, ingyenes vagy üzletszerűen vezetett munkaközvetítő hivatalokat arra kötelezi, hogy a munkaügyi felügyelők utasításaihoz alkalmazkodjanak. A rendelet kihirdetésének időpontja után új munkaközvetítő hivatal csak a munkaügyi miniszter engedélyezésével nyitható meg. Ugyanez a rendelet felhatalmazza a munkaügyi minisztert, hogy az általa rendeletileg meghatározott munkaágakban bevezesse a munkaközvetítés monopóliumát a nyilvános munkaközvetítő hivatalok számára vagy elrendelje a munkásfelvétel és elbocsátás bejelentésének kötelezettségét. A munkaközvetítési monopóliumnak alávetett munkaágakban mindennemű felvétel egyedül a nyilvános munkaközvetítő hivatalokon keresztül történhet. A rendelet felhatalmazása alapján a munkaügyi miniszter szeptember 28-án közzétette azoknak a hivatali ágaknak listáját, amelyek a munkaközvetítési monopólium hatálya alá esnek. A listában túlnyomóan fémfeldolgozó és kémiai iparágak szerepelnek; a rokoniparágak munkaadóinak mindennemű munkásfelvételt és elbocsátást a munkaközvetítő hivataloknak 48 órán belül be kell jelenteniük.

A fizetési szabadság Angliában

Az angol munkaügyi minisztérium összefoglaló jelentést tett közzé azokról az érvényben lévő kollektív egyezményekről, amelyek fizetési szabadságra vonatkozó rendelkezéseket tartalmaznak. Az Ipari Jóléti Társaság (*Industrial Welfare Society*) bizottságot alakított a fizetési szabadság legjobb felhasználásának és továbbfejlesztésének tanulmányozására. A trade boardok egyheti munkaidőnek megfelelő fizetési szabadság rendszerezéséhez járultak hozzá a háztartási eszközök iparában, a cipő-, cukrász-, konzerv- és bőriparban. A szénipari munkások legfontosabb csoportjainak fizetési szabadsága dolgában 14 bányakerületben kötöttek szerződést. Lancashire üzemében éppen legújabbban rendezték körülbelül 350.000 gyapotipari munkás fizetési szabadságát.

A szegényellátás Angliában

A közegészségügyi minisztérium közlése alapján a szegénysegélyezést igénybevevők száma újabban valamivel emelkedett. 1938-ban az inségesek száma 1,066.295 volt, 1939-ben 1,073.975. Az inségesek közül rendes körülmények között rendszeresen dolgozó, de munkanélküli (családtagok nélkül) Angliában és Walesben 49.652, Skóciában 15.501; rendes foglalkozást nem űző Angliában és Walesben 673.456, Skóciában 15.501.

Felfedezések az önellátás terén Angliában

A lehető legteljesebb önellátás elérése érdekében folytatott kutatások Angliában is meglepő eredményekhez vezettek. Az angol tudósok meglették a módját annak, hogyan lehet az angol vidék néhány fafaj tájából, különösen a nyírfából, kőrisfából, szilfából cukrot előállítani. Ezenkívül néhány fának törzséből és héjából sikerült textilrostot, motorhajtásra alkalmas robbanó folyadékot, festőanyagokat, különböző kémiai anyagokat, állati takarmányt, átlátszó papírszövetet előállítani és olyan könnyű vízhatlan anyagot, amely hűsítőanyag, felvágottak héjával szolgálhat az erre a célra használatos állati belek helyett. Ezenkívül előállítottak egy üveg helyett szolgáló átlátszó anyagot, különösen a repülőgépek ablakai számára.

Újabb intézkedés a munkanélküliség ellen Hollandiában és Spanyolországban

Hollandiában a rendkívül háborús viszonyok nehézségeinek leküzdésére a szociális ügyek minisztériuma mellett bizottságot szerveztek a munkanélküliség elhelyezésének és szakmai újjáképzésének (átképzésének) megoldására. A munkaadókat felszólították, hogy munkaerő-szükségletüket az újjászervezett munkaközvetítő hivatalokon keresztül biztosítsák. A munkanélküliség csökkentésére rendelt alapok terhére nagyarányú óvóhelyező munkákat kezdtek meg. Az 1940. évi állami költségvetésben a kormány a munkanélküliség ellen való küzdelemre előirányzott összegek felemelését javasolta. A nemzetvédelem előirányzott költségvetési tételeken kívül ez az új költségvetésben, az egyébként csökkentett állami kiadások egyetlen felemelt tétele.

Spanyolországban a munkanélküliség elhelyezését és új munkalehetőségek feltárását a kormány újabban a munkanélküliség tartományi bizottságaira bízta. Ezek a különleges bizottságok a tartományok politikai, katonai és közigazgatási hatóságai közül állnak. Munkájukat az illetékes szervezetek és szakemberek együttműködése egészíti ki. Intézkedés történt, hogy a már megkezdett vagy előkészített közmunkákat minél gyorsabb ütemben bonyolítsák le és a lehetőség szerint legyenek tekintettel a munkapiac kívánalmaira és a mezőgazdaságban jelentkező munkaerőhiány időszakos természetére.

A munkapiac alakulása Svédországban

A svéd vállalatok által beszolgáltatott adatok alapján az 1937. év első és második negyedének összehasonlításából kitűnik, hogy az április-június időszakban a foglalkoztatott munkások aránya a január-márciusi adatokkal szemben 5,4 százalékkal nőtt. Ennek megfelelően a teljesített munkaórák száma 3,6 százalékkal növekedett, a kifizetett munkabérek összértéke pedig 6,5 százalékkal. A heti munkaidő 1939 júniusában 45,2 óra, a márciusi 45,8 órával szemben (1938 júliusában 46,6). 1938-ban 13 hivatalosan elismert munkanélküliség ellen való biztosító pénztár működött 180.000 beiratkozott taggal. A pénztárak bevétele a járulékokból 3,2 millió svéd korona volt. A munkanélküliség biztosítás fejében kifizetett napi összeg 2,90 korona volt. A pénztárak 1938-ban 1*6 millió korona állami támogatást kaptak. Az állami munkaközvetítő hivatalokban bejelentett munkakereső igény 100 rendelkezésre álló helyre 1938 augusztusában 106 volt, szeptemberben 124. Munkanélküliség segélyt augusztus 31-én 6071, szeptember 30-án 7063 esetben kértek.

A finn gazdasági élet 20 éves fejlődése

Finnország önálló állami életét közvetlenül a tartói béke után 1920-ban földbirtokrendezéssel kezdte. Az önálló földművelők száma 1910-ben 125.000 volt, a múltévi összeírás szerint pedig kerekén 300.000. A mezőgazdasági műveléssel hasznosított terület 1920 óta több mint félmillió hektár földdel növekedett (1937-ben 2.577.000 ha). A rozstermelés megkétszereződött (431.000 tonna) és a búzatermés, amely 1917-ben mindössze

6000 tonna volt, húsz év elmúltával 208.000 tonnára növekedett. Az állattenyésztés, a tojás és tejtermékek termelése ugyancsak hatalmas mértékben fejlődött. Kétévesnél idősebb szarvasmarha 1917-ben 1.106.000, 1937-ben 1.572.000; háromévesnél idősebb ló 1917-ben 217.000, 1937-ben 342.000; sertés 1917-ben 233.000, 1937-ben 376.000; baromfi 1917-ben 890.000, 1937-ben 2.815.000; tojás millió kilogrammban 1917-ben 3-7, 1937-ben 17-6; vaj és sajt 1917-ben 12.324 tonna, 1937-ben körülbelül 40.000 tonna.

Az ország nagy gazdasági erőforrása az erdő, erre az állam 1938-ban 35 millió finn márkát költött. A fűrésztelepek termelése húsz év alatt a hatszorosára emelkedett. A cellulózeipar termelése, amely 1917-ben 100.000 tonna volt, 1937-ben elérte az 1-5 milliót. A papírgyártás teljesítménye 155.000 tonnáról 606.000 tonnára növekedett. A túlnyomóan kivitelre kerülő faipari termelés összértéke az 1917. évi 1-4 millió finn márkával szemben 1937-ben 9 millió márkára. A faiparban foglalkoztatott munkások száma 127.900.

Finnország 65.000 kilométer hosszú úthálózatán 2576 autóbusz, 23.500 autó és 16.000 teherautó közlekedik. Két belföldi és öt külföldi légi járata és 5500 kilométeres vasúthálózata van. Tengeri kereskedelmi hajóinak tonna tartalma 310.000 (1917-ben 79.000). Telefonhálózata 131.790 kilométer (1917-ben 3463). A takarékbetétek összege mintegy hétmillió márkára. A finn állam külföldi adóssága mindössze 811 millió (1917-ben körülbelül hárommilliárd).

Behozatalának legnagyobb részét Anglia (21-6 százalék) és Németország (19-5 százalék) fedezi. Kivitelének 44 százalékát Anglia, 15 százalékát Németország veszi át. Külkereskedelmi forgalmában jelentős szerepet visz ezenkívül Svédország, továbbá más északi és déleurópai államok. A legutolsó a sorban Oroszország. Az adatok természetesen a háború előtti állapotokra vonatkoznak.

A munkabérek időszakos revíziója Dániában

A szindikátusok központi szövetsége és a munkaadók nemzeti szövetsége között létrejött legújabb egyezményrel a tagjaik által kötött és 1940 márc. 1-én lejáró összes kollektív egyezményt 1941 március i-ig meghosszabbították. Az egyezmény két legfontosabb rendelkezése a következő: a három havi periódusokban megejtendő bérrévizió és béri igazítás céljából egy rögtön alkalmazható bérlétra állít fel. Ilyen periodikus béri igazításra kétszer kerül sor majd a szerződések érvényességének ideje alatt. A másik rendelkezés egy békéltetőbizottság felállításáról intézkedik. Ennek a feladata a szerződések értelmezéséből előálló viták kivizsgálása lesz. Az egyezmény 350.000, a Szindikátusok Országos Szövetségébe tartozó, szindikátusi tagot érint, akik közül körülbelül 250.000 a Munkaadók Szövetsége tagjainak szolgálatában áll. Az egyezmény közvetlen hatása a férfiak heti bérének 2,45 koronás általános emelése, a nőknél 1,58, a gyermekmunkásoknál 1,01 koronás béremelés.

Portugália költségvetésének sikere

Tíz év óta rendszeresen megismétlődik Portugáliában a talán az egész világon egyedül való jelenség: az állami bevétel meghaladja a kiadást. A tíz évi bevételi többlet összege 1.830.000 conto (kb. 325 millió P); az 1938. évi 242.800 conto (43 millió P). Az államháztartás tartozása ma már mind hosszulejárátú és 1938 december 31-én a hat és félmillió contot sem érte el. Ez a meglepő siker a pénzügyminiszter nyilatkozata szerint a gazdasági válság idején a következőknek tulajdonítható: az adózórendszer újjáalkotása, a fizetés és a tisztviselői névjegyzék felülvizsgálása, a közigazgatás újjászervezése, a közszolgálat egyszerűsítése és ellenőrzése.

Irak szociális fejlődése

Az 1939 szeptember 19-i 59. sz. törvény megalkotta a szociális ügyek minisztériumát. A minisztérium hatásköre kiterjed a szociális egészségügyre, az ipari és keres-

kedelmi munkaügyre, a szövetségek, jótékonyági egyesületek felügyeletére és ellenőrzésére stb. A kormány rendkívüli figyelmet szentel különösen a közegészségügy fejlesztésének. Tizenöt éves terv keretében nagyszabású kórházépítési programot dolgoztatót ki, intézményesíti a szülésznői szolgálatot, kifejleszti a munkásegészségügyet és nagy lendületet ad az orvosképzésnek. A program teljes végrehajtása esetén a 15. év végére az ország minden 200 lakosára jut egy-egy orvos.

Szociális főtanács Egyiptomban

Az egyiptomi miniszterelnök elnöklésével megalkult a szociális ügyek főtanácsa. Tagjai az illetékes miniszterek és szociális kérdésekkel foglalkozó tizenkét szakember. Feladata a szociális haladást előmozdító eszközök, lehetőségek tanulmányozása, a szociális reformoknak az ország jellegével és hagyományával való összehangolása, a család egységét, összhangját és a modern életbe való harmonikus beilleszkedését előmozdító intézkedések szorgalmazása.

A kínai munkások munkaideje

A Kínai Statisztikai Társaság közlése szerint 1937-1938-ban a gyapotfeldolgozó- és szövőiparban, a malmokban, az olajpréseknél és a papíriparban teljesített napi munkaidő középértéke 11 és fél óra volt. A többi iparág átlagteljesítménye napi 11 óra. A teljesített munkanapok száma a zománc-, olaj- és selyemiparban havi 26-28 nap, a többi munkanem esetében ennél kevesebb. Az általános középérték 1937-ben 20-4, 1938-ban 22-48 n_{rp}.

A világ automobiltermelése

A világ automobiltermelése 1938-ban 4,021.000 gépkocsi volt, vagyis mindössze 63 százaléka az 1937-ben gyártott mennyiségnek. Valamennyi államot messze megelőzi az *Egyesült Államok*, mert 1938-ban 2,490.000 és 1937-ben 4,809.000 gépkocsit gyártott. A többi állam 1938. évi gépkocsitermelése a következő: *Nagy-Britannia* 445.000, *Németország* 350.000, *Franciaország* 223.000, *Szovjet-Unió* 215.000 (1937-ben 199.000), *Kanada* 166.000 *Olaszország* 69.000 (1937-ben 75.000), *Japán* 30.000 (1937-ben 14.000).

K Ö N Y V S Z E M L E

Az iparegészségügy fejlődése a gyáriparral kapcsolatban, George M. Kober és Emery R. Hayhurst: *Industrial Health (Iparegészség)* című könyve alapján:

Az iparegészségügy az orvostudomány legfiatalabb hajtásainak egyike. A gyáripár kifejlődésével indul el, bár már a kézműveseknél is előfordult a mai értelemben vett ipari megbetegedés. Itt elsősorban hazánkban a fazekasok között olyan gyakran előforduló ólommérgezésre gondolok. Azonban az ilyen megbetegedések a lakosságban csak igen kis százalékát tették ki, alig egy-két foglalkozásnál fordult elő s így csekély érdeklődést váltott ki maguknál az orvosoknál is.

E tanulmányban s az azt követőknek az a célja, hogy rendszeres módon foglalkozzék az iparegészségügy nagy problémáival s különböző könyvek ismertetésével érdeklődést ébresszen e hazánkban is mind nagyobb jelentőségű kérdés iránt.

Az iparegészségügy fejlődése szorosan összefügg a gyáripár előretörésével:

A) A gyáripár fejlődése.

Az iparcikkek termelésében a fejlődés folyamán három nagy termelési fokot különböztethetünk meg: 1. háziipar, 2. kézműves ipar s végül 3. a modern gyáripár.

Már Demosthenes édesatyjának késgyára volt, ahol 30 rabszolga dolgozott. Ugyancsak rabszolgák munkálkodtak Lysias pajzskészítő műhelyében. Ez a műhely négyszer több munkást foglalkoztatott mint Demosthenesé.

A gyáripár első megjelenési formáját nem a mai nagy ipari államokban (USA, Anglia, Francia-, Németország) találjuk, hanem Olaszországban már a XV. és XVI. században, ahol az első gyáripari készítmény selyem és gyapjú textilcikk volt.

A mai értelemben vett gyáripár elsőnek Angliában jelenik meg a XVIII. század második felében, itt is a ruhaanyag készítése terén. Tanulságos figyelemmel kísérnünk, hogyan alakul át Anglia, a tisztán agrárjellegű országból lassanként a világ egyik legfontosabb ipari államává. Az első gépesített ipar a textilanyagok gyártása volt. Ezt vette át Anglia Olaszországtól annak ellenére, hogy nyersanyaga nem volt s így azt kívülről kellett behoznia. Gyapotszükségletét például sokáig a USA déli államai fedezték, aminek következtében az angol gyáripár

a legnagyobb nehézséggel küzdött, mikor ott az északiak és déliek harca kitört és így a nyersanyagszállítás elakadt. Ezeket a nehézségeket érdekesen írja le Margaret Mitchell: *Gone with the wind (Elfújta a szél)* című regényében.

Az ügynevezett nehézipar kifejlődéséhez nagy lökést adott a gőzgép feltalálása. 1810-ben már 500 gőzmozdony fut Angliában, míg Franciaországban csak 200. Németország pedig csak 1841-ben vezeti be a gőzmozdonyt.

Mivel a gépesített gyáripár Angliában kezdődik, természetesen itt találjuk először az erre vonatkozó törvényeket is. Már 1349-51 között foglalkoznak a munkaidő hosszúságával és annak *legkisebb* tartamát tizenkét órában állapítják meg.

A munkaadók már akkor is azon igyekeztek, hogy minél alacsonyabbra szorítsák le a termelési költségeket. Ennek meggátlására IV. Edward rendeletet adott ki; ebben megtiltja, hogy a munkások bérét „gombostű, fűző és más haszontalan tárgyak” formájában adják ki és elrendeli a készpénzfizetést.

A munkásság helyzete elképzelhetetlenül nehéz. Látástól vakulásig dolgoznak a leghetetlenebb egészségügyi körülmények között – éhbérért. Hogy a munkást minél jobban kihasználják, gyermekeket vesznek fel mind nagyobb számban. Ezek a kis „gályarabok” testileg, lelkiileg röviden teljesen lezuhanak. Az első törvény a gyermekek védelme érdekében 1788-ban lát napvilágot, ez a híres ügynevezett kéményseprő törvény, mely papíron is nagyon enyhe, a gyakorlatban azonban semmit sem ért. Végül 1834-ben kimondják, hogy 10 éven aluli gyermek nem lehet kéményseprő és 14 éven aluli, munkás.

A tanoncok sorsa és helyzete elképzelhetetlenül szomorú. A munkaadó mint rabszolgahajtsár szerepel – élet és halál ura inasaival szemben. A 14-16 órás napi robot után vetkőzetlenül és mosdatlanul 10-20 gyerek fekszik egy szoba padlóján, fiúk, lányok vegyesen. Sir Robert Peel 1802-ben rendeletével egészségügyi és erkölcsi védelmet nyújt a tanoncoknak.

Az iparfelügyelők úttörőit 1816-ban küldi ki az angol parlament a gyári viszonyok tanulmányozására, akik sok akadály elhárítása után csak három év múlva terjesztik elő javaslatukat. Eszerint a gyapotiparban alkalmazható gyermek alsó korhatára kilenc év és minden tizenhat éven aluli gyermek tizenkét óránál többet nem dolgozhat. Az étkezési idő ebbe nincs beszámítva.

Érdekes, hogy amíg az óslakosságot a gyárakban agyonterhelik, ugyanebben az időben a színes felnőtt

rabszolgák munkaideje napi kilenc óra s tizenégy éven aluli gyermeké hat óra.

1833-ban törvényileg szabályozták a tizenhárom éven aluli gyermekek munkaidejét napi kilenc órára. Minthogy lelketlen szülők a munkaadókkal sokszor összejátsszanak, nem fogadják el többé a szülőknek a korra vonatkozó bemondását, hanem az orvosok vizsgálatától teszik azt függővé. Itt találkozunk először orvossal az iparban. Ez alatt a száz év alatt azonban sokat változott az orvos munkaköre ezen a téren is. Ugyancsak 1833-ban találkozunk az első állami iparfelügyelővel. A mai értelemben vett iparegészségügyi orvos azonban csak 1897-ben szerepel, akit ipari eredetű anthrax-, ólom-, foszfor-, higany- és arzénmérgezés kezelésére küldenek ki.

A munka- és egészségügyi viszonyok egyre javulnak Angliában, mégis a gyári elsősegélynyújtást csak 1916-ban rendelik el.

Franciaországban a gyári felügyeletet 1874-ben hozzák be. Németországban pedig 1889-ig nincs törvény, mely a gyáripari termelést szociális vonatkozásban szabályozná. Itt az 1891-ben kiadott ipari törvény az alapja az összes későbbi ipari rendszabályoknak.

A munka nemzetközi szabályozása érdekében már 1870-ben tesznek lépéseket, de számottevően csak 1890-ben tudják előrevinni, mikor ez ügyben Berlinben az első nemzetközi konferenciát megtartják. A nemzetközi munkaügyi hivatal helyét 1901-ben Baselben jelölik ki.

B) Az európai iparegészségügy fejlődése

Az iparegészségügy – mint láttuk – függvénye a gyáriparnak s így alig száz éves. Azonban már az ókorban találkozunk orvosokkal, akik az ipari megbetegedések iránt érdeklődnek. Már Hippocrates és Gallenius megfigyelték, hogy bizonyos foglalkozás és ipar abban a kezdetleges szakában is veszélyt jelent az egészségre. Plinius utal arra, hogy kénnel és cínkel dolgozó munkás veszélyeztetett helyzetben van. Az első könyv, mely iparegészségüggyel foglalkozik, Sámuel Stockhausen munkája 1556-ban. Nagyon jól írja le az ólommérgezés és a bányászbetegség tüneteit.

Paracelsus volt az első, aki felhívja a figyelmet a porbelégzés okozta tüdőelváltozásra (pneumonokoniosis), amely ma oly nagy számban szedi áldozatait a munkások körében.

Az iparegészségügy fejlődésében döntő szerepe van Bernardo Ramazzini könyvének. Ez a páduai orvos törődik először rendszeresen a foglalkozási betegségekkel. Könyvének címe: „De Morbis Artificum Diatriba”. Egész Európát ezt a könyvet használta több mint egy évszázadon át; 1705-ben angolra, 1711-ben franciára fordítják le.

1782-ben jelenik meg az első iparegészségügyi folyóirat Németországban: „Annalen für Staatsarzneikunde” címmel. 1821-ben Chevalier „Annales d'Hygiène” című lapot indít Franciaországban, mely az egészségügy, különösen az iparegészségügy érdekében többet tett mint bármely más kiadvány.

A XIX. és XX. században Európában egymásután jelennek meg az iparegészségüggyel foglalkozó könyvek. Időrendben: Charles Turner Thackeray of Leeds írt egy érdekes monográfiát (1822). Tanguerel des Glauches 1839, Bibra és Geist 1847-ben adta ki könyvét. Halfort 1848-ban megjelent könyve: Entstehung, Verlauf und Behandlung der Krankheiten der Künstler und Gewerbetreibender. Ez a könyv főként a helytelen testtartás, fáradtság és káros hőmérséklet hatásaival foglalkozik. Melier könyve 1849-ben, Kussmaulé 1861-ben jelenik meg. Thomas Arlidge: Diseases of Occupation 1892. Thomas Legge: Lead Poisoning and Lead Absorption 1912. Leonard Hill: About caisson diseases 1912. Thomas Olivér: Dangerous Trades 1916. Jules Amar: The Humán Motor 1918. Lehmann: Lehrbuch der Arbeits und Gewerbehygiene 1919. Edgár L. Collis és Greenwood: The Health of the industrial worker 1921. E. W. Hope of Liverpool: Industrial Hygiene and Medicine 1923.

Magyarországról az ismertetett könyv nem emlékezik meg. Egyetlen magyar szerepel, Teleky neve, aki Bécsben dolgozott s az egész világon ismerték. Nálunk szak-könyv sem eredetiben, sem fordításban még eddig – tudomásom szerint – nem jelent meg. Pedig erre nagy szükség lenne, hogy azok is foglalkozhassanak az orvostudományunk ezzel az ágával, akik angolul nem beszélnek.

C) Iparegészségügy fejlődése az USA-ban

Külön fejezetben tárgyalja a könyv az amerikai ipar és iparegészségügy fejlődését. Kétségkívül sovinizmus vezeti őket, de tény az, hogy az ipar és ennek következtében az iparegészségügy jövője az amerikaiaké, ha már eddig is túl nem szárnyalták Európát.

Európához hasonlóan az Egyesült Államokban is az ipar legelső formája a textilipar volt. Az első szövötmotort 1775-ben állították ki Philadelphióban. Massachusetts egyik kis városában, Walthamben 1814-ben alapították először az egész világon azt a gyárat, ahol a textilgyártás összes fázisait, a nyersanyagtól kezdve a kész áruig egy helyen végzik. A munka javarészt itt is gyermekekkel végeztették mint Angliában. Például Rhode Island államban 1831-ben az összes munkások fele gyermek volt. 1827-ben Pennsylvániában olyan törvényt hoztak, mely szerint tizenkét-tizenhárom év közötti kiskorú csak abban az esetben lehet pamut- vagy gyapjúfeldolgozó gyárakban alkalmazni, ha a tanító vagy két állampolgár igazolja, hogy a gyermek angolul és németül, vagy valamely más modern nyelven írni-olvasni tud.

1837-ben a gyapotfonó műhelyekben alkalmazott munkások egyötöde az egész állam területén tizenkét éven aluli volt. Ezek munkaideje napi tizenegy-tizenégy óra s így hetenkint átlag hetvenkét órát dolgoztak.

1892-ben már 34 államnak van törvénye a dolgozó nők és gyermekek védelmében. Ettől kezdve a munkások, s így a gyermekek helyzete is mindinkább javul. Jogaik kivívásában nagy szerepet játszottak és játszanak kétségkívül a szakszervezetek. A sztrájkok különböző fajtájával mind több és több eredményt csikarnak ki. Ez természetesen nem ment simán és minden lépés emberáldozatba került. Nagyon felkapott legújabbban a sztrájk úgynevezett „sit-down” formája, amikor a gyárakban a rendes időben bemenő munkások egész idő alatt ülnek. Hogy a világon a legjobb helyzetben ma az amerikai gyári munkások vannak, az nem a munkaadók szociális érzékének, hanem a munkások erélyének köszönhető.

Az iparegészségügy terén két könyv van ma az USA-ban forgalomban: Dr. Alice Hamilton: Industrial Hygiene és Georg M. Kober s Emery R. Hayhurst: Industrial Health munkái. Jelen tanulmány keretében ez utóbbival foglalkozom.

Prof. Hayhurst egyike ma USA legképzettebb iparegészségügyi orvosának. Ohio fővárosában, Columbusban lakik s ott van a rendelője is. Alacsony, szemüveges, tipikusan amerikai külsejű férfi. Villájának alagsorában van berendezve dolgozószobája, hogy munka közben senki ne zavarja. Egész különleges kartotékrendszerrel dolgozva, pillanatok alatt megtalálja mindazt a cikket, amit egy bizonyos iparegészségügyi kérdéstről az utóbbi 20–30 év alatt a világ bármely sarkában írtak. Sok ember köszönheti előrejutását, sőt nem egyszer egyetemi katedráját Hayhurst hangyszorgalommal összeállított könyvtárának. A magyarokat jól ismeri. Személyes barátság fűzi azokhoz a magyar orvosokhoz, akik ilyen irányban érdeklődnek. Az OTI köréből dr. Pfisterer és dr. Batiz amerikai útjuk alkalmával vendégei is voltak. Járt Budapesten is. A húszas években nálunk tartott nemzetközi iparegészségügyi kongresszuson résztvett. Örömmel mutatta útjuk naplóját s a gyűlésről kiadott cikkek gyűjteményét. Sajnálja, hogy nálunk a konferencia idejében egyetlen iparegészségügyi orvos sem volt jelen. A magyarok az ipari balesetekről tartottak előadást s így főleg sebészek voltak.

Természetesen érthető – bár teljesen nem indokolt – a magyar iparegészségügy fejletlensége. A monarchia

idején a németek a magyar ipar fejlődését minden módon akadályozták. Függetlenségünk visszanyerése óta megcsönkített országban, ipari nyersanyag nélkül nehéz volt ipart teremtenünk. Ma már vannak eredményeink ezen a területen is. Annál sajnálatosabb, hogy az iparegészségügy nem fejlődött az iparral párhuzamosan. Nálunk – tudomásom szerint – csak az OTI keretében dolgoznak iparegészségügyi orvosok, hiszen az OTI-nak érdeke, hogy minél kevesebb kártalanított munkása legyen. A magyar iparegészségügy és a munkásság érdeke azonban nem mindenben és mindenkor párhuzamos az OTI érdekével. A munkásság bizonyos esetekben indokolt idegenkedéssel viseltetik az OTI iránt s így a keretében működő iparegészségügyi orvos nem tudja azt az eredményt elérni, amit szeretne. Az iparegészségügy mindenkori állapota három tényezőtől függ: az orvos, a munkaadó és a munkás összefogásától. Ha ezek közül bármelyik nem áll hivatása magaslatán, az azonnal meglát-szik az iparegészségügy helyzetén. Ezért nagyot lendítene ezen a téren, ha a társadalom vagy az állam keretében tudna hasonló munka megindulni.

Az orvosnevelésben is hiányok mutatkoznak iparegészségügyi vonatkozásban. Az orvos kikerül az egyetemről anélkül, hogy hallott volna foglalkozási betegségekről s minthogy könyvünk vagy folyóiratunk nincs, nem az orvosok hibája, ha erről a munkaterületről megfelel-keznek.

Azokban magában nem elég az orvosok érdeklődése, sem a munkásság szükséglete. Szükségünk van olyan független intézményre, ahol a két érdek találkozhat. Olyan területre, amelyet a munkás bizalommal keres fel és ugyanakkor az orvosnak lehetősége nyílik arra, hogy ne az intézmény, hanem a tudomány érdekében, anyagi gondoktól mentesen dolgozhassák.

Szüts Edéné Kovács Mária dr.

**Enciclopedia României. Bukarest, 1938. I. kötet
IX + 1052 lap; II kötet XV + 755 l.**

A román tudományos és gyakorlati élet mindezideig nem rendelkezett egy az általános művelődést szolgáló, korszerű és emellett az egyes ismeretágak alapvonalain túl is megfelelő tájékoztatást nyújtó enciklopédiával.

Ezen az érezhető hiánynon kívánt segíteni a rendkívül tevékeny és nehézségektől vissza nem riadó Gusti professzor, a román szociológia megteremtője, amikor a cél érdekében mindazokat mozgósította, akik a román tudományos életben ilyen szempontból figyelembe jöhettek.

A feladat nehézsége érthetőbbé válik, ha tudjuk azt, hogy forrásul alkalmas román kiadvány hiányában

teljességgel úttörő munkára vállalkoztak. Igaz ugyan, hogy a Diaconovich-féle 1896-ban megjelent Enciclopedia Româna és a Kolozsváron 1929-ben kiadott egykötetes Minerva-enciklopédia némi támpontul szolgálhattak volna, de ezek még megjelenésük idejében sem ütötték meg a kívánt színvonalat. Minthogy az olvasó kezébe nem egy univerzális lexikont kívántak adni, hanem a román élet megnyilatkozásait és jelenségeit szintetikus ismeretű vezérfonal szerkesztése volt a cél, az idegennyelvű enciklopédiák felhasználására sem kerülhetett kellő mértékben sor.

A hat kötetre tervezett munka első két kötete még 1938-ban megjelent, de a további négy kötet megjelenése mindmáig késik.

A román politikai és közigazgatási szervezet kereteit az első és részben a második kötet tárgyalja. Románia közgazdasági viszonyairól, iparáról, kereskedelméről a harmadik és negyedik kötetben akarnak beszámolni, míg az utolsó két kötet a román kultúra és kulturális intézmények bemutatására van szánva.

Az első kötet a románság történetét, Románia földrajzi viszonyait, népességét, közigazgatási szerveit, a politikai élet (képviselőház, szenátus), törvénykezés, vallásfelekezetek, oktatásügy, közegészségügy, közjótékony-ság, társadalombiztosítás, földkérdés, paraszt- és munkáskérdés viszonyait, a hadsereg szervezetét, valamint a román diplomácia történetét öleli fel.

A vármegyék módszeres monográfiája tölti ki a második kötetet. Ebben megismerkedünk az egyes vármegyék fekvésével, kiterjedésével, éghajlatával és vizeivel, növényzetével, ásványi kincseivel, történetével és emlékműveivel, a demográfiai adatokkal, a vármegyék szociális viszonyaival, mezőgazdasági termelésével, a hitelintézetekkel és szövetkezetekkel, pénzügyekkel, közlekedési utakkal, postaszervezettel, klimatikus gyógyhelyekkel, az oktatásügyi hálózattal és a vármegyék kulturális és egyházi viszonyaival.

Ez az enciklopédia tartalmi beosztásában eltér az eddigi követett és szokásos módszertől, mert nem áll az alfabetikus sorrend alapján, mellőzi a definíciókat és csak Románia állam- és társadalmi viszonyainak ismertetésére törekszik.

Érdeklődéssel várjuk a további kötetek mielőbbi megjelenését s azok ismeretében majd eldönthetjük, vajjon sikerült-e a kitűzött cél elérése: egységes és összefoglaló kép megrajzolása a mai Romániáról, társadalmi viszonyairól és politikai berendezkedéséről.

A vaskos köteteket haszonnal forgathatják mindazok, akik valamilyen román vonatkozású kérdésben tájékozódni kívánnak és eddigi ismereteiket bővíteni akarják. (S. L.)

Szerkesztésért és kiadásért felelős: Erődi-Harrach Béla dr.

86558. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. Felelős nyomdavezető: Kárpáti Antal
Nyomatott a könyvnyomtatás 500-ik évében

E SZÁMBAN MEGJELENT CIKKEK SZERZŐI:

LAKY DEZSŐ dr., műgyet. nyilv. r. tanár, országgyűlési képviselő * NINO FALCHI dr., a budapesti olasz kir. követséghez beosztott szociális megfigyelő * IBRÁNYI ISTVÁN dr., kir. törvényszéki bíró * IFJ. ERŐDI-HARRACH BÉLA, Veszprém vármegye szociális tanácsadója * VISKI LÁSZLÓ, miniszteri műszaki tanácsos * VITÉZ NÓVÁK ERNŐ, sebész, egyet, m.-tanár * KOLB BÉLA, középiskolai tanár * SOMOGYI ZSIGMOND dr., m. kir. egészségügyi főtanácsos, az Orsz. Szociálpolitikai Intézet egészségügyi főnöke * VÉRTES ISTVÁN, író * DR. MASSANEK GÁBORNÉ, az Iskolai Gondozónővérek vezetője * ÖSTÖR ANDRÁS dr., kir. közjegyző-helyettes * VIZY ANDRÁS dr., Zala vármegye szociális tanácsadója -* SZÜTS EDÉNÉ KOVÁCS MÁRIA dr., orvos * SÓLYOM LÁSZLÓ, közigazda

S Z O C I Á L I S   S Z E M L E

TÁRSADALOMPOLITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI:

ERŐDI-HARRACH BÉLA

*

KIADJA: AZ ORSZÁGOS SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET

MEGJELENIK MINDEN HÓNAP 1-ÉN, HAT ÍVBEN

*

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
BUDAPEST, VIII., SZENTKIRÁLYI-U. 7

Telefon: 139-753
Postatakarékpénztári csekk számla sz.: 23.932

*

Előfizetési díj egy évre 6.- P. Jogi személyeknek, iskoláknak, könyvtáraknak, intézményeknek, közhatóságnak évi 20.- P. Egyes szám ára 50 fillér.

*

Szerkesztőségi órák: hétfőn d. u. 6-8-ig.